

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu Čechy a Morava zejména
na příkladu řeholních řádů

Persecution of the Roman Catholic Church in the Protectorate of Bohemia
and Moravia especially on the example of religious orders

Kristýna Bernardová

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis a Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu Čechy a Morava zejména na příkladu řeholních řádů vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. dubna 2015

.....

Kristýna Bernardová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za odborné vedení mé bakalářské práce, podnětné připomínky, četné konzultace a cenné rady a také Bc. Zuzaně Orálkové za překlad archivních materiálů z němčiny.

ANOTACE

Tato bakalářská práce popisuje nacistickou perzekuci římskokatolické církve v Protektorátu Čechy a Morava s bližším zaměřením na perzekuci řeholních řádů na tomto území. V první části práce je stručně popsán celkový kontext této doby, postavení římskokatolické církve v Protektorátu v době okupace a vztah represivních nacistických složek k církevním záležitostem, druhá část se pak skládá ze čtyř rozsáhlejších případových studií a čtyř menších pojednání o perzekuci jednotlivých vybraných řeholních řádů a řeholníků. V závěru práce je vypracována analýza zjištěných údajů a shrnutí poznatků, které z práce vyplývají. K práci bylo využito především archivních a řádových pramenů, které podávají informace z doby okupace o tomto tématu, a také titulů sekundární literatury, jež se tímto tématem zabývá.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nacismus, perzekuce, římskokatolická církev, druhá světová válka, Protektorát Čechy a Morava, řeholní řády, premonstráti, benediktini, milosrdní bratři, jezuité

ANNOTATION

This bachelor thesis describes the Nazi persecution of the Roman Catholic Church in the Protectorate of Bohemia and Moravia with closer look on the persecution of religious orders in this area. The first section briefly describes the global context of this time, the position of the Roman Catholic Church in the Protectorate during the occupation and the relationship of the Nazi repressive components towards the religious matters. The second part consists of four rather extensive studies of persecution and of four concise studies of selected cases of persecution of individual religious orders and the religious. At the end of this work is the final analysis resulting from the collected data and summaries. This work uses mainly archival sources and sources from the orders, which provide relevant information from the time of occupation and also secondary literature books that deal with this topic.

KEYWORDS

Nazism, persecution, Roman Catholic Church, Protectorate of Bohemia and Moravia, Second world war, religious orders, Premonstrates, Benedictines, Merciful brothers, Jesuits

Obsah

Úvod.....	7
Prameny, literatura a metodologie	9
1 Vatikán a nacismus	14
2 Náboženský život katolické církve v Protektorátu Čechy a Morava.....	18
3 Církevní správa v Protektorátu	20
3.1 Problém obsazování diecézí	20
3.2 Příklad pražského arcibiskupství.....	22
4 Referát pro církevní záležitosti	25
4.1 Členové represivních složek	30
5 Začátek represí v Protektorátu	36
5.1 Akce Gitter a Albrecht der Erste	36
5.2 Omezení církevního života před obdobím heydrichiády	37
5.3 Heydrichiáda a II. stanné právo	38
6 Demeritní dům v Zásnukách u Kolína.....	42
7 Nacismus a řeholní řády v Protektorátu.....	46
7.1 Salesián Štěpán Trochta	46
7.2 Augustinián Augustin Schubert	49
7.3 Řád německých rytířů	51
7.4 Kongregace školských sester de Notre Dame.....	52
8 Případové studie.....	55
8.1 Premonstráti v Nové Říši	55
8.2 Benediktini z Emauz	63
8.3 Milosrdní bratři Na Františku.....	69
8.4 Jezuité od sv. Ignáce	75
9 Stav katolické církve po válce	83

Závěr	86
Seznam použitých informačních zdrojů	91
Seznam zkratek	97
Seznam příloh	98

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem nacistické perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu Čechy a Morava s bližším zaměřením zejména na řeholní řády. V souvislosti s nacistickou perzekucí si představíme spíše problém holocaustu, druhé světové války a odboje. Ve spojení s Protektorátem Čechy a Morava pak zahraniční odboj či období heydrichiády a likvidaci obcí Lidice a Ležáky jako následek atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Otázka perzekuce katolické církve v době nacistické okupace dle mého názoru mezi veřejností není příliš známá. Ačkoliv se domnívám, že také právě i tato instituce sehrála během druhé světové války v Protektorátu důležitou úlohu a i ona byla nacistickým režimem pronásledována. Toto obecné téma jsem však pro účely své bakalářské práce zúžila a konkretizovala. Popsat to, jaký přibližně měla nacistická perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu průběh, jak přistupovaly represivní složky k církevní otázce, jak byly postiženy právě řeholní řády a doložit toto na konkrétních případových studiích, bude hlavním cílem této bakalářské práce.

Práci jsem rozdělila na dvě přibližně stejně dlouhé části. V první části popisují obecně perzekuci katolické církve ještě před začátkem druhé světové války v kontextu událostí ve světě, čemuž odpovídá kapitola Vatikán a nacismus. Následně pak navazují již na začátek perzekuce v Protektorátu Čechy a Morava, kde se ze začátku zaměřují na náboženský život bezprostředně po začátku okupace a druhé světové války, dále pak na problém obsazování diecézí včetně pražské arcidiecéze, který nastal ve 40. letech, čímž se snažím přiblížit atmosféru a postavení římskokatolické církve v Protektorátu a změny v její struktuře a fungování. Za důležitou také považuji kapitolu, kde se zabývám proticírkevními represivními složkami gestapem a bezpečnostní službou, jejich vztahem a postupem v církevních záležitostech a dále také členy těchto nacistických složek. Práce pokračuje popisem perzekuce duchovních v konkrétních Protektorátních akcích a obdobích, na což pak následně navazuje i kapitola o demeritním domě v Zásmukách u Kolína.

Ve druhé části se již zaměřuji přímo na perzekuci vybraných řeholních řádů. K tomuto záměru jsem zvolila formu případových studií. Tato druhá část práce je tedy složena ze čtyř rozsáhlejších případových studií čtyř nejperzekuovanějších řeholních řádů v Protektorátu a čtyř kratších pojednání, která se také týkají řádů či jednotlivců,

jejichž případy jsem považovala za důležité alespoň stručně zmínit, jelikož se dle mého názoru jedná o osobnosti v církevních kruzích známé a některé zmíněné případy také otevírají aktuální otázky. V poslední kapitole práce se pak věnuji stavu katolické církve po válce a získaným statistikám obětí z řad duchovních.

V závěrečné analýze celé práce pak shrnuji dosavadní zjištěné poznatky práce a uvažuji o průběhu perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu, o roli církve ve vztahu k českému národu v době okupace, o míře a problému kolaborantství s nacismem a o rozdílu postavení církve v Československu před druhou světovou válkou a po ní.

Prameny, literatura a metodologie

K psaní práce jsem použila jak archivní prameny, tak také tituly sekundární literatury pojednávající o tomto tématu.

Za hlavní pramenný zdroj své práce považuji dokumenty uložené v Archivu bezpečnostních složek v Praze, které jsem použila téměř ve všech kapitolách své práce. Jedná se především o fondy obsahující poválečné výsledky zatčených členů gestapa a bezpečnostní služby, ale například i přímo složky nacistických úřadů z doby okupace. Nejpřínosnějšími dokumenty této povahy jsou výpovědi kriminálního asistenta gestapa Friedricha Kiesewettera a prvního referenta pro církevně politické záležitosti bezpečnostní služby Wenfrieda Pfarra, které líčí povahu a fungování církevních referátů těchto dvou institucí. Za jeden z nejdůležitějších pramenů považuji také výpověď vedoucího církevního referátu Kurta Friedricha Oberhausera. Důležité byly i další výpovědi zaměstnanců církevního referátu gestapa, například svědectví kriminálního asistenta Ludwiga Westermayera či Friedricha Badelta.

Jedním z nejpřínosnějších dokumentů z tohoto archivu je také obsáhlá poválečná výpověď konfidenta gestapa Franze Wenera Bobeho, jehož výslech podává podrobné informace o důvodech a průběhu perzekuce mnoha jednotlivých duchovních a dokonce i celých řeholních řádů. Téměř naprostá většina Bobem popisovaných případů se však týká duchovních a klášterů pouze pražské arcidiecéze. Bobeho výpověď je koncipována zčásti jako jeho životopis, kde mnoho svých konfidentských činů popírá a obhajuje se, proto bylo třeba jeho výpovědi v otázce jeho vlastní osoby podrobit kritickému srovnání s ostatními prameny a sekundární literaturou, která o jeho úloze pojednává.

Dalšími prameny z tohoto archivu, které jsem pro práci použila, jsou například svědectví perzekuovaných duchovních a zaměstnanců gestapa proti vedoucímu církevního referátu Friedrichu Kurtu Oberhauserovi nebo kriminálnímu asistentu Franzu Ohmannovi.

Dalším archivem, ze kterého jsem čerpala, je Moravský zemský archiv v Brně, kde jsem z fondu E 58 – Premonstráti z Nové Říše získala informace o přepadení kláštera premonstrátů v Nové Říši na Moravě, které se staly hlavním pramenem kapitoly o perzekuci tohoto řádu. Jednalo se především o zápisy v klášterní kronice. V Brně jsem dále v klášteře milosrdných bratří použila pro kapitolu právě o perzekuci

řádu milosrdných bratří pamětní knihu konventu milosrdných bratří v Brně, která je uložena v brněnském konventu sv. Leopolda. V této knize se také píše o průběhu nacistické perzekuce a zrušení řádu milosrdných bratří.

Navštívila jsem i Národní archiv v Praze, kde jsem pro práci využila fondu ŘA, tedy fond řádu augustiniánů, pro kapitolu o P. Augustinu Schubertovi.

Čerpala jsem také z videonahrávky umístěné na webových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů P. Josefa Cukra SJ, který nacistickou perzekuci taktéž zažil.

Z výběru sekundární literatury zde uvádím jmenovitě především knihy, jež napsali duchovní, kteří nacistickou perzekuci zažili a byli sami pronásledováni.

Z těchto autorů se jedná především o faráře z Horní Bečvy P. Bedřicha Hoffmanna, který byl vězněn v koncentračním táboře Dachau a po svém návratu napsal v roce 1946 obsáhlou publikaci s názvem *A kdo vás zabije...Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*, ve které popsal ve formě šedesáti statí fungování koncentračního tábora Dachau, perzekuci duchovních a dále zde shromáždil také velkou podrobnou statistiku vězněných kněží v průběhu fungování Dachau, kterou rozdělil dle 23 národností, příčin věznění, let, příčin úmrtí, církví apod. Kniha obsahuje 2670 jmen kněží, kteří prošli tímto koncentračním táborem.

Dalším z autorů, který také prošel koncentračním táborem Dachau a napsal k tématu perzekuce církví knihu, byl P. Josef Beneš a jeho publikace *Kaine, kde je tvůj bratr? Medailony českých katolických kněží-obětí fašismu*. Tato kniha obsahuje 44 medailonů českých kněží, kteří zahynuli při nacistické perzekuci a seznam dalších 32 pronásledovaných duchovních, jejichž jména a životní data s příčinami úmrtí zde také alespoň stručně uvádí.

Své vzpomínky mimo jiné i na nacistickou perzekuci sepsal i premonstrát P. Heřman Josef Tyl OPraem, který také prošel koncentračními tábory Osvětim a Buchenwald kvůli likvidaci kláštera v Nové Říši a který toto popisuje ve své knize *Psancem*. Dalším duchovním, který publikoval své memoáry, byl opat břevnovského kláštera benediktinů P. Anastáz Opasek v díle *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*.

Pro kapitolu o demeritním domě pro kněze v Zásmukách u Kolína mi byla důležitým zdrojem, kromě dokumentů z archivu bezpečnostních složek, také kniha

vzpomínek P. Josefa Zvěřiny, který zde byl v době okupace internován. Tato publikace sepsaná Vojtěchem Novotným s názvem *Odvaha být církví. Josef Zvěřina v letech 1913-1967* vyšla teprve v roce 2013 a je přínosem jak pro zkoumání nacistické perzekuce, tak také pro perzekuci katolické církve v době komunismu.

Důležitým zdrojem informací pro mou práci byly také hlavně odborné publikace zabývající se přímo perzekucí římskokatolické církve. V první kapitole, kde popisují světový kontext perzekuce, jsem čerpala z knihy Františka X. Halase *Fenomén Vatikán*, která se podrobně zabývá papežským státem v jednotlivých obdobích dějin, mimo jiné právě i v období nacistické perzekuce a postojem k Československu v době okupace.

Dalšími důležitými publikacemi, které si již zabývají konkrétně perzekucí římskokatolických duchovních v Protektorátu, jsou pak výhradně studie na toto téma, zahrnuté ve větších sbornících a knihách. Mezi takové studie, které pro mou práci byly velmi přínosné, patří například především studie Josefa Chvatíka *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, jež je součástí sborníku *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích* a která pojednává o nacistické perzekuci duchovních na Moravě, dále pak studie Jana Stříbrného *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* publikovaná ve sborníku s názvem *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století* a *Duchovní v koncentračních táborech* v rámci sborníku *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích*. Podobnou publikací je pak také kniha autorů Františka Vaška a Zdeňka Štěpánka *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939-1945)*, jež se taktéž zabývá perzekucí především moravského duchovenstva za druhé světové války.

Mezi další zdroje pak patří například pro mou práci taktéž důležitá kniha sekretáře Katolické akce pražské arcidiecéze Františka Ludvíka *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, kde se nachází i podrobná statistická část. Mezi další důležité tituly patří i knihy Václava Vaška *Neumlčená I* a *Dům na skále I*. I když se V. Vaško v těchto publikacích zabývá hlavně perzekucí církve v době komunistického režimu, na začátku obou knih nechybí ani krátké shrnutí perzekuce církve v době nacistické okupace včetně statistik, které jsou ovšem dle mého názoru ne zcela přesné a liší se i od statistik Ludvíkových. Právě srovnáním odlišných statistik v těchto publikacích se věnuji v poslední části práce. V. Vaško se také tématu perzekuce církve věnuje i ve studii s názvem *Církevněpolitický*

vývoj Československa (1938-1989), která byla publikována ve sborníku *Pražské arcibiskupství 1344-1994*.

Další ze studií, týkající se hlavně náboženského života v Protektorátu, je studie Františka Koloucha *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa. Období Protektorátu*, která se taktéž zabývá problémem římskokatolické církve v době nacismu. Důležité byly i informace ze studií Stanislavy Vodičkové. Studie *Papežovi špioni*, která vyšla v rámci odborného recenzovaného periodika *Securitas Imperii* a kde se mimo obecnějšího popisu perzekuce duchovenstva lze dočíst i konkrétně o perzekuci jezuitského řádu, a studie s podobným tématem s názvem *Střet idejí. Křesťané v protinacistickém odboji. Formy odboje na příkladech duchovních laiků*.

Výše zmíněné tituly sekundární literatury popisují perzekuci římskokatolické církve v Protektorátu obecně jako celek, podobně je tomu i v první části mé práce, kdy se snažím přiblížit atmosféru v okupovaném státu, vztah nacismu k církvi, začátek perzekuce jak národa, tak i církve apod. Tyto jmenované knihy a studie se dále liší statistikami počtu perzekuovaných a obětí. Také se kromě osob Friedricha Kurta Oberhausera a Franze Wenera Bobeho nezabývají otázkou represivních složek ve vztahu ke katolické církvi, s výjimkou Chvatíkovy studie, která se v textu také zabývá církevním referátem gestapa a bezpečnostní služby a jejich vztahem, ale spíše v obecnější rovině, než je tomu v mé práci. J. Chvatík se také zaměřuje spíše na Moravu a tedy brněnské úřadovny, kdežto má kapitola se týká především úřadovny pražské. Podobně jako J. Chvatík se tomuto tématu pak okrajově věnují ve své publikaci také F. Vašek a Z. Štěpánek, kteří ale taktéž zaměřují pozornost právě na Moravu. Právě tématu vztahu represivních složek k církevní otázce, které osobně považuji za zajímavé a doposud ne zcela podrobně zpracované, věnuji také v práci jednu z rozsáhlejších kapitol.

Dále tyto výše jmenované studie či kapitoly pojednávající o tématu nacistické perzekuce katolické církve jsou navíc částmi větších celků a sborníků, kde je hlavním tématem většinou perzekuce církve za doby komunistické totality.

Protože podrobná odborná analýza perzekuce římskokatolické církve by jistě vydala spíše na samostatnou knihu, rozhodla jsem se po vzoru výše uvedených studií celkovou atmosféru a vztah katolické církve a nacismu nastínit v první části práce

a ve druhé části se věnovat konkrétním ukázkám perzekuce, které, jak se domnívám, nejlépe vyjádří zamýšlené vyznění této práce. Jelikož výše uvedené publikace pouze zmiňují či krátce referují o perzekuci řeholních řádů a téměř všechny z nich pak jako nejvíce perzekuované v Protektorátu označují premonstráty z Nové Říše, benediktiny z Emauz, milosrdné bratry a jezuity, jsem se ve druhé části práce rozhodla sepsat případové studie právě těchto čtyř řeholních řádů v době okupace.

Dále jsem použila k jednotlivým případovým studiím publikace pojednávající o konkrétních řeholních řádech, jednotlivých klášterech či osobnostech. Tyto publikace se týkají především klášterů Emauzy, Nové Říše, řádu milosrdných bratří, jezuitů, řádu německých rytířů, salesiánů aj.

V práci jsem dále čerpala i ze studentských závěrečných prací, které byly pro mnohé kapitoly práce také důležitým zdrojem informací. V některých případech jsem využila i informací z webových stránek například Ústavu pro studium totalitních režimů nebo oficiálních webových stránek jednotlivých řeholních řádů.

Všechny zde jmenované a další zdroje, které jsem pro svou práci použila, uvádím na konci své práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

1 Vatikán a nacismus

Už v Hitlerově knize *Mein Kampf* lze vidět, že nacismus byl mimo jiné orientován i protikřesťansky. Neuznával Boha, ale pouze jakousi panteistickou duši přírody realizovanou v německém nadčlověku. Největší autoritou zde tedy nebyl křesťanský Bůh, ale zidealizovaná autorita vůdce.¹ Také v knize *Mýtus 20. století* od nacistického ideologa tzv. „čisté rasy“ Alfreda Rosenberga, která mapuje německý národní socialismus, je Ježíš Kristus pokládán za špinavého Žida a velkého podvodníka dějin.² A. Rosenberg byl také toho mínění, že křesťanství, rdousící klerikální obluda,³ jak jej nazval o přestávce při poválečném Norimberském procesu, je spolu s židovstvím jedem a musí být proto v lidech zničeno. A dále, že zejména u dětí a mládeže musí být vypěstován odpor k náboženství a církvi.⁴ Také další z hlavních nacistických zločinců, ministr propagandy Joseph Goebbels, roku 1937 pronesl, že katolická církev je rakovinovým vředem na zdravém těle rasy⁵ a podobný se názor sdílel i velitel SS Heinrich Himmler, když se vyjádřil o kněžích jako o štvavých flandřácích, kteří by měli být na delší dobu zavřeni do koncentračního tábora.⁶

Katolická církev byla nacisty vnímána jako nejsilnější ideologická opozice proti jejich ideologii.⁷ Loajalita římskokatolické církve totiž nenáležela Německu, Říši ani Hitlerovi a jejich národní věci a cílům, ale zodpovídala se především papeži a římské kúrii. Církev jako ideologie, která má vliv na miliony lidí by totalitním režimům mohla být v případě stejných názorů velmi užitečná, v případě opačném velmi nebezpečná. Proto se nabízela dvě řešení. A to ji přesvědčit, donutit spolupracovat a využít ji k přesvědčování lidí, nebo ji pomalu zničit.

¹ VODIČKOVÁ, Stanislava, *Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji. Formy odboje na příkladech duchovních laiků*. In: *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací*. ÚSTR, Praha 2010, s. 54.

² KOLOUCH, František, *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa. Období Protektorátu*, s. 3. Dostupné online z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/katolicka-cirkev-v-obdobi-protektoratu-odboj-a-utrpeni/> [cit. 2015-02-04].

³ VAŠKO, Václav, *Dům na skále I. Církev Zkoušená. 1945 - začátek 1950*, Praha 2004, s. 11-12.

⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu I*, Praha 1990, s. 20.

⁵ HALAS, František X., *Fenomén Vatikán*, Praha 2004, s. 393.

⁶ CHVATÍK, Josef, *Perzekuce katolického duchovenstva na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*. In: FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (Ed.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno 2001, s. 60.

⁷ VODIČKOVÁ, Stanislava, *Papežovi špioni. Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova v soukolí moderních dějin na příkladu P. Antonína Zgarbika SJ*. In: *Securitas Imperii*, Praha 2011, 1804-1612. s. 111.

Katolická církev si toto nebezpečí uvědomovala. A nacistická ideologie byla proto ještě dlouho před válkou ve 30. letech odsouzena německými biskupy v pastýřském listu jako novopohanská a církvi nepřátelská. Zakázáno bylo i vstupovat do NSDAP. Nacismus dále také na rozdíl od morálních zákonů církví a proti křesťanskému desateru dovozoval eutanazii, sterilizaci, lékařské pokusy na lidech, použití plynových komor apod.⁸ Na tomto se shodovaly všechny křesťanské církve v rámci zachování křesťanské Evropy. Stejně tak odsoudil nacismus a Hitlerovy myšlenky i papež Pius XI. (1822-1939). Již v roce 1934 byl na žádost papeže proveden rozbor idejí národního socialismu právě v Hitlerově knize *Mein Kampf*. Vedením tohoto úkolu byl pověřen profesor morální teologie ThDr. Franz Hürt.⁹ Národní socialismus neboli nacismus byl vyhodnocen jako: „*protikřesťanské politické náboženství, jehož ústředním motivem je rasismus – všechno ostatní muselo být vytlačeno z veřejného života a odstraněno.*“¹⁰ Německý národní socialismus nemohl být církví uznáván zejména pro svou nemorálnost, jednalo se totiž o režim založený především na rasismu. Ideologie nacismu s ideologií křesťanství byla neslučitelná.

Když se Adolf Hitler roku 1933 chopil moci v Německu, uzavřel s papežem Piem XI. 20. července téhož roku konkordát. Organizátorem této mezinárodní smlouvy, dohody, byl Franz von Papen, který byl představitelem katolické německé strany Zentrum. Adolf Hitler totiž katolíky potřeboval jako své voliče.¹¹ Smlouva katolickou církev zavazovala k nevyjadřování se k prostředkům nacistického režimu a k zastavení veškerého politizujícího katolicismu. Církev si na oplátku od konkordátu slibovala slíbený konec agrese vůči ní. To se však nesplnilo. Byla sice omezena proticírkevní propaganda, ale církev byla sledována dál. Docházelo i k potyčkám mezi Hitlerjugend a katolickou mládeží. K tomu byly v Německu zakázány také katolické spolky.¹²

Během noci dlouhých nožů byl navíc zavražděn generální tajemník katolické akce Erich Klausener přímo ve své kanceláři a dva dny po něm čekal stejný osud i ředitel sportovního svazu katolické akce Adalberta Probst. Mezi lety 1936-1937 také bylo odsouzeno v soudních monstrprocesech mnoho katolických duchovních

⁸ VODIČKOVÁ, Stanislava, *Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji*, s. 53.

⁹ HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*, s. 383.

¹⁰ VODIČKOVÁ, S., *Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji*, s. 52.

¹¹ HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*, s. 392.

¹² VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 111.

v Německu. Dále probíhala velká propagandistická kampaň proti církvi, která mimo jiné urážela i papeže.¹³ Ten byl prezentován jako poloviční Žid a spojenec bolševického Ruska.¹⁴

Reakce německé katolické církve byla následovná. Mnichovský kardinál Michael von Faulhaber (1869-1952) ve svých kázáních vystupoval proti nacismu a byl po vyhlášení Norimberských zákonů povolán i k samotnému Hitlerovi, protože v těchto svých kázáních bránil i Židy. Faulhaber uvedl, že Hitler se vyjádřil v tom smyslu, že největším odpůrcem protižidovských zákonů je právě katolická církev a je také brzdou jejich realizace.¹⁵ Jako reakce na kardinálův postoj byla při tzv. Křišťálové noci z 9. na 10. listopadu roku 1938 jeho mnichovská rezidence vypálena a on sám byl nazván přítelem Židů.¹⁶

V Německu se napětí dále stupňovalo, navíc byl porušován uzavřený konkordát a perzekuce ze strany nacismu sílila. Nakonec se přední němečtí biskupové dohodli a podnikli cestu do Vatikánu za papežem. Papež Pius XI. na situaci reagoval vydáním encykliky *Mit brennender Sorge*, česky *S palčivou starostí*, která byla adresována hlavně německému katolickému lidu.¹⁷ Současně byla vydána i encyklika *Divini Redemptoris* proti sovětskému komunismu. S přípravou mu pomáhal již zmíněný mnichovský kardinál Michael von Faulhaber a kardinál Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli, budoucí papež Pius XII. Mimo kritiky nacismu a antisemitismu v ní také papež vyjadřuje lítost či spíše stížnost nad porušením konkordátu a negativní postoj k panteistickému nacistickému smýšlení, vůdcovskému principu nebo potlačování mravnosti a přirozených práv člověka.¹⁸ V Německu byla encyklika vydána tajně na 12 místech a na Květnou neděli dne 21. března roku 1937 byla čtena ve všech katolických kostelech po celém Německu. Gestapo se o jejím vydání dozvědělo příliš pozdě, večer pře jejím zveřejněním, kdy nemohlo již nic podniknout.¹⁹ Na tento čin nacisté reagovali zesílením perzekuce, zrušením katolického tisku a uzavřením církevních škol v Německu. Například byla zakázána činnost katolických

¹³ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 5.

¹⁴ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 113.

¹⁵ Tamtéž, s. 112.

¹⁶ Tamtéž, s. 113.

¹⁷ HALAS, F., X. *Fenomén Vatikán*, s. 392.

¹⁸ VODIČKOVÁ, S., *Sřet idejí - křesťané v protinacistickém odboji*, s. 54.

¹⁹ HALAS, F., X. *Fenomén Vatikán*, s. 392.

mládežnických spolků a byl zcela ukončen církevní tisk. Bylo také zasaženo do majetkové a finanční stránky omezením státních dotací nebo zabráním klášterů. Gestapo také více dohlíželo na činnost duchovních, což se projevovalo častějšími prohlídkami, pokutami, nebo dokonce zatýkáním a soudy. Perzekuce se zostřovala. Nacisté rozpoutali proti Vatikánu a papeži propagandistickou kampaň v tisku.²⁰ Vedly se také soudní procesy proti tzv. mravopověstnosti, které měly za následek zestátnění všech církevních škol až do léta 1939, s tím také souviselo omezení učení náboženské výchovy ve školách. Podobně později nacisté pokračovali v kampani proti církvi i na jiných územích včetně Protektorátu Čechy a Morava.²¹

²⁰ Tamtéž, s. 393.

²¹ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 115.

2 Náboženský život katolické církve v Protektorátu Čechy a Morava

Protektorát Böhmen und Mähren byl na zbylé části území bývalé Československé republiky vyhlášen 15. března 1939. Česká katolická církev zaujala v tomto čase k nacistické ideologii a jejímu nemorálnímu režimu jasný nesouhlasný postoj. Církev byla vždy pro lidi velkým organizátorem kulturního života v zemi. Tento svůj nesouhlas dávala také při různých příležitostech najevo. Například i účastí na veřejných slavnostních akcích, kulturně církevních vlasteneckých poutích, které byly organizovány pro vlastenecké semknutí národa jako jakési národní demonstrace na podporu lidu v těžkých časech okupace. Nebo při církevních poutích na známá poutní místa, jakými jsou například Svatý Hostýn, Svatý Kopeček, Velehrad aj.²²

Soudržnost duchovenstva s národem v průběhu okupace ve většině případů vzrostla. Dne 30. dubna 1939, při příležitosti pouti na horu Říp, hlásal o svornosti národa i P. Boušek, který zde sloužil bohoslužbu.²³ Akce se zúčastnilo 60 tisíc lidí. O polovinu méně účastníků měla mariánská slavnost konaná na Svaté Hoře v Příbrami. Duchovní a vysoce postavení církevní hodnostáři byli dále například přítomni dne 6. května 1939 při přenesení ostatků básníka Karla Hynka Máchy na hřbitov na Vyšehradě, kde se 7. května konala mše svatá, kterou celeburoval Msgre. P. Bohumil Stašek, vlastenec a politik, který byl v později nacisty vězněn v koncentračních táborech, nebo také 12. května při 55. výročí smrti hudebního skladatele Bedřicha Smetany.²⁴ Dalších až 150 tisíc²⁵ lidí se dále zúčastnilo církevní poutě ke sv. Vavřinečku na Veselé hoře u Domažlic, která se konala 13. srpna 1939. Zde opět kázal P. Stašek velmi vlasteneckým tónem. Také v Brně se zúčastnilo na 85 000 osob oslavy svátku sv. Václava, kdy se šlo průvodem od kostela sv. Tomáše na Petrov.²⁶

²² STŘÍBRNÝ, Jan, *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*, In: JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*, s. 81.

²³ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpění. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 3.

²⁴ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 61.

²⁵ STŘÍBRNÝ, J., *Duchovní v koncentračních táborech*, In: MOULIS, Miloslav (Ed.), *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích: materiály z vědecké konference*, Praha 1996, s. 59.

²⁶ Tamtéž, s. 60.

Při těchto akcích se také často zpívala státní hymna nebo církevní písně.²⁷ Účasti na těchto slavnostech byly velké. Mohlo by se dokonce říci, že se v této době jednalo o jakousi renesanci náboženského života v Česku.²⁸ Tyto veřejné vlastenecké projevy duchovních však nebyly vítány u německých nacistických složek, jak se dozvídáme ze stížností Karla Hermanna Franka, které v průběhu roku 1939 adresoval tehdejšímu arcibiskupovi pražskému Karlu kardinálu Kašparovi.²⁹ Činnost mnoha církevních hodnostářů začala být již v této době sledována gestapem.

Své představitele měla česká katolická církev i v zahraničním odboji. Nejznámějším katolickým duchovním v zahraničí byl Msgre. Jan Šrámek (1870-1956)³⁰, politik v exilové vládě v Londýně, představitel Československé strany Lidové, jenž v letech 1940-1945 vykonával funkci předsedy londýnské exilové vlády.³¹ Dalším českým knězem pobývajícím v Londýně byl například Šrámkův spolupracovník P. František Hála.³²

²⁷ KOTOUS, Jan – PEHR, Michal, *Bohumil Stašek (1886-1948). Život a doba*, Kostelní Vydří 2009, s. 23.

²⁸ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 62.

²⁹ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 3.

³⁰ LUDVÍK, František, *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, Praha 1946, s. 7.

³¹ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 151–152.

³² LUDVÍK, F., *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, s. 8.

3 Církevní správa v Protektorátu

S odstoupením oblastí republiky byla zasažena také struktura církevní správy na našem území, která byla stejně jako republika taktéž násilně národnostně rozdělena. Před 2. listopadem 1938, tedy před Mnichovskou dohodou, bylo na českém území 3130 farních úřadů, z nichž 1216 bylo odtrženo. V těchto odstoupených částech, tzv. říšských župách, pak byla zavedena přechodná církevní správa.³³ Při vyhlášení Protektorátu 15. března 1939 se v něm nacházely čtyři³⁴ diecéze a dvě arcidiecéze.

3.1 Problém obsazování diecézí

Mezi lety 1940-1941 totiž zemřeli tři čeští sídelní biskupové včetně pražského arcibiskupa. Prázdné stolce v Českých Budějovicích, Brně a Praze přinesly nový problém, který se týkal právě jejich dalšího obsazení. Svatý stolec měl v této otázce však jasno a raději odmítl jmenovat nové biskupy pod tlakem německé nacistické diplomacie, jež měla velmi odlišný názor na výběr kandidátů a preferovala duchovní německé národnosti. Proto tyto tři biskupské posty zůstaly až do konce války neobsazené a nastalo období tzv. sedisvakance.³⁵ Také v hlášení berlínského nuncia Cesara Orseniga z 22. ledna 1943, kde se vyjadřuje i k církvi v Protektorátu a mimo jiné zde také uvádí jména perzekuovaných kněží, si můžeme přečíst následující: „Říká se, že obyvatelstvo Protektorátu je velice sklíčené, katolíci pociťují těžce zejména to, že jim chybějí pastýři, tři z pěti diecézí, to je Praha, Brno, České Budějovice jsou neobsazené. Dva biskupové – olomoucký a královehradecký – jsou dosti pokročilého věku.“³⁶

Jako první z těchto tří biskupů, dne 2. května roku 1940, zemřel diecézní biskup českobudějovický, ThDr. Šimon Bárta (1864-1940). Nastala tedy otázka, kdo usedne

³³ BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1989*, Praha 1999, s. 20.

³⁴ Jedna z těchto diecézí, a to litoměřická, byla rozdělena na menší českou a větší německou část, přičemž její sídlo se nenacházelo na území Protektorátu. Viz text následující podkapitoly.

³⁵ VAŠKO, Václav, *Církevněpolitický vývoj Československa (1938-1989)*. In: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – POLC, Jaroslav V.: *Pražské arcibiskupství 1344-1994*, Praha 1994, s. 277.

³⁶ HALAS, F., X., *Fenomén Vatikán*, 577.

místo něj na biskupský stolec.³⁷ Kandidátem na tento post byl světití biskup pražské arcidiecéze Antonín Eltschkner (1880-1961). Proti tomuto se však stavěla německá strana, jelikož P. Eltschkner byl Čech, což se jim nelíbilo. Nechtěli přijmout ani návrh, že místo P. Eltschnekera by byl na místo generálního vikáře zvolen duchovní německé národnosti.³⁸ Jejich kandidátem se stal světití biskup Johann Nepomuk Remiger, který k Čechům žádnou zášť nechoval.³⁹ Německá vláda také přišla s návrhem, že uzná jmenování P. Eltschknera biskupem, jestliže na arcibiskupský stolec v Praze usedne po smrti nemocného kardinála Kašpara Němec. Tento návrh ale římská kurie nepřijala.⁴⁰ P. Eltschkner nakonec byl opravdu jmenován českobudějovickým biskupem, ale nikdy tuto funkci de facto nevykonával. Jeho jménem rozhodoval v těchto věcech kapitulní vikář Msgre. Jan Cais (1878–1950).⁴¹ Biskupský stolec budějovický byl oficiálně obsazen až roku 1947 Josefem Hlouchem, do té doby zůstal taktéž prázdný.

Další diecézí bez biskupa se stala diecéze brněnská. Brněnský biskup Josef Kupka (1862-1941) zemřel v premonstrátském klášteře v Nové Říši dne 20. června v roce 1941. Brněnské biskupství se také dočkalo pokračovatele až po válce, a to v roce 1946. Režim měl i na tento post odlišný výběr kandidátů než římská kurie. Nakonec se správcem brněnské diecéze stal kapitulní vikář Josef Kratochvíl (1876–1968) na přání Svatého stolce.⁴² Prezident Edvard Beneš tento nezlomný postoj Svatého stolce v otázce jmenování důležitých českých církevních představitelů po válce dokonce veřejně ocenil v poválečném memorandu.⁴³

V čele královéhradecké diecéze pak stál po celou dobu okupace biskup Mořic Pícha (1869-1956). Ani v olomouckém arcibiskupství nenastaly žádné změny. Arcibiskup Leopold Prečan (1966-1947) jej spravoval až do roku 1947.⁴⁴ Biskupství

³⁷ PAKANDL, Josef, *Nacistická okupace českého pohraničí a Českých zemí a její důsledky pro církevní správu*, Praha 2012, s. 27.

³⁸ HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*, s. 577.

³⁹ PAKANDL, J., *Nacistická okupace českého pohraničí a Českých zemí a její důsledky pro církevní správu*, s. 28.

⁴⁰ HALAS, F., X. *Fenomén Vatikán*, s. 578.

⁴¹ PAKANDL, J., *Nacistická okupace českého pohraničí a Českých zemí a její důsledky pro církevní správu*, s. 30.

⁴² VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 118.

⁴³ HALAS, F., X., *Fenomén Vatikán*, s. 578.

⁴⁴ <http://www.ado.cz/obsah/leopold-precan> [cit. 2015-03-26].

litoměřické pak vedl oficiálně Antonín Alois Weber (1877-1948) až do roku 1947, s tím, že toto biskupství i seminář zabrali Němci a diecéze se rozdělila na dvě části. Českou část diecéze vedl generální vikář Josef Kuška (1873-1953), německou pak generální vikář František Wagner.⁴⁵

3.2 Příklad pražského arcibiskupství

Dne 21. dubna roku 1941 také zemřel pražský arcibiskup Karel kardinál Kašpar (1870-1941). I v tomto případě nastala otázka, kdo usedne na jeho místo a obsadí tak post arcibiskupa pražského, nejvýznamnější funkci římskokatolické církve v zemi. Z českého prostředí se nabízeli dva vhodní kandidáti, a to člen maltézského řádu a kanovník svatovítské kapituly, hrabě Antonín Bořek–Dohalský (1889-1942), a člen řádu kapucínů, toho času také metropolitní kanovník v Praze, Msgre. Otto Lev Stanovský (1882-1945).⁴⁶

Právě metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, která se toho času skládala z 12 kanovníků, z nichž osm bylo české národnosti a čtyři německé,⁴⁷ mezi něž patřili biskup Johann Nepomuk Remiger, probošt Anton Franz, prelát Josef Grüner a prelát Antonín Gebert,⁴⁸ byla také těžce postižena nacistickou perzekucí. Čtyři kanovníci byli zatčeni a poslání do koncentračních táborů.⁴⁹ Byli mezi nimi právě oba kandidáti na arcibiskupský stolec. Msgre. Antonín Bořek-Dohalský byl na udání Franze Wernera Bobeho mimo jiné, že byl homosexuálem⁵⁰ a že také věděl o úkrytu atentátníků na Reinharda Heydricha,⁵¹ zatčen 5. června 1942 během sloužení mše⁵² a poslán do koncentračního tábora Osvětim. P. Dohalský zemřel v Osvětimi dne 3. září 1942.

⁴⁵<http://www.cirkevnihistorie.estranky.cz/clanky/dieceze-v-ceske-republice/dieceze-litomerice.html> [cit. 2015-02-10].

⁴⁶ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 5.

⁴⁷ TOMÁŠEK, Dušan, *Konfidenti*, Praha 1991, s. 139.

⁴⁸ BENEŠ, Josef, *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Praha 1971, s. 105.

⁴⁹ LUDVÍK, F., *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, s. 12.

⁵⁰ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-693-3. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera ve věci Franze Wernera Bobeho.

⁵¹ <http://www.ustrcr.cz/cs/antonin-borek-dohalsky-z-dohalic> [cit. 2015-03-23].

⁵² HAZDRA, Zdeněk, *Antonín hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic (1889-1942). Šlechtic, kněz a vlastenec*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (Ed.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, s. 385.

Příčina úmrtí není přesně známa, dle jednoho svědectví byl nejspíše ubit,⁵³ podle jiných zdrojů jej zastřelili při práci v bažinách.⁵⁴

Také Msgre. Otto Lev Stanovský byl zatčen na základě udání. P. Stanovský byl poté uvězněn za velezradu a protiněmecké stanovisko. Kontaktoval jej totiž tajně po atentátu na Reinharda Heydricha pravoslavný věřící Jan Sonnevend, který byl spojen právě s atentátníky, pro které hledal v jednom z katolických kostelů možný úkryt, i když se P. Stanovskému přímo nezmínil o tom, že se jedná o hledané atentátníky, naznačil, že jde o osoby ilegálně se pohybující na území Protektorátu a že se jedná o zahraniční odboj, konkrétně záležitost londýnské Protektorátní vlády. P. Stanovský sice J. Sonnevendovi sdělil, že v této věci nemůže být nápomocen, avšak rozhovor neoznámil německým úřadům, což bylo považováno za velezrádný čin. Proti P. Stanovskému svědčil i prelát Josef Grüner (1883-1943).⁵⁵

P. Stanovský byl nejprve odsouzen k trestu smrti, v jeho případě se dokonce angažovali i vatikánští představitelé a podařilo se jim nakonec pro něj vymoci milost.⁵⁶ P. Stanovský tedy nakonec popraven nebyl, dne 19. července 1943 byl ale odvezen do káznice Straubing, kde byl vězněn až do konce války. Zakrátko po svém propuštění, 5. prosince 1945, pak zemřel na následky věznění.⁵⁷

Perzekuován byl ještě další český kanovník od sv. Víta, a to Dr. Otakar Švec (1888-1958), který byl zatčen roku 1942 kvůli předsednictví spolku sv. Rafaela v Praze, který se v Československé republice zabýval vycestováním českých katolíků do Ameriky a v době okupace převzal i emigraci katolických Židů a později opatrovnictví katolických českých dělníků v Říši. Obviněn byl dále i pro udržování úzkých vztahů k nunciatuře v Berlíně, která jej politicky vyučovala. Dále udržoval P. Švec v provozu zrušenou nunciaturu v Praze, přes kterou probíhala část církevních zpravodajských služeb. Ke Švecovu zatčení dodal Kurt Oberhauser, že kromě toho byl nalezen také jeden úřední spis, podle kterého se v bazilice na Hradčanech distribuovaly

⁵³ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 107.

⁵⁴ ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc (1939-1941)*, Praha 1997, s. 25.

⁵⁵ ABS, fond 2M (Odbor politického zpravodajství MV), sign. 2M – 12813. Protokol o obvinění P. Otty Lva Stanovského, 1942.

⁵⁶ HALAS, F., X., *Fenomén Vatikán*, s. 577.

⁵⁷ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 243-244.

protistátní politické spisy.⁵⁸ P. Švec byl vězněn na Pankráci, v Terezíně, dále v Mauthausenu a od roku 1944 v Dachau, odkud se po válce vrátil.⁵⁹

I jeden ze čtyř německých kanovníků kapituly, P. Antonín Gebert (1885-1942), byl obviněn pro poslech cizího rozhlasu a zahynul v koncentračním táboře Dachau roku 1942.⁶⁰

Oba přední čeští kandidáti na biskupský stolec byli tedy odstraněni. I tak by ale čeští kandidáti nepřipadali v úvahu z pohledu nacistických úřadů, jelikož nacisté měli ambice dosadit na tento nejvýznamnější církevní post v Protektorátu svého člověka. Vhodnými kandidáty z pohledu nacistického režimu, kteří navíc měli zájem tuto funkci obsadit, se jeví například převor maltézského řádu a aktivní konfident gestapa Franz Werner Bobe⁶¹ nebo německý člen svatovítské kapituly, již zmíněný prelát Josef Grüner,⁶² který také úzce a pravidelně spolupracoval s nacisty. P. Grüner ale zemřel přirozenou smrtí ještě během okupace.⁶³

K návrhu jmenování F. W. Bobeho uvedl kancléř řádu maltézských rytířů Josef Pluhař tuto informaci: *“Že Němci jej chtěli mítí arcibiskupem, potvrzuje okolnost, že komisař Oberhauser při výslechu na gestapu brutálním způsobem mne obvinil, že jsem jedním z těch, kteří zmařili jmenování Bobeovo pražským arcibiskupem.”*⁶⁴ Protože Svatý stolec ani v této věci nesouhlasil s obsazením místa nacisty vybraným kandidátem, zůstal také arcibiskupský stolec až do konce války neobsazen a řízením pražské arcidiecéze byl prozatímně pověřen generální vikář P. Bohumil Opatrný (1880-1964).⁶⁵

⁵⁸ ABS, fond 305 (Ústředna státní bezpečnosti), sign. 305-693-3. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera ve věci Franze Wernera Bobeho.

⁵⁹ HOFFMANN, Bedřich, *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. Přerov 1946, s. 338.

⁶⁰ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 105.

⁶¹ VAŠKO, V., *Církevněpolitický vývoj Československa (1938-1989)*, s. 277.

⁶² HAZDRA, Z., *Antonín hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic (1889-1942). Šlechtic, kněz a vlastenec*, s. 385.

⁶³ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 105.

⁶⁴ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-5. Výpověď P. Josefa Pluhaře ve věci Kurta Friedricha Oberhausera a Franze Wernera Bobeho, 1946, s. 2.

⁶⁵ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 6.

4 Referát pro církevní záležitosti

Referát pro církevní záležitosti v Protektorátu spravovaly ze začátku okupace především dva německé nacistické orgány. A to Sicherheitsdienst (SD), tedy bezpečnostní služba a dále především gestapo. Dle poválečných výpovědí kriminálního asistenta gestapa Friedricha Kiesewettera a Wenfrieda Pfarra, který vykonával funkci prvního referenta pro církevně politické záležitosti SD, lze vidět, že tyto dvě nacistické složky měly v pohledu na církev odlišný pohled. Právě poválečné výpovědi zaměstnanců těchto dvou úřadů budou hlavními prameny této kapitoly.

Církevněpolitické záležitosti byly do 15. března 1939 až do července 1942 v rukou vedoucího oddělení SD v Praze. Církevní záležitosti byly zařazeny v referátu B spolu se šlechtou a odpůrci politické reakce. Církevní referát a jeho zpravodajská síť se nacházeli ale spíše na okraji tohoto oddělení SD.⁶⁶ Dále speciálním úřadem SD ke sledování katolické církve byl úřad č. 3 Katolické akce (Amt katholischen Aktionen), jehož zaměstnanci měli za úkol například sledovat obsah kázání či pastýřských listů apod.⁶⁷ Katolická církev byla však SD pojímána spíše jako ideologicko-politický problém nebo také problém zpravodajský, náboženský, mocenský apod., který souvisí s celým národem.⁶⁸

Formálně převzal starost o činnost církve v roce 1942 úřad tajné státní policie, německy Geheimes Staatspolizeiamt, v Praze. Od tohoto roku se tedy gestapo stalo jediným příslušným orgánem pro církevní věci.⁶⁹

„SD-církevní referát a zpravodajská síť pro tento referát byl vybudován spíše na okraji činnosti pro B 2 a byl svou povahou vlastně provisoriem. Stalo se tak již z toho důvodu, že gestapo zřejmě usilovalo o to, aby se prohlásilo za jedině příslušný úřad pro církevní otázky. Začátkem roku 1942 pak skutečně došlo k vymezení kompetence v tom smyslu, že pouze gestapo se stalo příslušným pro církevní věci.“⁷⁰

⁶⁶ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď prvního referenta pro církevně politické záležitosti SD Wenfrieda Pfarra, s. 1.

⁶⁷ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolického duchovenstva na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 59.

⁶⁸ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 4.

⁶⁹Tamtéž, s. 1.

⁷⁰Tamtéž.

Je také důležité zdůraznit, že gestapo schraňovalo a zpracovávalo informace o církvi v Protektorátu již od 15. března 1939, kdy byl do Prahy povolán vrchní kriminální tajemník gestapa SS-Oberscharführer Kurt Friedrich Oberhauser a kriminální komisař Adolf Fuchs, aby v Protektorátu vybudovali referát pro církevní záležitosti.⁷¹ Tento referát vznikl v rámci gestapa v oddělení II – politické záležitosti (exekutiva) pod přesným označením II B a skládal se ze čtyř částí. Oddělení II B 1, které se zabývalo katolickou církví, bylo oficiálně zřízeno v říjnu tohoto roku a oficiálně sloužilo k potírání politického katolicismu, oddělení II B 2, jež mělo na starosti církev protestantské, oddělení II B 3 věnovalo pozornost činnosti svobodných zednářů a oddělení II B 4 bylo zaměřeno na Židy.⁷²

Karl Hermann Frank (1898-1946), německý státní ministr pro Čechy a Moravu, naopak prosazoval názor, že je třeba katolickou církev získat pro protikomunistickou propagandu.⁷³ Dle výpovědi konfidenta gestapa F. W. Bobeho K. H. Frank přes K. Oberhausera na konci roku 1943 vzkázal kapitulnímu vikáři P. Bohumilu Opatrnému, jenž v té době měl de facto ve správě celou pražskou arcidiecézi, že by uvítal veřejné vyjádření církve proti komunismu a politice Sovětského svazu. Tento pastýřský list, ve kterém se odsuzoval komunismus, byl pak opravdu vyhotoven a předčítán při hlavních nedělních bohoslužbách ve všech kostelech, tento rozkaz splnilo SD. Dle F. W. Bobeho právě K. Oberhauser, který označil Franka za klerikála, *kirchlichgebunden*, a K. H. Frank neměli dobrý vztah, jelikož K. H. Frank se v otázkách církvi obracel spíše na SD.⁷⁴ Stejně tak v této věci vypovídá i W. Pfarr.⁷⁵

K. H. Frank dokonce dal svolení katolickému kaplanovi a zároveň V-mannovi⁷⁶ P. Kasperovi, aby pokřtil jeho dítě, což bylo v nesouladu s tím, co se žádalo od příslušníků SS i gestapa, tedy aby vystoupili z církve a nechávali své děti

⁷¹Tamtéž, sign. 305-657-6. Výpověď kriminálního asistenta gestapa Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 64.

⁷²SLÁDEK, O. *Zločinná role gestapa*, Praha 1986, s. 77.

⁷³ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6. Výpověď Friedricha Kiesewettera, s. 5.

⁷⁴Tamtéž, sign. 305-693-3. Výpověď Franze Wernera Bobeho, 1945, s. 24.

⁷⁵Tamtéž, sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 5.

⁷⁶V-mann – důvěrník, donašeč, osvědčený konfident, který podával na gestapu pravidelná hlášení a za tyto informace byl placen. (zdroj: SLÁDEK, O., *Zločinná role gestapa*, s. 198). V-mani pravidelně vyzvídali, udávali a donášeli kompromitující informace o nepohodlných osobách. Ohledně církvi bylo jejich úkolem poslouchat kázání v kostelech, sledovat církevní aktivity, smýšlení a postoje kněží apod. Informace od kněží a jejich názory získávali například formou zpovědí. (Zdroj: VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939-1945*, s. 17).

nepokřtěné. Nakonec své rozhodnutí o křtu písemně odvolal a sám vystoupil z římskokatolické církve, protože byl pokárán z vyšších míst pro své *vybočení ze světonázoru*, jak se vyjádřil zastupující říšský protektor Kurt Daluege (1897-1946).⁷⁷ Ještě roku 1945 si nechal K. H. Frank svolat do Prahy zástupce všech diecézí v Protektorátu a žádal jejich představitele, aby duchovní přijali německé uprchlíky a sloužili pro ně také bohoslužby v německém jazyce.⁷⁸

Mezi SD a gestapem ale stále bylo jisté napětí, a to nejen ohledně církevní otázky.⁷⁹ Po oficiálním přesunutí církevního referátu pod správu gestapa SD dle výpovědi W. Pfarra ani po opětovné výzvě nepředala tomuto úřadu nasbírané materiály o duchovních. Jak řekl dále W. Pfarr, nešlo jen o nefungující spolupráci mezi těmito úřady, ani o vzájemné antipatie mezi hlavními vedoucími Walterem Jacobim⁸⁰ a Ernstem Gerkem, ale hlavním problémem byl rozdíl ve vnímání katolické církve. SD měla za to, že policie není vhodnou institucí k řešení církevních záležitostí. „*I kdyby se přiznalo, že gestapo mělo několik schopných církevních referentů, zastával SD skoro axiomatický názor, že policie není pro duševně i politicky tak subtilní komplex otázek, jak ho představuje katolická církev.*“⁸¹

SD byla toho názoru, že „*gestapo zpracovává katolickou církev klackem (...) a zabývalo se katolickou církví jen, aby ji v pravém slova smyslu vyřídilo.*“⁸² Zatímco samo SD chtělo spíše *kolaboraci podstatných kruhů katolické církve umožněnou tím, že by stát církvi elasticky, ovšem jen do určité doby, vycházel vstříc.*⁸³ Tato „*gestapácká metoda klacků a kopanců*“ měla za následek nejen to, že katolická církev neslábla, ale sílila, jelikož národ v ní viděl oporu, jakýsi symbol mučednictví. Hlavní obvinění, která padala od gestapa na církev, byla kázání v kostelech, odposlouchávání cizího rozhlasu či údajná homosexualita.⁸⁴

⁷⁷ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6. Výpověď Friedricha Kiesewettera, s. 4.

⁷⁸ ABS, fond 301 (Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV), sign. 301-12-1. Výpověď královehradeckého biskupa Msgre. Mořice Píchy, 1945, s. 1-2.

⁷⁹ SLÁDEK, O., *Zločinná role gestapa*, s. 74.

⁸⁰ Tamtéž, s. 345.

⁸¹ ABS, fond 305 (Ústředna státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 3.

⁸² Tamtéž, s. 4.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

Hlavní úřadovna gestapa se nacházela v Petschkově paláci v Praze.⁸⁵ Šéfem pražského gestapa byl jmenován Hans Ulrich Geschke, od roku 1942 po něm post převzal Ernst Gerke. Oddělení II B 1 provádělo policejní, výkonná a preventivní opatření proti církevní činnosti kvůli protistátní činnosti církve. Vedoucí církevního referátu gestapa K. Oberhauser díky podrobnému zpravodajství a skupinám konfidentů a informátorů činnost katolické církve sledoval již od vyhlášení Protektorátu.⁸⁶ Dle protokolu gestapa byla nutná opatření zvláště proti vedoucím církevním osobnostem, jednotlivým osobám, podzemním organizacím a spolkům. Zadržený kriminální asistent gestapa Friedrich Kiesewetter (1902-1947) ve své výpovědi také dodal, že je třeba zohlednit to, „že oproti všem jiným stranám a organizacím, politický katolicismus vykonával svou protistátní činnost výhradně v rámci legálních spolků a organizací církve. V politickém životě byly církvi distancovány vysoké církevní osobnosti, od nichž se ovšem kdykoliv může stranicky a politicky distancovat.“⁸⁷ Nutná policejní opatření proti církvi byla proto prováděna výhradně podle pokynů a směrnic říšského bezpečnostního úřadu v Berlíně. Na gestapu byly také vedeny záznamy o všech katolických organizacích, jakými byly například Mariánská družina nebo sdružení pro mladé ministranty Legio Angelica.⁸⁸

Na začátku okupace byly sledovány hlavně styky duchovních a navázání spojení s církví. Dále se pak referovalo o záležitostech politických a kulturních, jako byly například církevní poutě z let 1939, církevní veřejné projevy apod.⁸⁹ V průběhu roku 1939 byl pak systematicky vyhotoven obsáhlý seznam jmen katolického duchovenstva.

⁸⁵ Analogicky postupovala i řídicí úřadovna gestapa v Brně a venkovské služebny (zdroj: CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 67).

⁸⁶ V řídicí úřadovně v Brně byl referát pro církevní záležitosti součástí sektoru IV/Ko. podléhajícímu kriminálnímu radovi SS Hauptsturmführerovi Ottu Koslowskému. Vedoucími brněnského referátu byli – vrchní kriminální sekretář Adolf Scherzel, kriminální komisař Karel Streit, vrchní kriminální sekretář Alfred Zimmermann a kriminální inspektor Leopold Gahleithner. Nejvíce se církevními záležitostmi zabýval kriminální sekretář Adolf Art. V Olomouci se pak nejvíce církvemi zabývali referenti Brantch a Barkl. (Zdroj: VAŠEK, F. - ŠTĚPÁNEK, Z. *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939-1945*, s. 16-17).

⁸⁷ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6. Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 5.

⁸⁸ ABS, fond 301 (Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV), sign. 301-97-2. Výpověď kriminálního asistenta gestapa Ludwiga Westermayera, 1947.

⁸⁹ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 1.

Všechny tyto získané informace byly pak ukládány v kartotékách církví.⁹⁰ V těchto vytvořených kartotékách se nejdříve nacházela jména politicky aktivních kněží bydlících v oblasti obvodu úřadovny SD. Posléze byl pořízen soupis alespoň části katolického duchovenstva, který se sestával ze soupisu všech významnějších kněží či řeholníků, kteří vystupovali veřejně nebo v rámci církve, dále pak popis členů jednotlivých řádů. Ze získaného materiálu byl následně vyhotoven posudek o každém jednotlivci, který obsahoval jeho životopis, církevněpolitickou orientaci, schopnosti, slabosti, zájmy, styky a spojení. Tyto posudky byly pak zasílány do Leitabschnittu, vedoucí úřadovny.⁹¹ V průběhu trvání referátu B 1 měli nacisté zavedeny už spisy týkající se téměř všech oblastí církevního života. Zvláštní zájem měli hlavně o témata, jako byla církevní ideologie, z čehož plynula kontrola všech církevních projevů, dále také o církevní písemnictví, publicistiku, kázání, pastýřské listy, rozhlas, tisk, letáky apod. Zajímali se i o organizační a hospodářské otázky, jako byla hierarchie kléru či laické katolické organizace, jakými byly například Caritas či terciáři. Dalším bodem pozornosti gestapa se také staly všeobecné, politické i kulturní názory duchovenstva, personální otázky nebo spojení a styky, které mezi sebou církev měla.⁹²

Při vnitřní reorganizaci řídicích úřadoven gestapa, ke které došlo 15. července roku 1943 z nařízení Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA), se změnilo i postavení církevního referátu v dosavadním uspořádání. Církevní záležitosti se přesunuly pod referát IV 4 - světonázorový protivník, německy Weltanschaulicher Gegner, resp. se nyní nově nacházely v podreferátu IV 4 A spolu s dalšími církvemi, sektami, svobodnými zednáři, spiritismem apod.⁹³

Zvláštní pozornost byla gestapem věnována také řeholním řádům a kongregacím. Posudky zahrnovaly nejen jejich personální stav, ale také majetkové poměry. Dále se také zjišťovalo, kdo v jednotlivých řádech patřil k vládní straně, kdo naopak k opozici a kdo intrikoval. K tomu W. Pfarr dodává, že totiž „*navenek zdánlivě jednotná a kompaktní společnost vystupující také tak jednotně na venek, je často*

⁹⁰ SLÁDEK, O., *Zločinná role gestapa*, s. 82.

⁹¹ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 2.

⁹² Tamtéž, s. 5.

⁹³ SLÁDEK, O. *Zločinná role gestapa*, s. 273-277.

*ve skutečnosti roztržena vášní, zlobou a sprostotou a virtuosně sehraným intrikářstvím.*⁹⁴

4.1 Členové represivních složek

Nejznámější osobností ve věci perzekuce katolické církve v Protektorátu byl již výše zmíněný nechvalně známý vrchní kriminální tajemník gestapa a vedoucí církevního referátu Kurt Friedrich Oberhauser (1903-1947), rodák z německého Duisburgu, který se také mimo jiné v červnu roku 1942 podílel na zásahu proti skupině parašutistů, jež spáchali 27. května téhož roku atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a kteří se ukrývali v pravoslavném kostele sv. Karla Boromejského, dnes sv. Cyrila a Metoděje, v Resslově ulici v Praze. Ještě větší mírou se pak ale podílel na likvidaci pravoslavné církve na území Protektorátu, která vyplývala z tohoto zásahu. A dále také na zatčení hlavních aktérů pomoci atentátníkům. Pravoslavnému biskupovi Gorazdovi, dále Václavu Čiklovi, Vladimíru Petřekovi a Janu Sonnevendovi.⁹⁵ K. Oberhauser se navíc se skupinkou svých podřízených nechal fotit v rouchu a ornátech duchovních s klenoty patřícími pravoslavné církvi. F. Kiesewetter ve své výpovědi udal, že se K. Oberhauser nechával jako duchovní nebo člen řeholního řádu zvětšovat častěji.⁹⁶

Kurt Oberhauser často také fyzicky napadal vyslýchané a vyhrožoval jim, jak vyličila většina svědků, dále zasahoval také do církevního života omezujícími opatřeními. Mimo to má na svědomí desítky životů katolických duchovních a také věznění a pronásledování stovek lidí.⁹⁷ Dále také zlikvidování několika řeholních řádů, například likvidaci kláštera emauzských benediktinů v Praze nebo zrušení řádu milosrdných bratří v celém Protektorátu, kterým se budu v této práci také věnovat v případových studiích.

⁹⁴ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5. Výpověď Wenfrieda Pfarra, s. 2.

⁹⁵ SLÁDEK, O. *Zločinná role gestapa*, s. 224.

⁹⁶ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6. Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 28.

⁹⁷ Tamtéž, sign. 305-657-5. Protokol veřejnému žalobci u mimořádného lidového soudu v Praze ve věci Kurta Friedricha Oberhausera, s. 4.

P. Pluhař k osobnosti K. Oberhausera ve svém výslechu podal tyto informace: “*Při prvním výslechu v Petschkově paláci dne 2. srpna 1944 řekl Oberhauser, že je rád, že konečně jsem se dostal do jeho rukou, že již na mě dlouho čekal, abych mu mezi jiným sdělil podrobnosti o chování kardinála Kašpara a o jeho stycích s českými kněžími. Již při prvním výslechu mne uhodil a řekl: ‘Nebudete-li mluvit pravdu, skončíte jako kanovníci Gebert a Msgre. Dohalský!’ A dodal: ‘Že tito již nežijí, jest mojí zásluhou!’ Zároveň mi řekl, že je vyloučeno, abych ještě někdy odešel živý z Pankráce. Měl jsem u Oberhausera řadu výslechu, při nichž se brutálně a surově choval. Výsledkem těchto výslechu je, že mi zlomil dvě žebra a tloukl do hlavy tak surovým způsobem, že dosud velmi často, zejména v očích, cítím velké bolesti a mám chronický defekt srdeční.*”⁹⁸ Podobně vypovídá i P. Jan Merell, univerzitní docent bohoslovecké fakulty, vězněn v koncentračním táboře Dachau.⁹⁹

K. Oberhauser byl zatčen dne 13. června roku 1946 v Plzni-Doudlevicích¹⁰⁰ a předán do vazby. Dne 19. dubna roku 1947 byl v dopoledních hodinách mimořádným lidovým soudem odsouzen k smrti a popraven v šest hodin večer.¹⁰¹

Mezi Oberhauserovi blízké spolupracovníky, kteří se podíleli také na zatčení mnoha duchovních a pro církve představovali nebezpečí, patřili hlavně JUDr. Franz Ohmann a kriminální asistenti nebo také církevní referenti Friedrich Kiesewetter, Ludwig Westermayer (1915-1947), Anton Wänke, komisař Heinz Nickel či tlumočnick Josef Benesch aj.¹⁰²

Friedrich Kiesewetter, který po svém zatčení po válce poskytl rozsáhlou výpověď o svých i Oberhauserových činech proti církvi, byl odsouzen po pětihodinovém přelíčení mimořádným lidovým soudem a popraven na pankrácké věznici v pondělí 3. března 1947 o půl páté odpoledne. Při výsleších údajně zatčeným vyrážel zuby a bil je rákoskou, dále si také kolem sebe vytvořil rozsáhlou síť konfidentů

⁹⁸ Tamtéž, Výpověď P. Josefa Pluhaře ve věci Kurta F. Oberhausera, 1946, s. 3.

⁹⁹ Tamtéž, Výpověď P. Jana Merella ve věci Kurta F. Oberhausera, 1946.

¹⁰⁰ Tamtéž, Záznam o zadržení Kurta F. Oberhausera, 1946.

¹⁰¹ Tamtéž, Článek z Obrany lidu, č. 93, z 20. 4. 1947.

¹⁰² ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6, Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 31.

a poslal mnoho osob do koncentračních táborů s poznámkou R.U., což byla zkratka pro Rückkehr unerwünscht, česky návrat nežádoucí.¹⁰³

V případě Ludwiga Westermayera vypovídal P. Josef Tutte, farář u sv. Mikuláše v Praze, který popisuje výslech: *“Sám Westermayer mi nařídil dělat dřepy, a to oblečený v kabátě, a když jsem pak únavou padl k zemi, Westermayer mne zfackoval, šlapal mi po špičkách nohou a také mi vyrazil zub.”*¹⁰⁴

O dalším Oberhauserovu spolupracovníku činnému v církevních záležitostech, Franzi Ohmannovi, je psáno ve svědecké výpovědi bývalého zaměstnance gestapa Friedricha von Badelta¹⁰⁵ takto: *„Oberhauser a Ohmann řídili společně konfidenta pražského gestapa převora maltézského řádu v Praze jistého Bobeho. Víím, že Bobe měl zvláštní průkaz ke vstupu do budovy gestapa v Praze a téměř denně navštěvoval Oberhausera a informoval ho o otázkách církevního rázu a o kněžích. Dále si vzpomínám na to, že Ohmann z příkazu Oberhausera navštěvoval kázání v pražských kostelích a informoval o nich přímo Oberhausera. Na základě informací, které podával Ohmann a rovněž i Bobe Oberhauserovi, došlo k zatčení celé řady kněží, kteří potom byli vězněni buď v Praze, nebo koncentračních táborech.”*¹⁰⁶ F. Ohmann pracoval pro gestapo od roku 1939 do dubna 1940, posléze přešel k nacistické justiční službě. Ovládal plyně český jazyk, a tak příkaz Oberhausera docházel do pražských kostelů, kde poslouchal kázání kněží. Prokazatelně se podílel na zatčení u českého lidu oblíbeného P. Aloise Tylínka, jehož vlastenecká kázání při bohoslužbách a procesích byla vždy navštěvována velkým počtem osob.¹⁰⁷ Po druhé světové válce se stal F. Ohmann blízkým spolupracovníkem bonnského ministra H. Ch. Seebohma a W. Jaksche ve vedení Sudetoněmeckého landsmanšaftu.¹⁰⁸ Franz Ohmann postupoval při výsleších duchovních taktěz brutálním způsobem a navíc zatýkal za malicherné

¹⁰³ Tamtéž, Článek ze Svobodného slova, č. 53, březen 1947, 3. vyd.

¹⁰⁴ Tamtéž, sign. 305-657-5. Výpověď P. Josefa Tutteho ve věci Kurta Friedricha Oberhausera a Franze Wenera Bobeho, 1946.

¹⁰⁵ Friedrich von Badelt, vrchní kriminální tajemník gestapa, v roce 1945 zatčen a odsouzen mimořádným lidovým soudem ke dvěma letům vězení.

¹⁰⁶ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Výpověď Friedricha von Badelta.

¹⁰⁷ Tamtéž, Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 28.

¹⁰⁸ Tamtéž, Článek v Rudém právu, č. 54, roč. 45, 1965 s. 1.

skutky, jako například pro nedodržování předpisů o zatemnění, pro vyprávění protiněmeckých anekdot apod.¹⁰⁹

Kurt Oberhauser měl kolem sebe kromě zaměstnanců gestapa a SD také velkou skupinu konfidentů a informátorů. Mezi nimi se nacházeli i duchovní, většinou německé národnosti. Takovými byli například prelát Josef Güner nebo Friedrich Kasper (1910-1982)¹¹⁰, V-mann, který byl na žádost K. Oberhausera jmenován farářem u sv. Ludmily v Praze a jenž působil hlavně v německých kruzích.¹¹¹ Z farního obvodu sv. Ludmily také udával ještě jistý farář Heinrich Sacher.¹¹² Asi nejznámějším a pro Oberhausera nejdůležitějším konfidentem a zdrojem informací byl infulovaný převor maltézského řádu Franz Werner Bobe, právě kvůli jeho zpravodajské činnosti bylo zatčeno a uvězněno či popraveno mnoho kněží. Podílel se taktéž svým udáním spolu s Oberhauserem na likvidaci pravoslavné církve, za což byl finančně odměněn.¹¹³

Franz Walter Bobe, rodák z Höckendorfu u Drážďan, udal jako V-mann za finanční odměnu mnoho svých kolegů. Například generála duchovní služby P. Metoděje Kubáně, P. Häuslera, P. Antonína Geberta, P. Augustina Schuberta, P. Antonína Bořka - Dohalského aj.¹¹⁴

F. W. Bobe byl členem řádu maltézských rytířů, mezi lety 1933-1937 zastával také funkci kaplana v kostele u Panny Marie Vítězné v Praze. Jeho duchovní dráha se slibně rozvíjela. Roku 1935 se stal podpřevorem maltézského řádu, po dvou letech získal jurisdikci převora a roku 1937 jej dokonce generální vikář katolických řádů jmenoval převorem. Tento čin se však nelíbil velké části velkopřevorství maltézského řádu v čele s velkopřevorem Karlem kardinálem Kašparem. Tito zpochybňovali právoplatnost rozhodnutí, jelikož biskup, který Bobeho jmenoval, nedisponoval již

¹⁰⁹ Tamtéž, sign. 325-164-2. Pamětní spis v trestní věci obviněného JUDr. Franz Josefa Ohmanna, 1966.

¹¹⁰ F. Kasper po válce utekl do Rakouska. Viz ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-693-5.

¹¹¹ ABS, fond 2M (Odbor politického zpravodajství MV), sign. 2M-12341. Zpráva ministerstva vnitra o Fridrichu Kasperovi, 1947.

¹¹² ABS, fond 301 (Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV), sign. 301-97-2. Výpověď Ludwiga Westermayera, 1947.

¹¹³ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6, Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 26.

¹¹⁴ Tamtéž, sign. 305-657-5. Výpověď P. Josefa Pluhaře ve věci Kurta Friedricha Oberhausera a Franze Wernera Bobeho, 1946, s. 2.

po smrti papeže Pia XI. patřičnými pravomocemi. F. W. Bobe však svěřený úřad vykonával dále, i přes nelibost některých duchovních. Bobe měl s kardinálem Kašparem časté spory, jak dokazuje i výpověď sekretáře knížete arcibiskupa pražského Msgre. Jana Boukala, který uvádí, že: „*Bobe udával a dával svým vlivem odstraňovati česky smýšlející kněze a měl spory i se zesnulým kardinálem Dr. Kašparem.*“¹¹⁵ Po vyhlášení Protektorátu v roce 1939 začal Bobe aktivně spolupracovat s pražským gestapem a stal se jeho placeným a registrovaným konfidentem v církevním oddělení. Dokonce v roce 1940 se stal členem NSDAP. Přijal také říšskoněmecké občanství. Mimo jiné také ochotně podával zprávy i o kardinálu Kašparovi, který jej suspendoval. Dále se činil i jako agent provokatér nebo vyjížděl do zahraničí. V roce 1943 například navštívil Řím, kde bylo potvrzeno jeho jmenování převorem. Za plnění těchto úkolů byl samozřejmě nacisty náležitě finančně odměňován.¹¹⁶

V protokolu ve věci Franze W. Bobeho a získání jeho mnoha duchovních funkcí se píše toto: „*Infulovaný převor řádu maltézských rytířů, od kardinála Kašpara suspendovaný, na nátlak Gestapa byl znovu jmenován převorem. Na nátlak gestapa musel býti jmenován skutečným konzistorním radou a městským vikářem.*“¹¹⁷

Ke konci války, 19. dubna 1945, odjel F. W. Bobe z Prahy neznámo kam a vzal s sebou veškeré cennosti maltézského řádu. Už 14. května se ale vrátil a záhy, 15. května, byl pak ihned zadržen ve svém bytě v Karmelitské ulici v Praze a pro podezření z protistátní činnosti byl umístěn do věznice krajského soudu na Pankráci. Při zatýkání se v bytě našly Bobem odcizené skvosty patřící řádu maltézských rytířů.¹¹⁸

Kancelář řádu maltézských rytířů, P. Josef Pluhař, ve svědectví proti F. W. Bobemu uvedl toto: „*Denně navštěvoval (Bobe, pozn., jak jsem se dozvěděl, jednotlivé funkcionáře gestapa v Praze a udával české církevní osobnosti j jiné civilní. V konventu byli gestapáci jím často hoštěni, a bylo by zajímavé vědět, odkud bral peníze, neboť jsem se doslechl, za svého pobytu za hranicemi, že na to věnoval cenné předměty konventu. Zásluhou Bobeho byly zašantročeny všechny neobyčejně cenné*

¹¹⁵ Tamtéž, sign. 305-693-3. Výpověď P. Jana Boukala ve věci Franze Wernera Bobeho, 1945.

¹¹⁶ Tamtéž, sign. 305-657-5. Výpověď P. Josefa Pluhaře ve věci Kurta Friedricha Oberhausera a Franze Wernera Bobeho, 1946, s. 2.

¹¹⁷ Tamtéž, sign. 305-693-3. Protokol ve věci Franze Wernera Bobeho, 1945.

¹¹⁸ Tamtéž, Výpověď duchovního správce P. Vladimíra Ríduse ve věci Franze Wernera Bobeho, 1945.

holandské gobelíny malthezského řádu, které v r. 1937 byly oceněny na 150 000 000 Kč.¹¹⁹ Dozvěděl jsem se teprve po svém návratu z koncentračního tábora, do kterého jsem přišel také v první řadě na udání Bobeho gestapu, že ještě krátce před převratem byly odvezeny všechny cenné věci z Malthezského paláce (stříbro, sklo, prádlo) a největší část jich je ztracena.(...)Končím tuto stručnou charakteristiku o Bobem s podotčením, že pokládám dotyčného za jeden z nejrafinovanějších nástrojů nacistického režimu na půdě československé, který vědomě a zlomyslně šel proti všemu českému, třebaže nebyl ani původu ryze německého, neboť jeden z jeho rodičů byl Čechem.¹²⁰

Dne 16. dubna roku 1947 byl F. W. Bobe odsouzen mimořádným lidovým soudem a popraven téhož dne večer na dvoře pankrácké věznice.¹²¹

¹¹⁹ Jistý A. Hübner ve své výpovědi udává, že gobelíny byly Bobem předány Josefu Goebbelsovi. Viz ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-693-3.

¹²⁰ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-5. Výpověď P. Josefa Pluhaře ve věci Kurta Friedricha Oberhausera a Franze Wenera Bobeho, 1946, s. 1-3.

¹²¹ Tamtéž, sign. 305-393-3. Článek ve Svobodném Slovu, č. 90, ze 17. 4. 1947.

5 Začátek represí v Protektorátu

5.1 Akce Gitter a Albrecht der Erste

Ihned po vyhlášení Protektorátu dne 15. března 1939 byla spuštěna akce proti českému obyvatelstvu kvůli hladkému průběhu okupace. Prvním takovým zásahem byla nacistická akce Gitter, česky Mříž, při jejímž průběhu bylo zatčeno asi 4639 osob. Nedlouho po ní následovala akce Albrecht I, nebo také Albrecht der Erste, která probíhala od 1. září 1939 proti odporu při zahájení války a která se dotkla i českého duchovenstva.¹²² Zatímco u akce Gitter se jednalo spíše o zatýkání levicových osobností, které byly činné ve veřejném životě, akce Albrecht byla připravována dlouhodobě a byly při ní zatýkány ty osoby, jež pro nacistický režim představovaly nějaké nebezpečí. Tyto osoby byly také před zahájením akce sledovány a byly mezi nimi hojně i katoličtí duchovní. Ti byli převezeni do věznic, z nichž pak byli někteří posléze propuštěni, jiní byli posláni do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald, kde někteří zůstali vězněni až do konce války.¹²³ Jen na Moravě bylo zatčeno při akci Albrecht asi 31 duchovních, mezi nimi například i tehdejší biskup Josef Kupka. Zatčení kněží často ani nevěděli důvod svého zadržení. Část kněží byla posléze z vazeb propuštěna, asi 17 však bylo posláno do koncentračních táborů.¹²⁴ Jedním z přibližně deseti zatčených z Čech byl například i sídelní vyšehradský kanovník P. Bohumil Stašek (1886-1948), významná osobnost českého katolického života, který byl 1. září zatčen gestapem a vězněn v pankrácké věznici, od roku 1940 pak v koncentračním táboře Sachsenhausen a posléze v koncentračním táboře Dachau, odkud se vrátil až po osvobození v roce 1945.¹²⁵ Na svých kartotékových lístcích měli často tyto zatčení jen poznámku Němcům nepřátelský.¹²⁶ Těmito vlnami zatýkání začala perzekuce českého obyvatelstva stejně jako katolické církve v Protektorátu.

¹²² CHVATÍK, J., *Perzekuce katolického duchovenstva na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 62.

¹²³ Tamtéž, s. 63.

¹²⁴ STRÍBRNÝ, J., *Duchovní v koncentračních táborech*, s. 61.

¹²⁵ KOTOUS, J. – PEHR, M., *Bohumil Stašek (1886-1948). Život a doba*, s. 24.

¹²⁶ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije?*, s. 15.

5.2 Omezení církevního života před obdobím heydrichiády

Dne 17. listopadu roku 1939 bylo při operaci „Sonderaktion Prag vom 17. November 1939“ zatčeno mnoho studentů vysokých škol a ty byly na dobu tří let uzavřeny. Výjimkou nebyly ani teologické fakulty v Praze a Olomouci, z nichž také mnoho profesorů a církevních hodnostářů bylo zatčeno a transportováno do koncentračních táborů. Budovu pražské fakulty v Dejvicích pak zabrala německá armáda. Dále pak byl zabrán také zámek v Dolních Břežanech, jenž byl majetkem pražských arcibiskupů a touto dobou byl zapůjčen kardinálem Kašparem pro účely bohoslovců. Tento čin byl velkým omezujícím zásahem do života církve.¹²⁷ Německé složky pak dále zabraly i kněžský seminář v Brně pro účely Říše. Značná část bohoslovců jak brněnských, tak i z jiných diecézí, byla nasazena na práci pro Říši.¹²⁸

Tento nacistický krok vedl pražského arcibiskupa Karla kardinála Kašpara (1870–1941) ke zřízení Arcidiecézního bohosloveckého učiliště pražského. Tento provizorní ústav od 15. ledna roku 1940 fungoval pro studenty teologie, kteří se zde mohli připravovat na kněžské povolání.¹²⁹ Rektor pražského kněžského semináře a pozdější arcibiskup pražský, Dr. Josef Beran (1888-1969), byl zatčen za heydrichiády dne 6. června 1942, posléze byl vězněn na Pankráci, v Chebu a od 4. září také v koncentračním táboře Dachau.¹³⁰

Od 9. prosince roku 1940 se dále perzekuce církevního života projevovala i zrušením některých náboženských svátků. Například 6. ledna svátek Tří králů, 15. srpna Nanebevzetí Panny Marie, 1. listopadu svátek Všech svatých nebo 8. prosince svátek Neposkvrněného početí Panny Marie.¹³¹

I přes vzájemné nesympatie se nacisté stavěli k církvi velmi obezřetně. Jelikož jim byla zřejmá moc a vliv této instituce ve společnosti. Snažili se však omezit její vliv, a tak byly v průběhu okupace zakázány některé řehole, dále katolické spolky a některá

¹²⁷ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 4.

¹²⁸ VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

¹²⁹ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 4.

¹³⁰ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 330.

¹³¹ KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa*, s. 5.

katolická periodika, byly uzavřeny i církevní školy a byla zabavena nemalá část církevního majetku.¹³²

Díky zprávám oberlandrátů bylo zjištěno, že různé organizace pod záštitou katolické církve zastávají protistátní stanovisko. Mnoho členů těchto organizací bylo zároveň i členy zrušené katolické Lidové strany. Z těchto organizací byl známý například katolický tělovýchovný spolek Orel, skupina dominikánských či františkánských terciářů, Katolická akce, skautská skupina nebo emigrantský spolek sv. Rafaela.¹³³ Dále byly zakázány například i časopisy jmenovaných spolků jako Naše omladina nebo Dorost, který měl údajně jako jeden ze svých titulních listů fotomontáž, která měla představovat Němce s mytologickým trojhlavým psem Kerberem, který měl ve chřtánu nakreslen hákový kříž.¹³⁴ V průběhu roku bylo také tiskovým oddělením říšského protektora zakázáno asi pět katolických týdeníků, jelikož i přes napomenutí opakovaně tiskly protistátní články.¹³⁵

Cenzura zasahovala i do citací z Bible, zakazovala zmínky o Husovi, Žižkovi nebo Masarykovi.¹³⁶ Dokonce i papež Pius XII si ještě v roce 1940 stěžoval německému ministru zahraničí Joachimovi von Ribbentropovi na věznění duchovních právě hlavně na území Rakouska, Čech a Moravy.¹³⁷

5.3 Heydrichiáda a II. stanné právo

Také zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich mluvil o katolické církvi jako o mezinárodní organizaci, která působí podvrtně na rasovou a duchovní jednotu německého lidu a je jedním největších nepřátel nacismu spolu s Židy.¹³⁸ Po atentátu na Reinharda Heydricha 27. května 1942 a jeho následné smrti o několik dní později vypukl v Protektorátu jako odvěta ještě větší teror a obrovská vlna zatýkání obyvatelstva. Bylo vyhlášeno II. stanné právo, prohlídky bytů a sledování, zatýkání

¹³² VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

¹³³ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 16.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ VAŠKO, V., *Dům na skále I*, s. 17.

¹³⁷ HALAS, F., X., *Fenomén Vatikán*, s. 577.

¹³⁸ Tamtéž, s. 383.

a popravování nevinných osob bylo na denním pořádku. Docházelo také k zatčení a věznění duchovních nejen římskokatolických. Po prozrazení úkrytu parašutistů v kostele sv. Karla Boromejského byla naprosto zlikvidována pravoslavná církev na celém území Protektorátu. Tak mocný byl režim, že dokázal v jedné zemi zlikvidovat jednu církev. Její římskokatolická větev, i když větší a silnější, se rozhodně měla čeho obávat.¹³⁹

Z římskokatolických duchovních se stal první obětí heydrichiády P. František Kvapil, farář v Nezamyslicích, jehož kázání byla silně vlastenecky laděna. Proto byl kvůli udání z tajného držení zbraně dne 3. června 1942 zatčen a již 5. června popraven na nádvoří Kounicových kolejí v Brně.¹⁴⁰ Další známou obětí z řad duchovenstva v období II. stanného práva byl lidický farář, 73letý Josef Štemberka, který byl spolu s ostatními lidickými muži zastřelen v červnu roku 1942 při nacistické odvetě za atentát na zastupujícího říšského protektora, kdy byla vyhlazena celá obec Lidice. Bylo mu údajně nabídnuto propuštění, on však toto nepřijal a místo toho zůstal jako opora se svými lidickými farníky, se kterými byl 10. června popraven.¹⁴¹ Při heydrichiádě byli dále zastřeleni například děkan František Kvapil a kaplan Metoděj Míčola z olomoucké arcidiecéze.¹⁴²

Často stačilo k zatčení i to, že kněží tajně vydávali křestní listy Židům. Taktéž perzekuovaný kněz Josef Zvěřina, administrátor u sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně, ve svých vzpomínkách uvedl toto: „*Předchozí farář, Ferdinand Hrouda, hromadně křtil – podle některých pramenů za úplatu – pražské nebo i jen projíždějící Židy a vydával jim potom antidatované křestní listy. Mělo jich být nejméně 300, snad ale až 475. Byl proto zatčen, odsouzen ke dvěma rokům vězení, na Pankráci ale onemocněl a krátce po propuštění, 20. prosince 1941, zemřel.*“¹⁴³

Duchovní byli pronásledováni hlavně kvůli přímé i nepřímé účasti v národním odboji, tedy ilegálních organizacích. Jako příklad uvádím případ faráře v Ivančicích,

¹³⁹CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 69.

¹⁴⁰Tamtéž.

¹⁴¹VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

¹⁴²CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 70.

¹⁴³NOVOTNÝ, Vojtěch, *Odvaha být církví. Josef Zvěřina v letech 1913-1967*, Praha 2013, s. 64.

P. Adolfa Tesaře, jenž byl zapojen v odbojové skupině, prozrazen, zatčen a 16. června 1942 popraven v Kounicových kolejích v Brně.¹⁴⁴ S odbojem spolupracovali i ždáníčtí faráři P. Václav Kostiha a P. František Voneš, kteří pomáhali npor. Oldřichu Pechalovi z odbojové skupiny Zinc, který se ukrýval na faře ve Ždánicích. Oba byli udáni, zatčeni a 1. července 1942 odsouzeni k trestu smrti a téhož dne v Kounicových kolejích popraveni.¹⁴⁵

Dále byli také kněží zatýkáni pro obsah jejich veřejných vlasteneckých kázání, kvůli šíření protirišských letáků a tiskovin nebo proto, že ilegálně ukrývali či jinak pomáhali jiným pronásledovaným osobám.¹⁴⁶ Dalšími záminkami bylo například také obvinění z poslechu zahraničního rozhlasu, což se rovnalo zločinu z velezrady, nebo udání pro smýšlení či vystupování proti režimu, což byl například případ novoříšských premonstrátů. Opravdu banální obvinění, které skutečně padlo v roce 1942 v případě P. Karla Horkého, člena řádu maltézských rytířů, bylo to, že tento duchovní v kostele neměl zatemněnou sakristii.¹⁴⁷ Nařčení a obvinění se podávala z různých důvodů a udání, oficiálně byli kněží však zatýkáni kvůli své protirišské činnosti či Říši nepřátelskému smýšlení, za čímž se mohlo skrývat téměř vše, jako například kázání, štvavé články v tisku, vliv na věřící a mládež, vyzvědačská činnost nebo šíření tajných zpráv apod.¹⁴⁸

Po zatčení putovali zatčení duchovní často do různých věznic, například na pražskou pankráckou věznici nebo do brněnských Kounicových kolejí. Odtud dále často směřovali do Malé pevnosti v Terezíně a posléze do koncentračních táborů. Především pak do Dachau, Osvětimi, Buchenwaldu, Mauthausenu, Flossenbürgu nebo Schasenhauseu-Oranienburgu.¹⁴⁹ V květnu 1942 bylo rozhodnuto o přesunu všech kněží v koncentračních táborech do jednoho, kterým se stal koncentrační tábor Dachau, kde existovaly i speciální kněžské bloky (26, 28 a 30) a posléze byla zbudována pro potřeby duchovních i kaple. Z řad českých duchovních Dachau v průběhu druhé

¹⁴⁴ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 70.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 69.

¹⁴⁷ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 332.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 23.

¹⁴⁹ STRÍBRNÝ, J. *Duchovní v koncentračních táborech*, s. 62.

světové války prošlo 106, z nichž 17 zde zahynulo.¹⁵⁰ Ti zadrženi kněží, kteří nesměřovali do věznic ani koncentračních táborů, byli posláni do demeritního domu pro kněze v Zásmukách u Kolína.

¹⁵⁰ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 319.

6 Demeritní dům v Zásmukách u Kolína

Nacistické bezpečnostní složky neměly systematicky po Protektorátu rozmístěny pro duchovní internační domy, jako tomu bylo později za komunistického režimu, ale přece jen jeden takový přímo pro kněze na území Protektorátu vznikl. Tento internační dům se nacházel v obci Zásmuky, která leží nedaleko Kolína. Demeritní dům pro kněze vznikl ze zásmuckého františkánského kláštera. První kněz zde byl internován 15. listopadu roku 1941. Další sem byl poslán až půl roku po něm, ale pak se již kapacita zvyšovala.¹⁵¹ Tehdejší břevnovský opat Anastáz Opasek ve své knize popsal, že v Zásmukách byli internováni někteří kněží pro tzv. menší delikty. Ti, o kterých bylo rozhodnuto, že zatím nebudou posláni do koncentračního tábora. Právě z pražského Břevnova sem putoval P. Salesius Sommernitz kvůli svému židovskému původu. Dále zde byl internován například i P. Holub z Liboce, který vystavoval Čechům doklady z matričního úřadu pouze česky. Jeho proviněním tedy bylo nepoužití dvoujazyčných formulářů, které byly nařízeny.¹⁵² Pro mnoho kněží toto místo byla jen přechodná stanice, odkud putovali do Terezína či různých koncentračních táborů za hranice s poznámkami R.U. ve svých spisech. Další zde byli „převychovávaní“ až do konce války, někteří zde dokonce zemřeli. Délka pobytu se stanovovala hlavně dle chování duchovního.¹⁵³

Demeritní dům v začátcích svého působení nedisponoval nábytkem a nikdo také neřešil stravování internovaných, nenalézal se zde ani žádný domovní řád. Ten byl sestaven až v říjnu roku 1942. Kněžím byl zastaven plat, bylo jim dovoleno pohybovat se po zahradě, a dokonce někdy i v blízkém okolí kláštera. V době zřízení domu se zde nalézal pouze malý počet duchovních, avšak v období heydrichiády se počet internovaných rychle zvýšil, pokoje byly sdíleny až po třech osobách a pohybování mimo klášter již nebylo doporučeno. Internovaní duchovní měli být oficiálně pod dozorem františkánů pod vedením kvardiána Konstantina Komendy, reálně zde však rozhodovalo gestapo. I když režim zde nebyl tak přísný jako v jiných věznicích a duchovní se mohli navzájem setkávat, byl jim zde zakázán výkon veřejných

¹⁵¹ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 168.

¹⁵² OPASEK, A., *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Praha 1992, s. 85.

¹⁵³ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 168-169.

bohoslužeb, přijímání návštěv a i korespondence byla cenzurována. Za to museli povinně vykonávat manuální práce a účastnit se výuky němčiny.¹⁵⁴

Zatčený konfident gestapa Franz Werner Bobe o důvodech internace kněží v Zásmukách ve své výpovědi svědčil takto: „*Obyčejně se jednalo o kněží, kteří byli gestapu nepohodlní a proti nimž stávající materiál nestačil k zatčení. Během posledních let byla tam na takový způsob internována celá řada kněží, přesný počet mně však není znám. Pobyt v Zásmukách nebyl u všech stejně dlouhý. Pohyboval se mezi 14 dny a dvěma lety. Život kněží v Zásmukách nebyl celkem přísný. Internovaní kněží stáli pod dozorem františkánů, mohli se volně pohybovat v klášterní zahradě a s povolením představeného mohli jít i do města. Měli čisté pokoje, které sloužily původně za klášterní cely. Nevýhodou bylo, že v jednom pokoji byli až i tři kněží. Spali na normálních civilních postelích s peřinami nebo dekami a jídlo jim vařily jeptišky. Jedinými stinnými stránkami byla odloučenost od vnějšího světa, nečinnost a v zimě nedostatek topiva.*“¹⁵⁵

Bývalý plzeňský arciděkan Antonín Havelka ale vzpomínal na svou internaci v Zásmukách poněkud jinak, než jak ji popsal Bobe: „*Ožehavější byla otázka stravování. Ranní kávu válečnou, dostávali jsme z kuchyně klášterní (bez chleba, a za to – jakož i za možnost celebrování mše svaté - jsme platili 100 korun měsíčně. Na oběd jsme chodili do restaurace ležící v blízkosti kláštera a platili jsme po 10 korunách dle potravinových lístků...O večere museli jsme se starati sami a vytloukali jsme to, jak se dalo...klášter sám neměl žádných zásob a internovaným kněžím úřední cestou odnikud nedostalo se výpomoci.*“¹⁵⁶

Také staroboleslavský rektor P. Vladimír Jeřábek, který zdmi tohoto internačního domu taktéž prošel, popsal tyto události: „*Bylo to 17. června ve tři čtvrtě na osm ráno, kdy někdo prudce zabušil na dveře místnosti, ve které jsem bydlel. Rychle jsem otevřel a spatřil udýchaného děkana Kopala, který vzrušeně volal: ‘Je tu gestapo!’ A již zase stín zmizel. Ano, Zásmukách bylo gestapo. Přišli pyšní, nadutí, tváře zamračené. V jejich čele sám komisař Oberhauser. Mnoho jsem již slyšel o tomto neblahém muži. Zvědavě jsem se proto na něj zahleděl a mimoděk si řekl: ,Tak,*

¹⁵⁴ NOVOTNÝ, V., *Odvaha být církví*, s. 72.

¹⁵⁵ ABS, fond S (Sbirka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 26.

¹⁵⁶ NOVOTNÝ, V., *Odvaha být církví*, s. 73.

že vyhlíží vrah? Kdo by to byl řekl?‘ A přece tomu bylo tak. Nebyl to člověk, byla to vztekklá šelma. On to byl, jenž ztotočil všechen církevní život v Čechách, zahubil řadu kněží, mezi nimi Msgre. Dohalského, P. Vlka S. J. aj. Preláta Caise dal potupně svázaného vésti veřejně Prahou, kněze při výslechu vlastní rukou mučil, spousty jich poslal do koncentračních táborů, 72 kněží uvěznil v Zásmukách. Řada jeho zločinů je téměř nekonečná...Demeritenhaus je na nohou...“¹⁵⁷

Právě na příkaz vrchního tajemníka gestapa Kurta Oberhausera, který často do Zásmuk jezdil, byl do demeritního domu odvezen i staříčkový pražský kněz P. Robert Přádá, který si stěžoval v dopise své sestře na politické poměry v Protektorátu. K. Oberhauser chtěl P. Přádá za tento čin zatknout, ale tomu nebylo pro Přádův zdravotní stav povoleno. Nakonec tedy starého kněze alespoň nechal internovat v domě v Zásmukách.¹⁵⁸

Franz Werner Bobe dále ve své výpovědi o demeritním domě v Zásmukách u Kolína vypověděl následující: „V roce 1941 pozval k sobě Oberhauser kapitulního vikáře Opatrného a řekl mu, že ví ze své praxe v Říši, že v každé větší diecézi existuje tzv. demeritní dům, ve kterém biskupové internují kněží, kteří se provinili proti církevním zákonům, nebo kteří dali podnět k veřejnému pohoršení. Divil se, že v pražské arcidiecési nic podobného neexistuje a naznačil mu, že by se něco podobného mělo zřídit i zde. Opatrný slíbil, že to zařídí. K tomuto účelu určil františkánský klášter v Zásmukách jako církevní demeritní dům pro kněží, kteří zasluhují těžší církevní tresty. Tento dům byl právnicky církevním zařízením. Praxe však vypadala jinak. Kněží, kteří byli v Zásmukách internováni, byli tam úředně posíláni církevními úřady, avšak vždy na žádost gestapa. Církevní představený, prakticky to byl vždy P. Kulač, byl vždy předvolán na gestapo, kde mu bylo oznámeno, že jmenovaný kněz má býti poslán do Zásmuk, jinak by se muselo počítati s jeho zatčením.“¹⁵⁹

V Zásmukách duchovní ale nemuseli zůstat natrvalo, jako například P. Josef Zvěřina, administrátor u sv. Mikuláše v Praze, který zde byl internován na udání

¹⁵⁷ HOZNAUEROVÁ, L. *Kněžský demeritní dům v Zásmukách. II. část.* In: Zásmucký zpravodaj. Občasník města Zásmuky, 1/08, březen 2008, s. 6.

¹⁵⁸ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 32.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 25.

F. W. Bobeho od 22. dubna 1942 do 1. srpna 1943 a poté propuštěn. Nařčen byl z bisexuálních deliktů, protiněmeckého smýšlení, dále také pro údajný styk se spiritisty a nedodržení nařízení o dvojjazyčných nápisech na kostelech.¹⁶⁰ Dalším vězněm byl například P. Josef Saňka, farář z Radnice u Plzně, který v kázání nabádal lid k trpělivosti, že se dostaví lepší časy, což znamenalo vyslovení domněnky o porážce Říše. Internováni zde byli i řeholníci, například jezuita František Vlk,¹⁶¹ kalasantin z Kladna Alfons Čevela, cisterciák Oldřich Klaschka či dominikán Štěpán Václav Masiák.¹⁶²

Internovaní duchovní odtud také mohli být odvezeni do koncentračního tábora, jako tomu bylo například v případě bubenečského administrátora P. Merella, který byl obviněn z údajného homosexuálního chování.¹⁶³ Byly zaznamenány i tři případy úmrtí v internaci v Zásmukách, a to Františka Krupky (1884-1942), který vykonával funkci faráře v Praze-Bubenči a který zemřel již po dvou měsících v internaci dne 25. listopadu 1942, dále preláta Mons. Jana Pauly, arciděkana v Praze-Smíchově, jenž zde zemřel 20. prosince 1944 a P. Karla Nohela, faráře v Jílovicích u Českých Budějovic, který sem byl poslán až v roce 1944. Při výslechu na gestapu ale u něj došlo k nervovému zhroucení a 12. července 1944 utekl z domu, později spadl do potoka, kde se utopil.¹⁶⁴

Františkánský klášter v Zásmukách fungoval jako demeritní dům až téměř do konce druhé světové války, a to do 4. května roku 1945. Celkem zde bylo v průběhu okupace drženo 72 kněží a řeholníků z celých Čech.¹⁶⁵

¹⁶⁰ NOVOTNÝ, V., *Odvaha být církví*, s. 70.

¹⁶¹ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 336.

¹⁶² LUDVÍK, F., *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, s. 14-17.

¹⁶³ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wernera Bobeho, 1945, s. 26.

¹⁶⁴ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 253.

¹⁶⁵ NOVOTNÝ, V., *Odvaha být církví*, s. 72.

7 Nacismus a řeholní řády v Protektorátu

Spíše než církve jako celek však perzekvovali nacisté některé pro režim nepohodlné či nebezpečné jednotlivce z církevních řád nebo často celé řeholní řády a kongregace, hlavně kvůli jejich majetku, který po zabrání konventů připadl účelům Říše. Z budov klášterů se tak stávaly nejčastěji lazarety, nemocnice nebo dále ubytovny pro Hitlerjugend či ošetřovatelky, různá skladiště atp. Perzekuce se projevovala i rušením či zabíráním řádových škol, což se týkalo hlavně jezuitského řádu. Někteří řeholníci pak byli zatýkáni, byla jim omezena osobní svoboda a výkon jejich duchovního povolání, v mnohých případech byli také vězněni či posláni do koncentračních táborů, z nichž se řada už nikdy nevrátila.¹⁶⁶

Odstoupením pohraničních oblastí se také změnila i struktura některých řeholních řádů. Na zbylém území se tedy nacházely ve většině kláštery národnostně české, které po vyhlášení Protektorátu neměly vůbec jednoduché postavení. Z řad řeholních řádů byli v Protektorátu nejvíce perzekuováni jezuité, milosrdní bratři, benediktini z Emauz a premonstráti z Nové Říše,¹⁶⁷ kterým se podrobněji věnuji v samostatných případových studiích ve druhé části práce. Samozřejmě na území Protektorátu bylo pronásledováno a zatčeno také mnoho řádových členů z různých dalších řeholí, z nichž několik takových případů je dále také zmíněno v následujících čtyřech pojednáních.

7.1 Salesián Štěpán Trochta

Kromě čtyř výše jmenovaných řádů, kterým v práci věnuji samostatné případové studie, uvádím dále například i případ pražského salesiána Štěpána Trochty (1905-1972). P. Trochta byl členem řádu salesiánů v Praze-Kobylisích, který se nacházel nedaleko místa atentátu na Reihnarda Heydricha.¹⁶⁸ Tento řád měl na starosti práci s mládeží a byl také majitelem velké moderní budovy s vlastním sportovištěm. K. F. Oberhauser ve své poválečné výpovědi uvedl, že na začátku okupace byl právě salesiánský řád sledován podrobněji, jelikož v této době zorganizoval několik veřejných

¹⁶⁶ VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 23.

¹⁶⁸ TROCHTA, Štěpán, *Štěpán kardinál Trochta. Životopisná črta a výběr z proslovů a pastýřských listů*, Řím, 1984, s. 89.

sbírek, které neměly úřední povolení, toto nařízení nebral na vědomí ani tehdy, když byla povinnost povolení oznámena listem pražské arcidiecéze.¹⁶⁹

Již 28. 9. 1939 vtrhlo do Kobylis k salesiánům gestapo, aby se přesvědčilo o tom, že státní svátek patrona české země, sv. Václava, není nikterak oslavován. To bylo totiž úředně zakázáno. Nic se však neprokázalo, a tak salesiánský řád působil dále.¹⁷⁰

Ředitel pražského ústavu P. Štěpán Trochta byl zatčen u příležitosti jedné z prohlídek kláštera už v roce 1940, ale pro nedostatek důkazů byl brzy propuštěn. Toto vyslýchání se opakovalo mezi léty 1940-1942 ještě několikrát. P. Trochta ale vždy odešel jen s napomenutím. P. Trochta byl duchovním správcem organizace Junák a měl tak velký vliv na mládež. V kobyliškém salesiánském domě se navíc ukrýval i židovský inženýr a také zde byl zaměstnán jistý Žid Leontef¹⁷¹ bez státní příslušnosti, který vyučoval rytmické tance a pořádal v budově dokonce taneční večery.¹⁷² P. Trochta byl definitivně zatčen v rámci prohlídky kláštera nacisty, které se účastnil i Kurt Oberhauser 28. května 1942 pro podezření z členství v nepřátelské organizaci, za kontakt a podporu odboje a rozšiřování odbojových letáků, jelikož se v jeho nočním stolku v pokoji našel nejspíše podstrčený ilegální časopis českého odbojového hnutí „V boj!“.¹⁷³ K tomuto později P. Trochta poznamenal: *„Byl jsem zatčen druhého dne po atentátu, tj. 28. května 1942. V noci, asi tak po třetí hodině ráno, se ozvalo kopání do dveří. ‘Otevřít’ Zpočátku jsem si nebyl ani schopn plně uvědomit, co vlastně začíná. Snažil jsem si natáhnout alespoň kalhoty. Oknem jsem viděl asi čtyři auta. Ústav byl obstoupen. Čtyři gestapáci přišli ke mně. Jeden zůstal stát na chodbě, jeden v předsíni a dva vešli dovnitř. Jeden z nich byl Oberhauser z proticírkevního oddělení gestapa. (...) Oberhauser vysunul z ruky leták, na němž jsem viděl nápis „V boj“. Ve mně hrklo. Ten časopis jsem znal. Někdo nám ho v noci podsunoval pod dveře ústavu, ale každé*

¹⁶⁹ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 11.

¹⁷⁰ NOVOSAD, Jaroslav, *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, Praha 2001, s. 31.

¹⁷¹ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 11. Dle vyprávění P. Trochty se jednalo o jistého Žida Sašu Leontějeva ze Sovětského svazu, který byl dle jeho vlastních slov choreografem pařížské opery a zemřel zřejmě v Mauthausenu, kam byl později poslán. (Zdroj: NOVOSAD, J., *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, s. 33).

¹⁷² ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 11.

¹⁷³ Tamtéž.

*číslo jsem po přečtení spálil. Odpověděl jsem, že podobné věci jsem nikdy neměl a neviděl a že nejsem tak zpozdilý, abych si je dával do nočního stolku. O tom jsem si byl bezpečně jist.*¹⁷⁴

V poledne byl odvezen P. Trochta k výslechu do Petschkova paláce, o půl 11 v noci byl pak převezen do věznice na Pankráci, kde strávil několik dní vyslýcháním.¹⁷⁵ V červenci byl pak odvezen do Terezína, posléze ještě pracoval ve venkovním komandu v Ústí nad Labem a ve Střekově.¹⁷⁶ Ještě téhož roku na podzim byl převezen do Mauthausenu s poznámkou R.U. Zde mu byla přidělena těžká práce v kamenolomu, kde vydržel pracovat téměř rok.¹⁷⁷

Bylo mu však umožněno přijímat i některé dopisy a balíky, samozřejmě z velké části cenzurované. Také na ně mohl odpovídat, což dělal v jinotajích. Tyto balíky od přátel a rodiny, jak později uvedl, jej udržovaly při síle.¹⁷⁸

Roku 1943 byl Trochta jedním esesmanem v Mauthausenu postřelen do nohy a ruky. V domnění, že zraněním podlehl, bylo jeho tělo s ostatními posláno do krematoria. Vůz tam však pouze náhodou nedojel, P. Trochta se mezitím stačil probrat a dostat se na ošetrovnu, kde mu lékař-vězeň zachránil život. Původní vězeň Štěpán Trochta byl už ale označen za mrtvého, a tak nezbývalo nic jiného, než s pomocí známostí vytvořit novou identitu.¹⁷⁹

Na přelomu listopadu 1944 byl P. Trochta transportován do Dachau, kde dostal místo zahradníka, jehož práce nabízela určité výhody a také menší míru práce. V Dachau se dočkal i osvobození a 23. května 1945 se vrátil do kobylického ústavu.¹⁸⁰ Po válce prezident Edvard Beneš udělil Trochtovi vyznamenání Československý válečný kříž 1939 a Československou medaili za zásluhy I. stupně. Roku 1947 se stal Štěpán Trochta biskupem litoměřickým.¹⁸¹

¹⁷⁴ NOVOSAD, J., *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, s. 37.

¹⁷⁵ TROCHTA, Š., *Štěpán kardinál Trochta*, s. 96.

¹⁷⁶ NOVOSAD, J., *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, s. 43.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁷⁸ TROCHTA, Š., *Štěpán kardinál Trochta*, s. 107.

¹⁷⁹ NOVOSAD, J., *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, 55-56.

¹⁸⁰ HOFFMANN, B. *A kdo vás zabije*, s. 338.

¹⁸¹ TROCHTA, Š., *Štěpán kardinál Trochta*, s. 125.

Salesiánský ústav v Praze-Kobyliších nacisty zabrán v průběhu okupace nebyl, ale například salesiánský ústav v Ostravě sloužil jako německá nemocnice a vyklizen byl také salesiánský dům ve Fryštáku.¹⁸²

7.2 Augustinián Augustin Schubert

Další nacisty pronásledovanou osobností z řad řeholníků se stal augustinián Augustin František Schubert (1902-1942), převor z kláštera sv. Tomáše v Praze na Malé Straně a vzdělavatel tělocvičné jednoty Orel.¹⁸³

P. Schubert byl mezi lety 1938-1939 jedním ze zapálených organizátorů poutí pro věřící.¹⁸⁴ Jeho vlastenectví se také projevilo hned 15. března 1939, kdy dorazilo německé vojsko na Malostranské náměstí do Prahy a P. Schubert oblečen v řádovém rouchu nahlas pronesl: „*Vidíte, zde přichází hnědé ,bahno*“.“¹⁸⁵ Augustin Schubert, vynikající kazatel, ten samý den pronesl pro mši svatě kázání v kostele sv. Tomáše, kde projevil svůj smutek nad okupací. Této Schubertově promluvě se pak mezi lidmi říkalo *Slzavé kázání*.¹⁸⁶ Mnoho posluchačů, včetně samotného kazatele P. Schuberta, totiž při jeho působivých slovech plakalo.

Augustiniánský klášter sv. Tomáše se také po okupaci stal sídlem činnosti malostranského Orla. P. Schubert navíc tvořil důležitou úlohu v rámci spojení Orla a odbojové organizace ÚVOD,¹⁸⁷ byl také velmi aktivní v činnosti s mládeží a podporoval věřící ve svých kázáních, což byly jedny z důvodů, proč nacistům P. Schubert vadil a proč se rozhodli pro jeho zatčení.¹⁸⁸

Při jedné z prohlídek kláštera augustiniánů 30. srpna 1940, kterou vedl Kurt Oberhauser, byly zadrženy v pokoji P. Schuberta posměšné básně proti nacismu

¹⁸² NOVOSAD, J., *Štěpán Trochta – Svědek „T“*, s. 58.

¹⁸³ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 101.

¹⁸⁴ FAIX, William- MAREŠ, Karel, *Kostel a klášter sv. Tomáše*, Praha 2003, s. 34-35.

¹⁸⁵ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 4. (Překlad z německého originálního znění: „*Seht hin, da kommt braune Scheisse an.*“)

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ ÚVOD byla zkratka pro protinacistickou odbojovou organizaci v Protektorátu Čechy a Morava, celým názvem Ústřední Vedení odboje domácího.

¹⁸⁸ NESNÍDAL, Václav, A., *Dr. Augustin Schubert, dachauský vězeň č. 27127*, Praha 1948, s. 38.

v několika výtiscích.¹⁸⁹ Schubert byl následně zatčen a v civilním oblečení odveden do vazby na Pankráci. Byl obviněn z protistátní činnosti, štvavému kázání, kažení mládeže a podryvání říšské myšlenky.¹⁹⁰ Při jeho zatčení sehnal svou úlohu i konfident F. W. Bobe, který P. Schuberta udal na gestapu.¹⁹¹

Následně byl poslán do Terezína a nakonec transportován do koncentračního tábora Sachsenhausen-Oranienburg, odkud byl v červnu 1941 opět převezen na výslech do Prahy, odkud se po měsíci vrátil zpět do koncentračního tábora. Později, 15. srpna 1941, byl převezen ještě do Dachau, kde byl zařazen do tzv. štráfky, trestné čety, na těžkou práci. V Dachau P. Schubert zahynul 28. července 1942 na tuberkulózu.¹⁹² V dnešní době se projednává proces jeho blahořečení.

Mimo to byl perzekuován i provinciál řádu německého původu, Bonaventura Karel Černý, který byl z nařízení gestapa nucen opustit Prahu a byl držen od dubna 1942 do ledna 1945 pod dozorem klatovského gestapa v Domažlicích., kde nemohl svou funkci provinciála vykonávat a z místa se vzdálit, jelikož mu bylo vyhrožováno vězněním v koncentračním táboře¹⁹³

Další z členů pražských augustiniánů P. Friedrich-Adam Alfons-Maria Mitnacht se angažoval ve zpravodajské činnosti pro Vatikán, proto byl z Protektorátu vykázán. Ačkoliv bylo německými úřady nařízeno rozpuštění klášterních alumnů, augustiniánský klášter tento zákaz ignoroval. Německý páter P. Sládek se totiž pokusil založit ilegální skupinu studentů ve stylu rozpuštěného říšskoněmeckého mládežnického svazu Nové Německo. Dále se díky zatčení právníka kláštera Dr. Eise zjistilo, že P. Fischer údajně homosexuálně zneužíval chlapce z řad alumnů. Dr. Eis ale rodiče poškozených finančně odškodnil, a tak nebylo na P. Fischera podáno trestní oznámení.¹⁹⁴

¹⁸⁹ FUTERA, F., *Augustin Schubert*, Praha 2008, s 55.

¹⁹⁰ NESNÍDAL, V. A., *Dr. Aug. Schubert, dachauský vězeň č. 27127*, s. 44.

¹⁹¹ FUTERA, F., *Augustin Schubert*, s. 58.

¹⁹² Tamtéž, s. 102.

¹⁹³ NA, fond ŘA, kart. č. 95, složka č. 61. Konfiskace majetku, válečné škody na majetku způsobené válkou.

¹⁹⁴ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 12.

7.3 Řád německých rytířů

Paradoxně mezi nacisty perzekuované řády patřil i řád německých rytířů v čele s jeho tehdejším velmistrem Robertem Schälzkým (1882-1948). Němečtí rytíři se snažili uklidňovat vztahy mezi Čechy a Němci zvláště v pohraničí. P. Schälzky, jenž zastával také funkci poslance Německé křesťansko-sociální strany,¹⁹⁵ byl posléze prohlášen za osobu neloajlní nacistické Velkoněmecké říši a byl vykázán do domácího vězení v bývalé hájovně u Karlovy Studánky.¹⁹⁶ Po válce pak byl jako slezský Němec v nemilosti a později dožil v Rakousku.¹⁹⁷

Již v roce 1938 byl Řád bratří a sester německého domu zrušen na území Rakouska při anšlusu a jeho majetek byl poté nacisty zkonfiskován ve prospěch Říše.¹⁹⁸ Podobný osud měl řád po začátku okupace Československa roku 1939, kdy byl nařízením říšského komisariátu v Liberci taktéž zrušen.¹⁹⁹ Velmistr Schälzky, který sídlil v Bruntále, se snažil zachránit alespoň část řeholní činnosti řádu. Adresoval v této době proto mnoho prosebných i protestních dopisů říšskoněmeckým úřadům a představitelům německé nacistické vlády,²⁰⁰ které právě mohou být často chápány i jako nabídka kolaborace s nacistickou mocí. Pravděpodobnější je ale spíše názor, že se jednalo o zoufalé pokusy o záchranu činnosti řádu a jeho majetku všemi možnými prostředky s dobrým úmyslem, i když tato přílišná snaha může působit i jako přílišná servilita novému režimu.²⁰¹

Ze zabraných objektů patřících řádu se jednalo například o hrad Bouzov, který dostal od Hitlera darem vedoucí SS Heinrich Himmler, a usadili se zde členové jednotek SS, kteří ke konci války vyhladili obec Javoříčko nacházející se nedaleko. Dále pak i hrad Sovinec, jenž ve správě zvláštních útvarů SS sloužil jako internační vězení pro zajaté, zvláště francouzské, nepřátelské důstojníky a který v roce 1945 pak navíc vyhořel. Ze zámků to byla například Dlouhá Loučka a Bruntál, který sloužil

¹⁹⁵ JAN, Libor - SKŘIVÁNEK, Zdeněk, *Němečtí rytíři v českých zemích*, Praha 1997, s. 106.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 106.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 109.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 107.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Tamtéž. (Na základě uvedeného zdroje: SOA Opava, velmistr německých rytířů, korespondence 1939).

²⁰¹ Tamtéž. Srov. ADAM, Petr, *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2005, s. 185.

pak po nějakou dobu jako hlavní štáb velitele německých paradesančních jednotek generál-plukovníka Studenta.²⁰² Řádové velkostatky připadly do služeb německé branné moci.²⁰³ Z nemocnic a lázní se staly vojenské lazarety a fary spravované řádem byly včleněny do olomoucké arcidiecéze.²⁰⁴

Z členů řádu bylo i několik nacisty pronásledovaných. Například P. Heribert Kluger, jenž zemřel v koncentračním táboře Dachau, dále P. Walter Horný, který byl vězněn v Dachau tři roky.²⁰⁵

Po druhé světové válce bylo také mnoho členů řádu odsunuto a dodnes není vyřešena otázka navrácení majetku řádu.²⁰⁶

7.4 Kongregace školských sester de Notre Dame

Nacistická perzekuce se ale netýkala pouze mužských řádů. Jsou zaznamenány i případy pronásledování řeholních sester a ženských kongregací.

O perzekuci školských sester de Notre Dame se zmínil i K. Oberhauser, který v této věci vypověděl, že kongregace školských sester de Notre Dame měla v Čechách a na Moravě mnoho poboček²⁰⁷ například v Českých Budějovicích, Klatovech, Kardašově Řečici, Praze nebo Hradci Králové²⁰⁸ a její mateřský dům se nacházel v Horažďovicích. Kvůli nutným pracovním silám, které odešly pracovat pro Říši, byl nárůst členů řádu v této době nízký. Po odstoupení sudetských oblastí byly totiž některé pobočky odděleny od těch v Protektorátu. Aby se udržel nárůst členek a tím i chod řádu, obcházela kongregace nařízení pracovního úřadu a ilegálně ze Sudet přijímala mladé dívky do Horažďovic, kde se staly novickami. Gestapo provádělo v domě v Horažďovicích podle výpovědi K. Oberhausera velmi časté kontroly, přičemž první

²⁰² ADAM, P., *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 164.

²⁰³ JAN, L., *Němečtí rytíři v českých zemích*, s. 108.

²⁰⁴ ADAM, P., *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 186.

²⁰⁵ JAN, L., *Němečtí rytíři v českých zemích*, s. 108.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 109.

²⁰⁷ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-36-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 14.

²⁰⁸ Školské sestry de Notre Dame měly v roce 1938 40 působišť v českobudějovické a 46 v pražské provincii, navíc také dva samostatné domy v Horažďovicích (Zdroj: JAKŠICOVÁ, Dana, *Školské sestry v českých zemích a druhá světová válka*, s. 32).

se uskutečnila 20. srpna 1943, a při jejich příležitosti se dostalo právě k těmto ilegálním členkám řádu. Byla zadržena také četná korespondence se sudetskými pobočkami. Toto spojení zařizovaly sestry, které byly v Sudetech zaměstnány ve válečném lazaretu.²⁰⁹

Roku 1944 byla zabráná právě i velká část domu v Horažďovicích a i mnoho dalších domů kongregace bylo nacisty v průběhu okupace zabránáno nebo zčásti uvolněno například pro německé uprchlíky, Hitlerjugend, německé úřady, nemocnice nebo pedagogické ústavy. Zavřeny byly i jejich školy.²¹⁰

Předvolány k výslechům do Petschkova paláce byly i sestry pražského domu u sv. Anny, a to zejména kvůli zabavené korespondenci. V srpnu 1943 to byla představená Amadea Povrová, provinční představená Akvína Sommová aj.²¹¹

V několika případech také dokonce došlo k zatčení školských sester de Notre Dame a jejich transportování do koncentračního tábora Ravensbrück. Jednalo se o dvě sestry německé národnosti, a to Epiphanii Pritzlovou (1881-1944), provinční představenou ze sudetských Mariánských Lázní a Ernestii Hufnaglovou, představenou v Bystřici nad Úhlavou. Obě byly zatčeny za tajně pořádané skládání slibů, čímž porušily nařízení o zastavení přijímání řeholního dorostu.²¹² Dále byly také do Ravensbrücku poslány dvě české sestry, a to generální představená Fabiola Dítková (1885-1952) a sestra Zuzana Nováková (1904-1944).

Sestra Epiphanie zemřela roku 1944 v táboře na zápal plic, stejný rok zde zahynula i sestra Zuzana na tyfus, sestra Ernestie zemřela také na tyfus začátkem roku 1945. Sestra Fabiola, zaměstnaná v táboře jako pletařka,²¹³ jako jediná z těchto jmenovaných přežila v Ravensbrücku až do konce války a vrátila se roku 1945 zpět do vlasti. Sestra Fabiola byla zatčena mimo jiné také za nedovolenou korespondenci na Slovensko, dále kvůli návštěvě sestry Epiphanie Pritzlové ze Sudet v mateřském domě a také za přijetí dvou německých novic, což bylo zakázáno.²¹⁴ Sama sestra Fabiola si ve svých vzpomínkách zapsala, že měla u Němců ještě více záminek

²⁰⁹ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-36-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 14.

²¹⁰ JAKŠICOVÁ, Dana, *Školské sestry v českých zemích a druhá světová válka*, Olomouc 2012, s. 34.

²¹¹ Tamtéž, s. 46.

²¹² Tamtéž, s. 49.

²¹³ Tamtéž, s. 54.

²¹⁴ Tamtéž.

ke svému zatčení, jelikož například stále oddalovala uvolnění místností v horažďovickém domě pro účely německého vojska. Nakonec byla 10. prosince 1943 zatčena klatovským gestapem, poté odvezena na Pankrác a na výslechy do Petschkova paláce. Obviněna byla především z poškození německého válečného průmyslu. Pak dále putovala do Terezína a nakonec v dubnu až do ženského koncentračního tábora Ravensbrück.²¹⁵

Další ze sester „notredamek“, která byla vězněna až do konce války v ženské věznici v pražských Řepích, byla například sestra Sylva Tolarová.²¹⁶

²¹⁵ Tamtéž, s. 55 (Na základě uvedeného zdroje: AKŠS České Budějovice, Vzpomínky ctihodné mater Fabioly, s. 2.).

²¹⁶ Tamtéž, s. 46.

8 Případové studie

8.1 Premonstráti v Nové Říši

Událost, která se odehrála v roce 1942 v premonstrátském klášteře v Nové Říši, je exemplárním příkladem toho, jak vypadala nacistická perzekuce řeholí římskokatolické církve v Protektorátu. Tato kapitola dokazuje, že nejen německé nacistické orgány, ale i samotní Češi, sousedé a studenti, kteří však sympatizovali s nacistickým režimem, se neváhali kvůli touze po majetku církve, osobní pomstě nebo zalíbení se režimu, podílet na smrti nevinných, často i starých a nemocných kněží v koncentračních táborech.

Novoříšský klášter Panny Marie s barokním kostelem sv. Petra a Pavla, zřízený na Vysočině původně pro ženskou větev řádu již kolem roku 1211,²¹⁷ byl německými okupanty využit již brzy po vyhlášení Protektorátu, a to 18. března 1939. Od tohoto dne až do 2. dubna téhož roku byli v klášteře ubytováni a stravováni němečtí důstojníci oddílu zákopníků.²¹⁸ Nacisté se v průběhu druhé světové války několikrát pokoušeli zmocnit se klášterního velkostatku a využít budovy kláštera pro účely Říše, resp. jako ubytovnu pro německé děti.²¹⁹

Celá událost se odehrála v Nové Říši, dne 29. května roku 1942, dva dny po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, kdy byl klášter přepaden gestapem a posléze byli všichni bratři odvedeni do koncentračního tábora. Záminku k celé této kruté akci si gestapo po několika marných pokusech nakonec našlo v osobě bývalého studenta Gerlacha (Jarlocha) Františka Kříže z Brna - Řečkovic, který v roce 1940 požádal o vstup do noviciátu. Kříž se prokázal všemi potřebnými dokumenty, a dokonce i doporučením od svého faráře a katechety.²²⁰ Byl tedy 17. září 1940 k premonstrátům bez problémů přijat. Několik týdnů po vstupu do noviciátu ale začal porušovat předpisy, chodit na místa, kam neměl apod. Podezření také budilo to, že si stále zapisoval cosi do svého deníku, navíc také často žádal

²¹⁷KOSÍK, M. R. - MÍLEK, V., *Osm století*, Brno 2009, s. 44.

²¹⁸NOVOTNÝ, K. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. Století*, Praha 2006, s. 68.

²¹⁹MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis (rukopis zprávy o zabrání kláštera z roku 1942).

²²⁰DUŠEK, M., *Nová Říše*, Nová Říše 2007, s. 100.

o povolení jezdit domů. Nakonec začal veřejně sympatizovat s nacistickým režimem,²²¹ což nebylo v souladu se smýšlením ostatních řeholníků, kteří začali tomuto Křížovu nebezpečnému chování věnovat náležitou pozornost. Jak také vyplývá z jeho korespondence s opatem Součkem, byl Kříž velmi arogantní člověk. Tato roztržka zašla dokonce tak daleko, že se celý případ dostal až k strahovskému opatovi Bohuslavu Jarolímkovi. Strahovský opat rozhodl o vypovězení Kříže z noviciátu, to se oficiálně stalo 22. ledna 1941.²²² Řeholníci také dále při bližším pátrání zjistili, že Křížovo maturitní vysvědčení je falešné a že ten samý padělek použil student již v roce 1938 při vstupu do juvenátu redemptoristů v Libějovicích, kde pobýval asi půl roku a odkud byl později kvůli přestupkům vyloučen. Dále pokračoval v roce 1939 – 1940 v Kročehlavech u Kladna, když pobýval u řádu kalasantinů, u kterých také spáchal několik trestných činů, mimo jiné odcizil hodinky, za což byl podmíněčně odsouzen.²²³ Po odhalení pravdy Kříž utekl. V klášteře po něm našli bratři pouze jeho výhružný dopis, ve kterém žádal 65 000 říšských marek (cca 650 000 korun) jako náhradu za ztrátu času v klášteře a výpomocní církevní úkony a dále, že jestli mu peníze nebudou předány, udá premonstráty tajné policii.²²⁴

Kříž pak ale strávil 12 měsíců ve vězení právě za padělání, jelikož odcizil navíc i razítko a blankety v Brně – Králově Poli, podal na něj trestní oznámení i ředitel gymnázia v Brně.²²⁵ Nejdříve dostal Kříž trest sedm měsíců z nařízení krajského soudu v Jihlavě a po odvolání mu byl trest nejvyšším soudem navýšen právě na 12 měsíců.²²⁶ Z vazby poslal na premonstráty opravdu udání na brněnské gestapo, kde řeholníky vinil z poslechu cizího rozhlasu a z protiríšského smýšlení. Naštěstí tento dopis otevřel hlavní vyšetřovatel Alois Tomáška, který jej poté zničil.²²⁷ Po propuštění však svou výhružku Kříž přece jen splnil a řeholníky gestapu opravdu udal. Když jeho druhý dopis přišel na gestapo do Jihlavy, vyšetřením celé záležitosti byli pověřeni kriminální asistenti

²²¹NOVOTNÝ, K., *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, s. 70.

²²²Tamtéž, s. 72.

²²³MZA, fond E 58, premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis (rukopis zprávy o zabrání kláštera z roku 1942).

²²⁴DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 100.

²²⁵NOVOTNÝ, K., *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, s. 72.

²²⁶HOFMANN, B., *A kdo vás nezabije...*, s. 251.

²²⁷NOVOTNÝ, K., *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, s. 73.

Franz Trübswasser a Walter Kittler.²²⁸ Vedoucí jihlavské služebny gestapa Rudolf Blume pak vydal příkaz k zatčení všech členů kláštera.²²⁹ Kříž v dopisu premonstráty obvinil opět z nepřátelského smýšlení o Říši, nacismu i vůdci, poslouchání zahraničního rozhlasu aj.²³⁰ Také posílal udavačské dopisy na biskupství, kde premonstráty obviňoval z hlásání herezí, dále štvavé články proti premonstrátům uveřejňoval i v časopise *Árijský boj*.²³¹ Sám Gerlach František Kříž pak skončil za svou další kriminální činnost v roce 1944 v koncentračním táboře Buchenwald, kde byl hned druhý den brutálně ubit svými spoluvězni.²³²

Udání Kříže však byla však jen pouhá špička ledovce. Velký podíl na udání premonstrátů a napomáhání gestapu měla skupina novoříšských V-mannů. I v Nové Říši se nacházela takováto skupina nacistických informátorů, donašečů a kolaborantů vedená Adolfem Chaloupkem, jejíž členové Metoděj Mátl, František Němec, Roman Bílkovský a Ludvík Nix měli s novoříšským klášterem osobní nebo majetkové spory. Například bývalý varhaník Ludvík Nix vedl s klášterem ve 30. letech vleklý soudní spor ohledně placení jeho služeb a prodeje varhan.²³³

Zmíněný František Kříž byl s Ludvíkem Nixem za svého pobytu v Nové Říši často viděn v rozhovoru a udržoval s ním také korespondenci i po svém propuštění z vazby.²³⁴ A právě varhaník L. Nix byl také kriminálním asistentem Trübwasserem pověřen o ověření si pravdivosti informací, které F. Kříž ve svém udání sepsal. Jelikož Křížovým zpovědníkem za pobytu u premonstrátů byl P. Gilbert Bednář, jeden z členů řádu, L. Nix potřeboval jeho svědectví. P. Gilbert Bednář byl proto týden před celou akcí vyslýchán gestapem v Nixově domě, kam byl vlákán.²³⁵

Další nepříznivou okolností pro tragický osud novoříšských premonstrátů byl fakt, že o dva měsíce dříve, v noci z 27. na 28. března, než byl přepaden samotný

²²⁸ Tamtéž, s. 73.

²²⁹ CHVATÍK, J. *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 71.

²³⁰ DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 101.

²³¹ NOVOTNÝ, K., *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, s. 73.

²³² DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 102.

²³³ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 566 (Soudní spor řádu s varhaníkem Ludvíkem Nixem).

²³⁴ NOVOTNÝ, K., *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. Století*, s. 73.

²³⁵ Tamtéž, s. 74.

klášter, byla poblíž Telče, tedy v blízkosti Nové Říše, vysazena skupina parašutistů z odbojové organizace Out- Distance.²³⁶ Nacisté měli o tomto výsadbku zprávu, kterou jim nahlásilo místní obyvatelstvo, avšak po prohledání okolí nic nenašli.²³⁷ Po atentátu na R. Heydricha bylo ale rozšířeno hledání parašutistů i v obci Nová Říše, kde se naoko hledali odbojáři, domněle ukrývající se zde. Prohledávala se nejvíce a nejdůkladněji novoříšská škola, avšak celá tato razie měla být jen odvedení pozornosti od akce, která se odehrávala jen malý kousek od obyvatelů obce. Jihlavské gestapo totiž dostalo rozkaz při této příležitosti prohledat novoříšský klášter a všechny zdejší řeholníky zatknout²³⁸

Klášter byl tedy obsazen 29. května kolem šesté hodiny večerní. Na akci bylo povoláno na více než 50 policistů oddílu Schutzpolizei.²³⁹ Vedením celé akce byl pověřen kriminální sekretář jihlavského gestapa František Kostan (1905-1951).²⁴⁰ Dle záznamů obecní kroniky přijelo k akci ještě pět nákladních aut, policejní autobus a i několik osobních vozů.²⁴¹ Touto dobou klášter obývalo jedenáct členů řádu, kteří byli při přepadení v klášterní kapli, kde se společně modlili breviář před májovou pobožností. V klášterní budově, do které jednotky vnikly násilím, našli v prvním patře jen P. Zikmunda Záběhlického, faráře z Nové Říše, který byl čerstvě po mozkové příhodě.²⁴²

Všichni řeholníci nacházející se v obklíčeném klášteře byli vyhnáni na dvůr a nuceni odložit řeholní roucha, kolárky a vzít na sebe civilní oděv. Následně byl celý klášter důkladně prohledán. Ještě důkladněji se hledaly důkazy u opata P. Součka a provizora A. Machalky. Zápis z klášterní kroniky o této osudné noci píše toto: „*Vyzvídali, kde se nachází klášterní poklad, prý diamanty a zlato, kde jsou zbraně, které má klášter schovány, kde jsou špionážní akta, neboť prý je známo, že provizor byl ve spojení s cizinou a jaký je majetkový stav kláštera. Vše se dělo nejbrutálnějším způsobem, za ustavičných nadávek a výhrůžek...Při výslechu a prohlídce na provisorně*

²³⁶DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 101.

²³⁷NOVOTNÝ, K., *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. Století*, s. 74.

²³⁸DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 101.

²³⁹ Schutzpolizei , tedy říšská ochranná policie, je v některých pramenech zaměňována za příslušníky SS, což bylo dáno podobností jejich uniforem. Viz následující citace z klášterní kroniky.

²⁴⁰CHVATÍK, J., *Perzekuce katolického duchovenstva na Moravě*, s. 83.

²⁴¹DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 101.

²⁴²MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 38h, dod. č. 80.

si vyšetřující brali do aktovek, co se jim líbilo: např. peněžní dopis i s obsahem K 50 000 a jiné peněžní hotovosti, nacházející se v aktovce provisorů. Přibližně 8 000 zmizelo v aktovce pana Triebwassera²⁴³, cigarety, přiděl likérů v aktovce pana komisaře, SS důstojníků apod.²⁴⁴

Mladý premonstrát P. Heřman Josef Tyl napsal o svém životě knihu, ve které ze svých vzpomínek na zatčení zapsal toto: „Dokončili jsme v choru Laudy-chvály Bohu a v tiché meditaci se chystáme pro myšlenkovou náplň nastávající noci a příštího jitra. Prostorami tichých chodeb kláštera počne se rozléhat dupot okovaných bot a bezostyšný baryton mužských hlasů. Provizor Augustin Machalka vyšel z oratoře a již se nevrátil. Místo něho vešel do oratoře vysoký muž v uniformě SS.“ „Všechno ven!“ zněl jeho rozkaz. Rozestavili nás podél stěny na chodbě, čelem ke stěně. Každého z nás si vzal jeden esesman, odvedl do cely, kde provedl prohlídku osobní i cely. Potom dal příkaz převléci se do civilních šatů a odvedl nás na klášterní dvůr. Zde jsme byli opět rozestaveni podél stěny klášterní budovy po třech metrech od sebe. Proti nám se temněla hlaveň kulometu. Byli jsme zatčeni.“²⁴⁵

Ještě tu noc bylo všech jedenáct premonstrátů zatčeno. Byli to opat Pavel Souček (1877-1943), převor Vavřinec Novotný (1873-1943), provizor Augustin Machalka (1906-1996), P. Gilbert Bednář, P. Norbert Hrachovský (1879-1943), P. Štěpán Rajda, farář a děkan ve výslužbě, P. Heřman Josef Tyl (1914-1993), P. Zikmund Záběhlický (1869-1943), farář v Nové Říši a novicové: Cyril Kružík, Benedikt Svoboda a Metoděj Vitula. Ostatní zaměstnanci kláštera byli po předložení legitimace propuštěni. Klášter byl zkonfiskován, aby mohl od podzimu 1943 sloužit jako středisko německé nacistické mládeže, tedy Hitlerjugend, blíže se jednalo o středoškolské studenty z Mülheimu. Velkostatku se pak ujaly německé úřady. V klášteře bylo umožněno zůstat původním civilním zaměstnancům, jimiž byli vrátný Karel Marvan, konventní sluha a trojice kuchařek.²⁴⁶

Po svém zatčení byli všichni novoříšští premonstráti převezeni na výslechy do Jihlavy. Vyslýchání, které začalo v neděli 31. května, bylo velmi kruté a neobešlo

²⁴³Zmíněný jihlavský kriminální asistent Trübwasser je v pramenech často uváděn jako Triebwasser.

²⁴⁴MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis, s. 449-450.

²⁴⁵TYL, H. J., *Psancem*, Boskovice 1995, s. 7.

²⁴⁶DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 102.

se bez dalšího bití a ponižování. Nakonec na řeholníky padla obvinění z nepřátelského smýšlení vůči Říši a z nepřátelských výroků o nacismu a vůdci. Provizor Augustin Machalka byl navíc obviněn i z poslechu zahraničního rozhlasu, ze spojení s cizinou, odepření dodávek dříví jihlavské německé firmě Hübel, šíření potupných anekdot o nacistech a z toho, že nazval nedávný atentát na zastupujícího říšského protektora „Heldentat“, česky hrdinský čin. Navíc byl také členem obecního zastupitelstva, místní školní rady a vzdělavatelství Orla.²⁴⁷ Nepříjemné výslechy trvaly od osmi hodin ráno až do tří hodin ráno druhého dne.²⁴⁸

Po výsleších a obvinění byli opět všichni odvezeni policejním autobusem, tentokrát do Kounicových kolejí do Brna, kde se celá situace opakovala, navíc byl zde premonstrátům slibován na příští den úmrtní list.²⁴⁹ V Brně strávili řeholníci osm a půl měsíce v nejistotě a nakonec byli převezeni do koncentračního tábora Osvětim. Propuštění byli jen tři novicové, kteří se z Kounicových kolejí vrátili v březnu roku 1943.²⁵⁰ Ještě 14. června roku 1942 byl zatčen i premonstrát P. Siard Nevrkla, který byl kaplanem v Brně-Židenicích. Staříčský a nemocný P. Zikmund Záběhlický totiž pod velkým nátlakem při výslechu řekl, že zahraniční rozhlas spolu s ním poslouchal právě i mladý P. Nevrkla. A tento, v této době nelegální čin, samozřejmě nemohl zůstat bez trestu.²⁵¹

P. Antonín Bubla, také člen novoříšské premonstrátské komunity, při přepadení rybařil mimo klášter a takto kuriozně unikl zatčení. Při své zpáteční cestě byl varován místními obyvateli, a proto se na nějaký čas ukryl v budově Dobročinného spolku u sester boromejek.²⁵² P. Bubla se však nakonec přihlásil gestapu. Byl vyslýchán, ale propuštěn a od července 1942 do osvobození v roce 1945 byl dokonce pověřen funkcí duchovního správce. Zástupcem opata Součka se pak stal z pověření P. Jarolímka 8. září 1942 P. Bohuslav Němčanský.²⁵³

²⁴⁷ HOFFMANN., B., *A kdo vás zabije...*, s. 253.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ MZA, fond E 58, kart. 38h, dod. č. 80.

²⁵¹ NOVOTNÝ, K., *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, s. 77.

²⁵² Tamtéž, s. 76.

²⁵³ Tamtéž.

Zajímavý je také další případ novoříšského premonstráta, který nebyl za německé okupace perzekuován. Byl jím Prof. PhDr. JUDr. Josef Bohumír Kasan (1905-1965), vzdělaný kněz, filosof a právník, který toho času vykonával funkci faráře v Brně-Zábrdovicích. Tento kontroverzní řeholník byl totiž přítelem Oskara Judexe (1894-1953), brněnského starosty a vládního komisaře v jedné osobě. Není pochyb o tom, že P. Kasan s Němci kolaboroval, svědčí o tom už i špatné vztahy s jeho spolubratry, zvláště pak s provizorem Augustinem Machalkou.²⁵⁴

Dne 16. ledna 1943 dorazil transport s novoříšskými premonstráty do Osvětimi. Řeholníci zažili opravdové utrpení, zvláště pak P. Zikmund Záběhlický, který prodělal mozkovou příhodu a P. Norbert Hrachovský, jenž trpěl svalovou atrofií a nemohl se bez pomoci téměř pohybovat.²⁵⁵ Oba muže museli z vlaku do tábora téměř vláčet. Již dva dny po příjezdu, 18. ledna, umírá P. Hrachovský po vpíchnutí fenolové injekce²⁵⁶ a 20. ledna pak následuje stejný osud i P. Záběhlického.²⁵⁷ Opat Pavel Souček, který brzy po příjezdu onemocněl úplavicí, umírá na revíru 28. ledna.

Z Osvětimi byli P. Siard Nevrkla a ještě starý převor P. Vavřinec Novotný přesunuti do koncentračního tábora Rajska, který se nacházel nedaleko a kam se ten čas odváželi vězni starší 60 let, slabí a neschopní práce. P. Novotný zde 27. ledna umírá v plynové komoře a teprve 35letý P. Nevrkla je záhy, 25. února, ubit lopatou.²⁵⁸ P. Heřman Josef Tyl ve své knize mimo jiné popisuje i to, jaký měli někteří dozorcí v táboře postoj ke kněžstvu: „*Potom se táže (velitel tábora, pozn.): „,Jak dlouho jsi zde?‘ , Pět měsíců‘ ,Pět měsíců a kněz?’ diví se. ,Jak jsi stár?’ ,Dvacet osm roků‘ ,Kněz půl roku,‘ opakuje si. Což je to v jeho táboře možné? “*²⁵⁹

P. Augustin Machalka, P. Gilbert Bednář, P. Heřman Josef Tyl a P. Štěpán Rajda, novoříšští premonstráti, kteří přežili, byli 20. srpna 1943 převezeni do Buchenwaldu. Zde bylo mnoho kněží přiřazeno do tzv. kárného komanda na velmi těžkou práci do kamenolomu, mezi nimi i 71letý děkan ve výslužbě P. Rajda. Avšak

²⁵⁴ DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 101.

²⁵⁵ TYL, H. J., *Psancem*, s. 14.

²⁵⁶ Fenolová injekce je rychle účinkující jed, který nacisté vstříkovali nitrožilně či přímo do srdce vězňům v koncentračních táborech, aby je tak usmrtili. Tato praktika byla častá hlavně v Osvětimi.

²⁵⁷ TYL, H. J., *Psancem*, s. 14.

²⁵⁸ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis. s. 453.

²⁵⁹ TYL, H. J., *Psancem*, s. 29.

po pouhých třech dnech mu byla dána práce jiná, lehčí.²⁶⁰ Také byl ubytován na invalidním bloku v „malém táboře“²⁶¹ P. Tylovi byla dána práce v nemocnici, ve svých pamětech o příjezdu do Buchenwaldu píše toto: „*Před hlavní branou ukazuje směrovka cestu k cíli. I zde stejně (jako v Osvětimi, pozn.) jsou na ní ze dřeva vyřezané figurky těch, kdož tam především patří, na prvním místě je to postava kardinála. Nacistický vztek proti papeži dává cítit, že vše, co nějak souvisí s náboženstvím, je neslučitelné s nacismem a rasismem.*“²⁶²

V koncentračních táborech byl také zakázán veškerý náboženský kult. „*Požehnat se v lágru veřejně, mohlo znamenat smrt*“²⁶³ Na rozdíl od Osvětimi byl Buchenwald dle P. Tyla mírnější. V táboře se nacházela dokonce i knihovna, ale knihy s náboženskou tematikou byly zakázány i zde.²⁶⁴ Stejně tak to bylo i s kostelem: „*Kostel zde nebyl, neboť esesmani dobře věděli, co síly skýtá věřícímu člověku víra v Boha a účast při nejsvětější oběti. (mši svaté, pozn.). Místo kostela však zřídili zde nevěstinec.*“²⁶⁵

Tyl také v knize popisuje, jak i přes přísné zákazy a tresty kněží tajně sloužili mše, zpovídali a snažili se žít duchovním životem i v těžkých podmínkách, on sám se pokoušel napsat domů o hostie a víno pro sloužení mše svaté, v Buchenwaldu se však prováděla kontrola balíčků. Proto napsal dopis jinotajem a doufal, že jej rodina pochopí správně, což také stalo a hostie opravdu dorazily: „*Drazí rodiče, pošlete mi ten tenký, bílý zdravotní chléb od doktora Žůrka a to, co k němu patří. Pan Dr. Žůrek byl knězem našeho řádu v sousední vesnici Bilsku u Litovle.*“²⁶⁶

Ještě 7. ledna v roce 1945 byla skupinka premonstrátů, kromě P. Tyla, který byl kvůli žlučnickovému záchvatu neschopen převozu, transportována do Dachau, kam se duchovní svázeli a kde se zanedlouho dočkali konce války a osvobození. Dle Tylova vyprávění v Buchenwaldu zůstalo jen několik kněží, a to proto, že byli zapsáni

²⁶⁰ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis. s. 454.

²⁶¹ HOFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 255.

²⁶² TYL, H. J., *Psancem*, s. 32.

²⁶³ Tamtéž, s. 44.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 38h, dod. č. 80.

²⁶⁶ TYL, H. J., *Psancem*, s. 45.

pod jinou profesí, například jako profesori.²⁶⁷ Tábor byl osvobozen 11. dubna, P. Tyl se vrátil do osvobozené vlasti až 17. července 1945.²⁶⁸

V dubnu, těsně před koncem války, se z premonstrátského kláštera v Nové Říši vystěhovala Hitlerjugend a do 4. května téhož roku se v budovách kláštera usídlilo německé vojsko.²⁶⁹ P. Machalka se po návratu stal opatem kláštera v Nové Říši, který utrpěl za německé okupace četné škody, jež se týkaly hlavně klášterního velkostatku a mobiliáře, ztratilo se mnoho obrazů, nábytku, porcelánu, rouch, archiválií apod. Celková majetková škoda činila 3 531 703 korun.²⁷⁰

Z řad premonstrátů nebyl klášter v Nové Říši jediným perzekuovaným. Postiženy byly i premonstrátské kláštery v Želivi a v Praze na Strahově.²⁷¹

8.2 Benediktini z Emauz

Národnostně české kláštery po vyhlášení Protektorátu neměly vůbec jednoduché postavení. Jejich perzekuce nacistickými složkami byla velmi častá. V Praze se nacházely v tuto dobu dva kláštery benediktinské řehole. A to klášter benediktinů v Břevnově s opatem Anastázem Opaskem, který se již v roce 1938 rozdělil na větev národnostně českou, která sídlila právě v Břevnově, a klášter národnostně německý nacházející se na odtrženém území v Broumově.²⁷² Více než Břevnovský klášter, který za války zčásti obývala německá armáda, resp. wehrmacht,²⁷³ byl ale nacistickou perzekucí zasažen benediktinský klášter Na Slovanech, neboli Emauzy. Tehdejší břevnovský opat Arnošt Vykoukal ve své knize píše, že se dokonce nacisté nejdříve domnívali, že břevnovští a emauzští benediktini tvoří právní jednotku, čemuž tak nebylo²⁷⁴ a Emauzský klášter prošel mnohem horší perzekucí než Břevnovský, který byl

²⁶⁷ Tamtéž, s. 54.

²⁶⁸ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 38h, dod. č. 80.

²⁶⁹ MZA, fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis.

²⁷⁰ DUŠEK, M., *Nová Říše*, s. 111.

²⁷¹ viz ABS, fond 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 2. 12. 1946, s. 9.

²⁷² OPASEK, A., *Dvanáct zastavení*, s. 80.

²⁷³ Tamtéž, s. 88.

²⁷⁴ Tamtéž., s. 84.

obviněn z prodeje obilí na černo, což se rovnalo zločinu proti válečnému hospodářství.²⁷⁵

Nacisté se Emauz zmocnili v červenci 1941, podobně jako o rok později premonstrátského kláštera v Nové Říši. Následně jej zrušili, řeholníky vyhnali nebo zatkli a uvěznil, prostory konventu pak byly zabráný pro účely Říše. Emauzským benediktinům navíc byla zakázána veškerá jejich kněžská činnost. Proč za oběť padl zrovna tento klášter a bylo použito tak drastických opatření, není zcela jisté. Avšak je zde pravděpodobně spojitost s událostí z roku 1918. Tento rok byl z kláštera nucen odejít německý opat Albanus Schachleiter spolu s německými bratry a klášter byl počestěn.²⁷⁶ Také k pozornosti gestapa přispěla otevřená slovanská orientace Emauz na Polsko a východní slovanské země, protože již od svého založení klášter navazoval na slovanskou tradici. Řeholníkům z Emauz byl pak odebrán klášter i kostel. Během perzekuce Emauz zahynuli tři ze zdejších benediktinů, opat Arnošt Vykoukal, P. Vavřinec Filip a P. Marcel Higi.²⁷⁷

K těmto událostem se vcelku obsáhle a podrobně vyjádřil ve své výpovědi i zatčený konfident gestapa Franz Werner Bobe, který mimo jiné vzpomínal na toto: „*Okolnosti této akce byly obzvláště dramatické. Asi měsíc před zákrokem proti Emauzům pozval mne Oberhauser do své kanceláře, kde mně řekl, že má v rukou důkazy, že klášter Emauzský je centrem protiřímské propagandy. Ptal se mne, co o tom vím. Odpověděl jsem, že s tímto klášterem nemám žádné styky a že neznám ani jednoho kněze z tohoto kláštera. (...) Oberhauser mně uložil, abych mu podal ihned zprávu, jakmile se o protistátní činnosti v klášteře emauzském dozvím. (...) Po asi třech nedělích mě Oberhauser požádal, abych mu dal krátký písemný referát o vzniku a dějinách tohoto kláštera. (...) Upozornil jsem Oberhausera na to, že Emauzský klášter je velice známý v celém katolickém světě a že příliš ostrý zákrok proti němu by mohl mítí velice nepříznivou ozvěnu. Oberhauser na to pokrčil rameny a neodpověděl. Několik členů tohoto kláštera bylo již delší dobu ve vazbě. Jednalo se o případy kázání v protiřímském smyslu, která dal Oberhauser kontrolovati svými česky mluvícími orgány.*“²⁷⁸

²⁷⁵ KOLOUCH, František, *Josef Beran v letech 1939-1945*. Praha 2008, s. 29.

²⁷⁶ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr*, s. 108.

²⁷⁷ VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

²⁷⁸ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera. Bobeho, 1945, s. 29.

K. Oberhauser byl dále mínění, že klášter Na Slovanech byl odedávna klášteřem německým a bylo tomu tak až do první světové války, než byli němečtí řeholníci nuceni odejít a klášter byl počestěn. Odvolával se na toto tvrzení zejména v případě, kdy kardinál Bedřich Schwarzenberg již roku 1880 daroval Emauzy německým benediktinům sv. Martina z Beuronu a tím tak de facto zachránil pokračování dalšího řádového života v tomto klášteři, jelikož klášteru v této době hrozil zánik a přeměna na nemocnici. Po vytvoření samostatného Československého státu ale byla právě část komunity německé národnosti vyhoštěna z republiky a v klášteři nastal pokus o obnovu staroslověnské liturgie v čele s opatem Arnoštem Vykoukalem.²⁷⁹ K. Oberhauser proto dále vyhrožoval za toto nedávné počestění německou mstou.²⁸⁰ Ve skutečnosti informace proti benediktinům z Emauz sbíral už několik let před uskutečněním celé akce, pravděpodobně už od roku 1939.²⁸¹

Sám K. Oberhauser se pak vyjádřil také o Bobeho úloze při zrušení kláštera, zejména o tom, že F. W. Bobe mu o historii opatství Emauzy podal obsáhlou zprávu, v níž byla obsažena i politická činnost řádu za republiky, Bobe zjistil, že ze strany opatství byly úzké vztahy k politickým kruhům Lidové strany. Dále Bobe tehdy podal zprávu o Německu nepřátelské činnosti P. Filipa z opatství Emauzy, který se vícekrát u jednoho člena strany v Praze vyjádřil v protiněmeckém duchu. V jednom takovém případě pak F. W. Bobe K. Oberhausrovi řekl, že těmto řečem P. Filipa mohl sám naslouchat z vedlejší místnosti. Při zatčení P. Filipa a následné prohlídce v opatství Emauzy bylo pak nalezeno také množství písemného materiálu a ilegálních letáků.²⁸²

F. W. Bobe pak dále popsal i průběh perzekuce emauzských benediktinů, kteří byli prakticky násilně zbaveni veškerého způsobu, jak vykonávat své povolání: *„I v tomto případě dostal povolení k zrušení tohoto kláštera. Toto provedl jedinečně bezohledným způsobem. Nejenom, že zabral veškerý majetek kláštera a kostela a vyhnal členy kláštera z klášterní budovy, nýbrž učinil ještě úplně nové opatření. Zakázal kněžím a ostatním členům kláštera nejen nošení řeholního roucha, nýbrž i kněžského koláru*

²⁷⁹ SIMANDLOVÁ, Klára, *Emauzské opatství. Historie a průvodce klášteřem*. Praha 2008, s. 15.

²⁸⁰ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 109.

²⁸¹ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-81-1-0138, Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 24-25.

²⁸² ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-693-3. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera ve věci Franze Wernera Bobeho, s. 29.

vůbec. Dále zakázal kněžím výkon veškerých kněžských funkcí i sloužení mše svaté. To znamená, že prakticky vyloučil ony kněží z kněžského stavu a laicizoval je. Něco takového může naříditi jenom nejvyšší církevní úřad v Římě. Tento zákrok byl naprosto neslýchaný, nikdy ani předtím, ani potom, se nestalo nic podobného v německé Říši, nebo kdekoliv jinde.“²⁸³

Příkládám také Bobeho zmínku o důsledcích této nacistické proticírkevní akce, které tato vyvolala ve světě a jak dle jeho svědectví zachránila osud premonstrátského kláštera na Strahově, který by jinak nejspíše čekal velmi podobný konec: „Za svého pobytu v Římě v r. 1943 jsem tam podrobně referoval o zrušení kláštera Emauzského. Tento případ byl tam přirozeně znám, ale pouze fakta v hrubých obrysech, ne podrobnosti neobvyklého postupu gestapa. Slyšel jsem v Římě, že emauzský případ skutečně vzbudil veliký rozruch v katolickém světě, hlavně v románských a iberoamerických zemích a že světový katolický tisk a rozhlas kritisoval velmi ostře zrušení tohoto kláštera. Po svém návratu z Říma jsem Oberhauserovi sdělil, že moje předpovědi v tomto směru se úplně splnily. Věděl jsem, že chtěl proti Strahovu stejným způsobem zakročiti. Varoval jsem ho, aby to neudělal, poněvadž rozruch by byl nejméně stejně veliký. Asi o rok později dal dokonce K. H. Frak sám gestapu pokyn, aby se proti Strahovu nic nepodniklo. Skutečně se Strahovu až do konce války nic nestalo.“²⁸⁴

Podobného mínění jako K. H. Frank byl dle Bobeho i Konstantin von Neurath: „V roce 1941 byl klášter benediktínský v Emauzích, jakož i všechny kláštery řádu milosrdných bratří na území Protektorátu, zrušeny. Tuto akci provedlo pražské gestapo na přímý rozkaz Reichssicherheitshauptamt v Berlíně. Úřad říšského protektora byl postaven před hotovou věc. I zabrání majetku těchto klášterů provedlo gestapo samostatně. (...) Jak jsem se příležitostně od maďarského generálního konsula Spányiho dozvěděl, nesouhlasil Neuraths radikálním postupem gestapa proti těmto jmenovaným klášterům.“²⁸⁵

Řád benediktinů byl díky spojce gestapa v osobě jednoho z členů řádu udán pro odposlouchávání zahraničních zpráv a kvůli letákové propagandě ve prospěch

²⁸³ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 29.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-5. Výpověď Franze Wenera Bobeho ve věci Kurta Friedricha Oberhausera, 1946.

nepřátelských mocností Říše.²⁸⁶ K. F. Oberhauser se o případu emauzkých benediktinů se ve své poválečné výpovědi vyjádřil velmi krátce. Nařkl benediktinský řád, že se již za První republiky silně angažoval skrze své členy v Lidové straně a dále také uvedl, že hned po 15. březnu roku 1939 bylo u příležitosti jedné z prohlídek nalezeno větší množství státu nepřátelských spisů a letáků českého odbojového hnutí, které byly částečně rozšiřovány právě členy řádu.²⁸⁷

Benediktinský klášter Na Slovanech byl tedy 8. července 1941 opravdu rozpuštěn a řeholníkům bylo nařízeno opustit budovu i kostel do 22. července téhož roku.²⁸⁸ Dne 13. července se v kostele slavila ještě poslední mše svatá, které se účastní pouze řeholní komunita, protože kostel byl pro veřejnost z rozkazu gestapa uzavřen a 19. července už řeholníci opustili klášter natrvalo.²⁸⁹ Ačkoliv jim bylo zakázáno účastnění se v duchovní správě, mohli si najít svobodné zaměstnání nebo se vrátit do svého mateřského domu v Beuronu.²⁹⁰ Například benediktin P. Marian Schaller pracoval v nakladatelství u Vilímků v Praze, P. Metod Klement působil na zámku hraběte Strachwitze ve Zdounkách u Kroměříže, převor P. Velíšek pobýval na zámku Roztěž u Kutné Hory u rodiny Salm-Salmů a pozdější opat kláštera P. Maurus Verzich přesídlil do Boskovic k hraběti Mensdorf-Pouillymu. Řeholníci na zámcích vykonávali funkci vychovatelů nebo učitelů.²⁹¹

Kromě vyhnaných bratrů, jimž byla zakázána duchovní činnost, a byli vypovězeni z Prahy,²⁹² byli také někteří zatčeni a posláni do koncentračního tábora. Mezi těmito byl i bratr Vavřinec Miloslav Filip (1900-1942), který byl zatčen 13. listopadu 1940²⁹³ a poslán pro svá kázání proti Říši v únoru 1941 do koncentračního

²⁸⁶ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-81-1. Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1946, s. 24.

²⁸⁷ ABS, fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera, 1946, s. 12-13.

²⁸⁸ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 110.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 112.

²⁹⁰ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-693-3. Výpověď Kurta Friedricha Oberhausera ve věci Franze Wernera Bobeho.

²⁹¹ OPASEK, A., *Dvanáct zastavení*, s. 84.

²⁹² ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Výpověď Friedricha Kiesewettera, 1945, s. 24.

²⁹³ Tamtéž, Zpráva Sicherheitspolizei, 1941, s. 1.

tábora Dachau, kde zemřel 13. září 1942 na úplavici.²⁹⁴ Dalším z bratrů, který se do kláštera již nevrátil, byl emauzský konventuál P. Marcel Higi, jenž zahynul v Terezíně.²⁹⁵

Dalším emauzským zatčeným byl i opat Arnošt Josef Vykoukal (1879-1942), který za svého působení v čele kláštera obnovoval jeho dávnou slovanskou tradici. Právě tato jeho iniciativa mu byla nacisty vytýkána jako podíl na počestění kláštera, který se rovnal těžkému zločinu, který musel být potrestán. Už 16. července gestapo učinilo prohlídku jeho pokoje a P. Vykoukal byl nucen odložit řeholní roucho. Bylo také hledáno usvědčující spojení s Vatikánem, naladění zahraničního rozhlasu, obsah korespondence apod. Zabaven byl diamanty posázený náprsní opatský kříž s dvojitým zlatým řetězem.²⁹⁶ Opatu Vykoukalovi pak bylo nařízeno opustit do 22. července Prahu a na rozkaz gestapa se měl uchýlit do Plzně, odkud mu nebylo dovoleno se vzdálit. Dokonce byl povinen se každý měsíc hlásit na plzeňském gestapu. Zakázán mu byl i jakýkoliv kontakt s ostatními členy kláštera.²⁹⁷ Nakonec byl jako politický vězeň dne 7. srpna 1941 poslán do koncentračního tábora Dachau, kde zemřel na úplavici v noci z 9. na 10. září roku 1942.²⁹⁸

Dalšími zatčenými a vězněnými emauzskými benediktiny, kteří však válku přežili, byl například P. Bohumil Kovařík, byl zatčen 23. dubna 1941 a dne 16. srpna poslán do Dachau²⁹⁹ a dále například P. Josef Wenzel, zatčen 17. dubna 1941 a poslán do pankrácké věznice, odkud byl dále poslán k soudu do Drážďan, kde byl osvobozen, ale přesto opět uvězněn na Pankráci, odkud byl převezen do Terezína a 1. května 1942 do koncentračního tábora Dachau.³⁰⁰

Klášterní knihovna byla z Prahy přestěhována do Zlaté Koruny,³⁰¹ dle jiných zdrojů na zámek Postoloprty.³⁰² Zpět do opatství byla navrácena až roku 1994.

²⁹⁴ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 344.

²⁹⁵ BENEŠOVSKÁ, Klára - KUBÍNOVÁ, Kateřina (Ed.), *Emauzy. Benediktýnský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. Praha 2003, s. 199.

²⁹⁶ BENEŠ, J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, s. 111.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 112.

²⁹⁸ BENEŠOVSKÁ, K. - KUBÍNOVÁ, K. (Ed.), *Emauzy. Benediktýnský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*, s. 199.

²⁹⁹ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 333.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 339.

³⁰¹ OPASEK, A., *Dvanáct zastavení*, s. 84.

V opuštěné budově kláštera byl pak nacisty zřízen pozemkový úřad a později také ubytovna pro ošetřovatelky německého Červeného kříže.³⁰³ Veškerý majetek byl tedy zabaven ve prospěch Říše, navíc byly rituální předměty a mešní roucha prodány do Vídně.³⁰⁴

Benediktinské opatství Panny Marie a sv. Jeronýma Emauzy je jistě dnes jednou z dominant břehu řeky Vltavy v Novém Městě pražském, tyčící se nad budovami starého Podskalí. Benediktini se zde nacházeli již od roku 1347, kdy zde byl klášter založen Karlem IV. Tento působivý benediktinský klášter na Slovanech s chrámem Panny Marie a sv. Jeronýma dnes upoutá pozornost hlavně svými moderními architektonickými prvky, které jsou patrné hlavně na věžích chrámu. Důvod stavby těchto nových věží má své příčiny také v době druhé světové války. Na začátku posledního roku války, dne 14. února 1945 byly poničeny budovy kláštera kvůli náletu angloamerických spojenců. Byl zasažen právě kostel, jehož klenba se ze dvou třetin zřítíla a věže byly zcela zničeny, také gotická část budov konventu vyhořela. Dle odborného odhadu architekta Václava Beneše ze září roku 1945 činily škody poničeného konventu celkem 18 626 000 korun.³⁰⁵ Benediktini se sice do ruin kláštera po válce mohli vrátit, avšak pobývali zde pouze do roku 1950, kdy byli opět vyhnáni, tentokrát kvůli komunistickému režimu. Svou dnešní podobu kostel získal až v 60. letech.³⁰⁶

8.3 Milosrdní bratři Na Františku

Hospitálský řád sv. Jana z Boha neboli řád milosrdných bratří, byl jedním z nejvíce perzekuovaných řádů v Protektorátu. Jedná se o řád nekněžský, tedy laický, jehož hlavním úkolem je starat se o nemocné. Jeho činnost byla z popudu vrchního

³⁰² BENEŠOVSKÁ - K., KUBÍNOVÁ, K. (Ed.), *Emauzy*, s. 200.

³⁰³ SIMANDLOVÁ, K. *Emauzské opatství. Historie a průvodce klášterem*, s. 21.

³⁰⁴ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Výpověď Friedricha Kiesewettera, s. 24.

³⁰⁵ BENEŠOVSKÁ, K. - KUBÍNOVÁ, K. (Ed.), *Emauzy*, s. 200.

³⁰⁶ Tamtéž.

kriminálního tajemníka gestapa Kurta Oberhausera říšským ministerstvem vnitra na celém území Protektorátu zakázána dne 8. července 1941.³⁰⁷

Zrušení řádu milosrdných bratří na území Protektorátu mělo začátek v podobě udání jednoho z bývalých členů řádu jménem Jaroslav Beatus Zych (1912-1945),³⁰⁸ který na gestapu vyzradil jména několika svých bývalých spolubratrů, které obvinil z údajných homosexuálních deliktů mezi sebou a svými pacienty a dále také z poslouchání cizího rozhlasu.³⁰⁹ Tento bývalý člen řádu podal nepravdivé udání pravděpodobně ze msty, že byl z řádu milosrdných bratří vyloučen. Na základě tohoto smyšleného přiznání se pak rozjela celá akce. Vrchní tajemník gestapa Kurt Oberhauser pak nechal vyslechnout několik dalších bratří a vynutil si jejich přiznání. Zatčeno bylo více než deset členů řádu.³¹⁰ Sám Zych byl pak nakonec také 17. července 1941 zatčen stejně jako někteří jeho bývalí spolubratři František Ludvík Kulička a František Jordanus Pechal. J. B. Zych byl vězněn nejprve v Terezíně a později, od 17. října 1941, i v koncentračním táboře Dachau. Z Dachau byl pak 19. září 1942 poslán do Buchenwaldu, kde se dočkal osvobození. Po skončení války si však prořízl hrdlo břitvou.³¹¹ L. Kulička a J. Pechal byli nejdříve posláni do pankrácké věznice, později taktéž do Terezína a nakonec jim byly nařizeny nucené práce pro Říši. Dne 15. června roku 1945 se pak oba vrátili do Čech.³¹² Z řad milosrdných bratří bylo také několik členů napojeno na odbojové skupiny, byli jimi například bratři Agapit Bláha a Arnold Zechmeister.³¹³ Dne 31. března 1941 byl zatčen i bratr Gratianus Spáčil (1902-1942), který pracoval jako vrchní ošetřovatel a který zemřel roku 1942 ve Stutthofu.³¹⁴

Celý proces začal u milosrdných bratří sídlících v Praze u kostela sv. Šimona a Judy, k němuž patřila i nemocnice Na Františku. K. Oberhauser stejně jako v případě Emauz všechny bratry z kláštera vyhnal, dále také byly zkonfiskovány řádové cennosti,

³⁰⁷ Pamětní kniha konventu milosrdných bratří v Brně, nesign.

³⁰⁸ HORŇÁKOVÁ, Lucie, *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, Brno 2007, s. 62

³⁰⁹ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Výpověď Friedricha Kiesewettera, s. 22.

³¹⁰ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 27

³¹¹ HORŇÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 62.

³¹² Tamtéž, s. 64.

³¹³ Pamětní kniha konventu milosrdných bratří v Brně, nesign.

³¹⁴ HORŇÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 63.

jakými byly například bohoslužebná roucha a předměty.³¹⁵ Pro členy řádu byla navíc nařízena nucená práce pro Říši, a jelikož jim bylo zakázáno předchozí působení v kláštorech, museli si najít zaměstnání civilní nebo byli posláni do továren. Také převor maltézského řádu a placený konfident gestapa F. W. Bobe ve své výpovědi k tomuto případu podal informaci o konfiskaci konventu. Za Bobem v době, kdy se rozhodovalo o zabrání konventu nacisty, dle jeho vlastních slov přišel šéflékař vojenské sanitní služby s nabídkou, že by branná moc měla zájem o pronajmutí alespoň části budovy milosrdných bratří a zřídit zde vojenskou nemocnici. Hlavní lékař si proto chtěl přes Bobeho sjednat schůzku s představeným konventu P. Šulcem. K uzavření této smlouvy nakonec opravdu došlo. Na Františku tak byla nemocnice pro wehrmacht a řád byl tedy v této věci užitečný.³¹⁶

Celé jednání se ale nelíbilo Kurtu Oberhauserovi, který si z Berlína vyžádal povolení o rozpuštění řádu na celém území Protektorátu, a tak se také stalo.

„Gestapo postupovalo docela jinak než branná moc. Vyhnalo všechny bratří z poslední části kláštera, odvezlo nábytek i liturgické předměty z kostela, zakázalo bratřím nositi řeholní hábit a býti činnými jako šekovatelé nemocných. I představený pražského kláštera, bratr Celestýn, byl ještě zatčen. Byl až do konce války v koncentračním táboře. Mám dojem, že bratr Celestýn byl křivě nařčen z homosexuálních přečinů a že se bezpředmětnost těchto obvinění při výsledku ukázala. Oberhauser nepropustil bratra Celestýna, nýbrž poslal ho do koncentračního tábora.“³¹⁷

Zabrány byly posléze všechny konventy řádu milosrdných bratří, kteří byli stejně jako v případě Prahy vyhnáni. Branná moc, která na základě předchozí smlouvy využívala velkou část pražského konventu, zde byla ponechána až do konce války k velké nelibosti Kurta Oberhausera, který plánoval podle Bobeho původně celou budovu zabavit pro SS.³¹⁸

³¹⁵HORNÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 60 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 114).

³¹⁶ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 27.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž.

Nacistický zásah do života řádu přinesl také i oběti z řad řeholníků, kteří byli pozatýkáni a posláni do koncentračních táborů především pro svou údajnou homosexualitu a dále pak například pro nařčení z podpory zednářské lóže.³¹⁹ Mezi první patřil František Adalbert Štikar (1892-1941), milosrdný bratr v Praze, kde plnil funkci úřadu inspektora v kuchyni,³²⁰ který byl zatčen 22. března 1941 a zemřel jako vězeň v koncentračním táboře Osvětim v témže roce. Dále pak 14. května bratr a ošetřovatel Matěj Engelber Nožina (1887-1942), jenž byl poslán do koncentračního tábora Dachau 26. září 1941, kde zemřel dne 12. září 1942.³²¹ V koncentračním táboře Flossenbürg, pak zahynuli ještě dva milosrdní bratři z Prahy, a to Václav Tomáš Morus Maryška (1913-1942), jenž zastával práci v kanceláři, byl zatčen dne 31. března 1941 a zahynul zde 24. února 1942 a hospodář Florian Salga (1890-1942), který zde zemřel dne 13. srpna 1942.³²²

Dne 14. května 1941 byl zatčen i bratr Václav Celestin Šulc (1891-1951), který se v roce 1940 stal převorem pražského metropolitního domu a druhým provinčním rádcem. P. Šulc byl zatčen pro odbojovou činnost a souzen pro sabotáž ve věci nemocnice Milosrdných bratří. Byl při výslechu týrán, aby se doznal,³²³ pak poslán do pankrácké věznice a odtud 12. srpna putoval do věznice v Terezíně, ze které byl pak transportován do koncentračního tábora Dachau, odkud se vrátil až po osvobození, 14. května roku 1945. Po svém návratu do Prahy pomáhal v obnovování nemocnice, která byla poškozena při bombardování.³²⁴ Z pražských milosrdných bratří bylo do koncentračních táborů posláno osm řeholníků,³²⁵ z nichž pět zde zahynulo.³²⁶

³¹⁹ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 79.

³²⁰ HORŇÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 63 (Na základě uvedeného zdroje: pamětní provinční kniha, s. 83).

³²¹ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 344.

³²² HORŇÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 63-64 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 84).

³²³ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Výpověď Friedricha Kiese Wetterera, s. 22.

³²⁴ <http://www.ustrcr.cz/cs/vaclav-celestin-sulc> [cit. 2015-02-24].

³²⁵ VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 23.

³²⁶ Pamětní kniha konventu milosrdných bratří v Brně, nesign.

Posledním zatčeným byl sběrač almužny Vincenc Sojka.³²⁷ Bratr Sojka byl na fyzický nátlak K. Oberhausera nucen vypovídat proti jiným spolubratrům. Za výpověď mu bylo navíc slíbeno propuštění. Nakonec byl však stejně poslán do koncentračního tábora Dachau, kde byl vězněn asi tři roky. V koncentračním táboře bylo V. Sojkovi opět slíbeno propuštění, tentokrát za to, když se nechá dobrovolně vyklestit. V. Sojka, dle Bobeho slov naivní člověk, na toto opravdu přistoupil, avšak propuštěn opět nebyl. To se stalo až na podzim roku 1944. Po svém propuštění vykonával funkci kostelníka na smíchovském arciděkanském úřadu, kterou mu zprostředkoval dle své vlastní výpovědi sám F. W. Bobe, který se dále zmiňuje, že Kurt Oberhauser po Sojkově propuštění od něj očekával konfidentské služby, ale V. Sojka s gestapem nakonec nikdy nespolupracoval.³²⁸

Dne 14. dubna roku 1941 byla tedy celá nemocnice Na Františku zabrána pro německé vojenské lékaře za účelem zbudování nemocnice pro zraněné vojáky. Spolu s nemocnicí přišli bratři také o prádelnu, sklepy nebo kuchyň. Konventní pokoje i s nábytkem pak byly přiděleny ošetřovatelkám. Do 19. dubna opustili nemocnici i předchozí pacienti.³²⁹ Zůstalo zde asi šest původních zaměstnanců nemocnice, kterým bylo dovoleno zůstat. Byla zkonfiskována také pokladna, lékárna, tři skladiště a kostel. Oltář byl proto z noviciátu odnesen do oratoře, kde se až do odchodu bratří sloužila bohoslužba. Bratři byli navíc posléze nuceni na gestapu oznámit, co budou po zrušení konventu dělat a kde budou bydlet.³³⁰

Dne 8. července 1941 byl řád milosrdných bratří rozpuštěn na celém území Protektorátu z nařízení ministerstva vnitra v Berlíně. Veškerý majetek i všechny konventy byly zkonfiskovány. Bratři museli opustit konventy do jednoho týdne, ale nakonec jim bylo dovoleno odejít až za čtrnáct dní. Na odchod bylo přiděleno každému pouze 40 marek. Zástupce převora P. Petronius Válek požádal na gestapu o zvýšení peněz na 100 marek, což nakonec nebylo schváleno. Protože 40 marek stačilo pouze na cestu domů, starším členům řádu bylo dáno 90 marek a mezi mladší

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 28.

³²⁹ HORŇÁKOVÁ, L., *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, s. 64 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha s. 84).

³³⁰ Tamtéž, s. 65 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 75).

se rozdělila zbylá částka. Bratři museli nastoupit do civilních povolání a dále nesměli věnovat předchozí duchovní službě, ani bydlet v jiných klášterech.³³¹

Zástupce převora, P. Petronius Válek proto na gestapu ještě žádal, aby Bertinu Ellner, nemocný 76letý bratr, mohl odejít do jiného kláštera, kde by se mu dostalo lepší péče než u příbuzných. To však gestapo odmítlo. Dne 22. července téhož roku byl pak konvent předán německým úřadům.³³² V této době navíc podali na konvent a P. Válka, jako na zástupce převora, žalobu na pracovním úřadu propuštění konventní lékaři, kteří tímto požadovali vyšší odstupné, než se jim dostalo.³³³

Podobný osud měl i brněnský konvent u sv. Leopolda s převorem J. Hartlem. Ten byl také předvolán k výslechu, kde popíral nařčení členů řádu z homosexuálního chování a snažil se zachránit alespoň osud klášterů na Moravě.³³⁴ Po zrušení řádu roku 1941 mohli tedy brněnští bratři ještě rok zůstat v nemocnici jako placení zaměstnanci v civilním šatu.³³⁵ Avšak dne 15. prosince 1942 taktéž německá branná moc převzala správu brněnského konventu milosrdných bratří a členové řádu museli odejít. Jeden z bratrů, Alexius František Krotosz, reagoval na tuto událost 17. července 1941 sebevraždou skokem z okna. Také bratři z Brna měli být posláni na nucené práce pro Říši, ale nakonec jim bylo povoleno díky přímluvě převora Hartla najít si civilní zaměstnání v Brně a okolí, například v ústavu pro choromyslné v Brně-Černovicích.³³⁶

V době zrušení řádu se v Protektorátu nacházelo osm konventů českomoravské provincie.³³⁷ Již zmíněný v Praze Na Františku, dále v Novém Městě nad Metují, Kuksu, Brně-Štýřicích, Valticích, Prostějově, Letovicích, Vizovicích. Dříve patřily k provincii i tři konventy na Slovensku (Spišské Podhradie, Bratislava, Skalica), ale ty se v roce 1939 odtrhly a vytvořily spolu samostatnou generální dekaturu. Těchto osm českomoravských klášterů bylo tedy až do konce války zrušeno.³³⁸

³³¹ Tamtéž. (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 75).

³³² Tamtéž s. 66 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 74).

³³³ Tamtéž, s. 65 (Na základě uvedeného zdroje: Pamětní provinční kniha, s. 76).

³³⁴ Tamtéž, s. 63.

³³⁵ Pamětní kniha konventu milosrdných bratří v Brně, nesign.

³³⁶ CHVATÍK, J. *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 65.

³³⁷ BUBEN, Milan M., *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. Díl, II. svazek: Žebravé řády*, Praha 2007, s. 369.

³³⁸ Tamtéž, s. 370.

8.4 Jezuité od sv. Ignáce

Jezuité neboli řád Tovaryšstva Ježíšova, působící v českých zemích již od roku 1556, je řeholním řádem, který si prošel mnohými strastmi již v minulých stoletích své existence, jako bylo například zrušení Josefem II. v roce 1773. Jezuité totiž byli řádem, který byl politicky aktivní a měl velký vliv na školství již od svého založení, mnozí jeho členové působili na misiích po celém světě, byli vzdělaní. Tovaryšstvo Ježíšovo bylo také spojováno i s různými mýty, například čtvrtým slibem věrnosti papeži, proto byli jezuité také nazýváni a vnímáni jako „papežovi špioni“. Nacisty byl tento řád podezříván a nenáviděn, dle nacistů byli totiž tito jezuitští špioni vyškolenými agenty řádu, kteří si díky svým kontaktům v zahraničí předávali důležité informace vedoucí až do Vatikánu.³³⁹

Nacisté však řád Tovaryšstva Ježíšova svým způsobem i obdivovali, žili v představě, které věřil i sám Heinrich Himmler, totiž že řeholníci tvoří bojový oddíl Svatého stolce, kde se plánují špionážní akce. Právě Himmler obdivoval ctnosti řádu, jako například disciplínu, věrnost, organizaci, vzdělanost aj. Této myšlence propadl natolik, že SS se měla po roce 1933 stát pseudo-náboženským řádem, jenž by byl organizován podobně jako jezuitský řád. SS bylo proto pověřeno, aby pozorovalo a zkoumalo tuto špionážní organizaci. Byla povolána dokonce i kontrarozvědka. Jezuité byli však i nadále poslušní papeži. Díky těmto svým vlastnostem byli zároveň obdivováni, ale na straně druhé tvořili pro nacistickou ideologii potenciální nebezpečí. Byli nenáviděni, jelikož si svým postojem získávali věřící a měli důležitý vliv na mládež. Proto byli jezuité nacistickou propagandou prezentováni jako jedni z největších nepřátel nacismu a Říše samotné.³⁴⁰

Stejně jako mnoho jiných klášterů a řádů po odstoupení Sudet připadlo Říši, bylo tomu tak i u jezuitů v Bohosudově, Děčíně-Podmoklech, Doupově, Opavě a Těšíně,³⁴¹ což bylo 69 jezuitů německé a rakouské národnosti. V důsledku těchto událostí roku 1939 generální představený jezuitů v Římě uznal dne 5. ledna 1939 samostatnou Českou provincii Tovaryšstva Ježíšova.³⁴²

³³⁹ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 116.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ http://www.jesuit.cz/old/?id=historie_2-cesko [cit. 2015-02-24].

³⁴² VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 117.

Jezuité jako nově ustanovená samostatná národnostně česká provincie v Protektorátu neměli jednoduché postavení, stále byli pod dozorem gestapa. Výslechy, prohlídky, sledování, zatýkání, vazby, soudy, věznění nebo „ochranná vazba“ v koncentračních táborech byly téměř na denním pořádku. Také za pomoci SD se gestapo podílelo na sledování činnosti jezuitského řádu od samého počátku okupace. I díky tomu pak v roce 1940 byly zakázány časopisy vydávané tímto řádem. Známý je například časopis pro mládež Dorost. Dále pak byly zavírány i školy a koleje patřící pod jezuitský řád.³⁴³

Z řad jezuitů se stal prvním zatčeným P. Alois Koláček (1887-1970), superior pražské jezuitské rezidence, teolog a redaktor, který byl uvězněn za protifíšskou činnost, když šířil encykliku Summi pontificatus, která byla vydána 20. října 1939 k inauguraci papeže Pia XII. Encyklika Summi pontificatus mimo jiné odsuzovala rasismus, napadení Polska, nacistické vraždění apod. Byl odsouzen dále také za psaní štvavých článků do časopisu Dorost pro mládež, jehož byl vedoucím redaktorem a pro činnost mezi kněžstvem.³⁴⁴ Jeho jméno bylo zaznamenáno už na počátku března 1940 v měsíčním hlášení SD a 21. března téhož roku byl zatčen.³⁴⁵

K zatčení jezuitského superiora P. Koláčka se vyjádřil F. W. Bobe takto: „V roce 1940, prováděl gestapák Kiesewetter akci proti spiritistům v Praze. Během této akce byl zatčen i Koláček. O jeho případě vypravoval mi Oberhauser následující. Jistá dívka, která sloužila spiritistům jako medium a byla za Kiesewetterovy akce také zatčena, prý vypověděla, že i páter Koláček je spiritistou a zúčastnil se různých seancí. Při několika takových seancích zjevil se prý i duch Masarykův a předpověděl špatný konec války pro Německo. Koláček prý napsal výroky ducha Masarykova, rozmnožil je a rozšiřoval je mezi lidmi.“³⁴⁶ Sám Bobe tento případ označil ve své výpovědi za jeden z obvyklých gestapáckých blufů.³⁴⁷

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 333.

³⁴⁵ ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Zpráva Sicherheitspolizei, 1941, s. 1.

³⁴⁶ ABS, fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20. Výpověď Franze Wenera Bobeho, 1945, s. 30.

³⁴⁷ Tamtéž.

P. Koláček byl podroben výslechům v Petschkově paláci a vězněn na Pankráci, později v Terezíně a nakonec přesunut do koncentračního tábora Dachau. Sem byl poslán na měsíční „převýchovu“ do kárné kompanie a vrátil se odsud až roku 1945. V roce 1941 se však v táboře setkal s P. Adolfem Kajprem, svým spolubratrem, který měl podobný osud.³⁴⁸ Adolf Kajpr (1902–1959), člen řádu jezuitů od roku 1928 a dále také redaktor a docent filozofie. Jeho působištěm jako kněze byl taktéž jezuitský kostel sv. Ignáce na Karlově náměstí v Praze. Jako katolický kněz a redaktor se k nacismu nesouhlasně vyjadřoval právě i v tisku. Byl proto 20. března 1941 gestapem zatčen za štvavé články v časopise. Nejprve se stal vězněm na Pankráci, a to až do 4. května téhož roku.³⁴⁹ Pak byl převezen do Terezína a 12. května přemístěn na čas do Nové Huti u Berouna, poté 12. července transportován zpět do Terezína. 13. září se ještě na dva dny vrátil na Pankrác, ale poté byl transportován do koncentračního tábora Mauthausen. Zde byl držen od 26. září až do 30. května roku 1942, kdy byl převezen do Dachau.³⁵⁰ V tomto táboře zůstal spolu s mnoha ostatními zde zadrženými knězi až do osvobození 29. dubna 1945. Za dobu pobytu v Dachau také přišel v roce 1944 při prohlídce kněžských bloků o nový překlad evangelia, na kterém v táboře pracoval. Po návratu do vlasti v květnu pak dále vykonával dřívější funkci kněze v Praze, také obnovil nacisty zakázaný časopis *Dorost* a nakonec se stal i redaktorem týdeníku *Katolík*.³⁵¹

Mnoho řeholníků, včetně členů řádu Tovaryšstva Ježíšova, bylo od roku 1942 aktivně pronásledováno, zatýkáno a vězněno, u jezuitů postupné zatýkání ale začalo již na jaře roku 1940.³⁵² Někteří novici jezuitského řádu byli také od listopadu 1942 nasazeni do práce pro Říši. Do Hradce Králové musel odejít v dubnu 1942 z Prahy také superior P. František Kubíček (1873-1961). Další člen řádu P. Jakub Rabušic (1905–1981) byl zatčen a internován v červnu 1943 v demeritním domě v Zásmukách u Kolína a později byl v říjnu přesunut na Velehrad.

Nacisté také jevíli zájem o majetek a budovy klášterů a církevních škol. Tento zájem vyřešili konfiskacemi většiny řádu patřících budov a škol. Již v březnu roku 1939

³⁴⁸ VODIČKOVÁ, S. *Papežovi špioni*, s. 118.

³⁴⁹ ABS, fond 325 S (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1. Zpráva Sicherheitspolizei, 1941, s. 2.

³⁵⁰ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 332.

³⁵¹ KAJPR, Adolf, *Svědectví doby*, Praha 1993, s. 7.

³⁵² STRÍBRNÝ, J., *Duchovní v koncentračních táborech*, s. 61.

zkonfiskovali jezuitskou kolej a gymnázium v Bohosudově. V roce 1942 zabavili budov nejvíce. V lednu to bylo gymnázium v Praze-Bubenči, jehož budova byla využita pro potřeby německé státní policie, v březnu pak kolej s filosofickým institutem v Benešově, v červnu zabrali řádové gymnázium na Velehradě. Nacisté postupně zabrali i jednotlivé rezidence řádu. Tyto objekty byly zkonfiskovány pro válečné účely a povětšinou sloužily Hitlerjugend. Dále nacisté zabrali také například exerciční domy na významných moravských poutních místech na Velehradě a na Hostýně, kde za heydrichiády německé vojsko Hostýn obsadilo a byla zde provedena prohlídka. Při ní se u superiora P. Josefa Bartoníka (1878-1960) našla skrýš, v níž byly schovány zlaté korunky Panny Marie a Ježíše z hostýnské baziliky. Dále se v kuchyni našlo více potravin, než povolovalo nařízené množství. P. Bartoník byl poté ještě s ministrem řádu P. Augustinem Baarem (1904-1946) vězněn ve Zlíně a Uherském Hradišti. Proběhl s nimi tzv. Sondergericht, tedy zvláštní soud, při kterém byl P. Bartoník propuštěn, avšak P. Baar odsouzen kvůli získání potravin bez potravinových lístků. Svůj trest v Budyšině a Mírově si však neodpykal, jelikož byl v pokročilém stadiu tuberkulózy.³⁵³

V dubnu 1943 byli vyhnáni také jezuité sídlící u sv. Ignáce v Praze na Karlově náměstí.³⁵⁴ Provincie se v tomto domě rozhodla v roce 1941 založit vlastní teologické učiliště kvůli velkému počtu scholastiků, kteří v této době nemohli vyjet studovat teologii do ciziny. Prefektem studií byl jmenován P. Vladimír Dreiseitel (1883-1944).³⁵⁵ Místo nich pak areál od dubna roku 1943 sloužil německým medicím. Většina řeholníků, někteří nejprve částečně pobývali v zahradním domku konventu, se pak uchýlila k premonstrátům do Strahovského kláštera, kam se přesunul i „nouzový“ teologický ústav. Kriminální asistent gestapa Ludwig Westermayer ve své výpovědi ve věci jezuitů od sv. Ignáce udal, že Kurtu Oberhauserovi donášel informace jistý člen řádu jménem Malser, ale jen na Oberhauserovo podání a zřídka.³⁵⁶

Gestapu nešel ani superior od sv. Ignáce P. František Vlk (1904-1945), který zde působil teprve od roku 1942 a již 1. ledna v roce 1944 byl zatčen a držen

³⁵³ VODIČKOVÁ, S. *Papežovi špioni*, s. 120.

³⁵⁴ STRÍBRNÝ, J., *Duchovní v koncentračních táborech*, s. 61.

³⁵⁵ PAVLÍK, Jan, *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814.*, Olomouc 2011, s. 247.

³⁵⁶ ABS, fond 301 (Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV), sign. 301-97-2. Výpověď Ludwiga Westermayera, 1947.

v internačním domě v Zásnukách u Kolína. V roce 1945 byl pak převezen do Malé pevnosti v Terezíně. Zemřel na zápal plic před koncem války 10. března 1945 ve vězeňské nemocnici na Pankráci. Dne 15. listopadu 1940 byl zatčen i jezuita František Němec z Velehradu, který byl vězněn v Dachau až do osvobození v dubnu 1945.³⁵⁷

Podobný osud měl i litevský bohoslovec Josef Aranauskas, jenž byl v české provincii na studiích teologie.³⁵⁸ Když jej gestapo vyslýchalo, Aranauskas přiznal, že rád poslouchá nepřátelské vysílání rozhlasu. Nacisté proto poté pozatýkali v pěti fázích v červnu a červenci roku 1944 téměř všechny členy řádu, kteří ještě pobývali u sv. Ignáce nebo prozatímně u premonstrátů na Strahově. První vlna zatýkání proběhla 24. června 1944. Jednalo se o zatčení P. Vojtěcha Bartoše (1905–1973), dále pak P. Ondřeje Malzera (1899–1967), bohoslovce Josefa Bilíka (1915–1997), Karla Hasoně, Josefa Jeřábka (1914–1999), Aloise Kořínka (1914–1969) a Martina Noska (1916–1985). 26. června si pak gestapo přišlo pro P. Antonína Zgarbika a Vojtěcha Peška (1910–1994). O další dva dny později, 28. června, byl zatčen P. Bohumil Horáček (1913–1984), který byl zadržen na misiích v Kyjevské Rusi v srpnu 1942, následně odvezen do Kounicových kolejí v Brně, po propuštění odešel na Velehrad a odtud roku 1944 do Prahy.³⁵⁹

Při čtvrté vlně zatýkání 1. července byl zatčen P. Antonína Lepka (1905–1990) a P. František Tietz (1898–1964). Při posledním zatýkání 22. července byli uvězněni scholastici Leo Hipsch (1914–2007), František Kučera (1913–1975), Jan Formánek (1917–2000), Rudolf Dušek, Antonín Malimánek (1916–1945), Václav Pitrun (1913–1988), Karel Vlček (1916–2000), Josef Cukr (1917–2014), Antonín Blažek (1917–1966), Jan Lang (1919–2007) a Jaroslav Popelka (1917–1987).³⁶⁰ Většinou se jednalo o novice a posluchače teologie. Tito zatčení byli odvezeni do vazby na Pankrác a odtud postupně přemísťováni do Petschkova paláce, kde byli gestapem podrobeni velmi dlouhým, mnohahodinovým výslechům, při nichž byli bití, ponižováni a zavražďováni. Někteří z nich zůstali v pankrácké věznici, další byli posláni na nucené práce do Říše

³⁵⁷ CHVATÍK, J., *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*, s. 64.

³⁵⁸ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 120.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 121.

³⁶⁰ Tamtéž.

či do Malé pevnosti Terezín.³⁶¹ V Terezíně skončilo po zásahu celkem 23 jezuitů.³⁶² Někteří z nich, jako například P. Zgarbík, byli z Terezína později převezeni zpět na Pankrác, kde byli s řeholníky z jezuitského řádu dne 28. února 1945 postaveni před zvláštní soud. Tito byli pak odsouzeni pro organizovaný poslech zahraničního rozhlasu nepřátelského k Říši a rozšiřování zpráv poškozujících Říši, tedy přečin na pomezí odboje a odporu. Těmto jezuitům byly uloženy tresty od 14 měsíců až do sedmi let.³⁶³

Friedrich Kiesewetter k tomuto dodal, že: „*Výpovědi zatčeného jezuitského kněze P. Malzera, bylo asi dvacet příslušníků řádu prozrazeno, že poslouchali nepřátelský rozhlas a že připravovali velezradu. Z výroku předsedy soudu asi 14 dní před přelíčením bylo jisto, že jistý počet obviněných bude odsouzen k smrti. Ze zprávy jemu poslané, se o výměře předpokládaných trestů dozvěděl K. H. Frank, který chtěl získat církev pro protikomunistickou propagandu. Zavolal si Oberhausera k rozhovoru (...) Řekl, že se postará o to, aby v blízkém procesu pro velezradu proti příslušníkům jezuitského řádu nebyly vyneseny žádné rozsudky smrti, nýbrž nanejvýš tresty do 7 let káznice. (...) Při hlavním přelíčení proti příslušníkům jezuitského řádu skutečně nebyly vyneseny rozsudky těžší než 7 let káznice.*“³⁶⁴

P. Josef Cukr, tehdy mladý jezuitský scholastik, vzpomínal na zatčení P. Vojtěcha Bartoše z roku 1944 ve video rozhovoru. Dle jeho vyprávění byl P. Bartoš sledován a zatčen gestapem z důvodu přenášení informací do zahraničí. Vzpomínal také na svůj výslech, při kterém dostával rány pěstí a měl zcela potrhané oblečení.³⁶⁵

Zatčení nebyli pouze provinciál P. Bohumil Spáčil (1875–1950), socius, tedy pomocník magistra noviců, P. Václav Feřt (1903–1986) a P. Rudolf Stejskal (1871–1947).³⁶⁶ K. Oberhauser zakázal těmto neuvězněným převést řeholníky z jiných jezuitských domů do Prahy, navíc jim vyhrožoval, že když tento zákaz poruší, bude s nimi zatočeno jako s benediktiny z nedalekých Emauz. Provinciál ale toto nařízení přece jen nedodržel a jako první posilu do Prahy povolal P. Františka Mikuláška. Žádná

³⁶¹ PAVLÍK, J., *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*, s. 261.

³⁶² STRÍBRNÝ, J., *Duchovní v koncentračních táborech*, s. 61.

³⁶³ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 122.

³⁶⁴ ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-6. Výpověď Fritze Kiesewettera, 1946, s. 5.

³⁶⁵ <http://www.ustrcr.cz/cs/josef-cukr> [cit. 2015-03-02].

³⁶⁶ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 121.

slibovaná reakce gestapa nepřišla, a tak byli povoláni další. Mezi nimi například P. Jan Smrž (1892-1965), Pavel Opavský (1884–1952), Rudolf Vašíček (1913–1993) a Karel Šupa (1912–1981).³⁶⁷

Bratři, kteří se vyhnuli uvěznění, se snažili z venku pomáhat svým spolubratrům, kteří takové štěstí neměli. Ihned po ukončení všech zdlouhavých výslechů pravidelně posílali vězňům čisté prádlo. Nepomáhali však jen jezuité, kterých bylo na svobodě pouze několik, ale do akce se zapojili i farníci. Například ženy z farnosti měly hlídky u věznice na Pankráci, odkud někteří vězni chodili pracovat ven. Zjistily si, kde jim ten den bude určena práce, a pak jim na dané místo nosily obědy.³⁶⁸

Nacisté v průběhu okupace uvěznili v koncentračních táborech (Dachau, Mauthausen), věznicích (Bernau, Tegel, Brandenburg, Terezín, Pankrác) či v demeritním domě v Zásmukách na 30 jezuitských řeholníků.³⁶⁹ Z nich zemřel již zmíněný superior a rektor řeholního kostela sv. Ignáce P. František Vlk.³⁷⁰ Tři dny po P. Vlkovi, 13. března, zahynul na Pankráci i scholastik Antonín Malimánek (1916-1945). Oba jmenovaní byli udáni ve věci tzv. Legio Angelica, což byl spolek zaměřující se především na mládež a ministranty. Právě tato činnost s mládeží byla zřejmě i jedním z důvodů, proč se dostali do pozornosti gestapa.³⁷¹

Na nucených pracích pro Říši v Kapfenberku v Rakousku zemřel 5. října 1943 novic benešovské komunity Jiří Stavěl (1922-1943).³⁷² Během druhé světové války byl také 17. září roku 1942 popraven i scholastik České provincie Tovaryšstva Ježíšova Robert Albrecht (1907-1942), který musel narukovat jakožto muž německé národnosti do armády. Byl přidělen jako hlídka v zajateckém táboře v Dabendorfu a zde pomáhal slovanským zajatcům, za což byl po udání vězňem v Tegelu a následně souzen válečným soudem, tzv. Kriegsgericht, v Berlíně a odsouzen k trestu smrti.³⁷³

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 122.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ PAVLÍK, J., *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*, s. 259-260.

³⁷¹ Tamtéž, s. 261.

³⁷² Tamtéž, s. 244.

³⁷³ Tamtéž, s. 238.

Po válce byla činnost jezuitů obnovena na zkonfiskovaných místech, kromě budov v Benešově a Bubenči. Řeholníci německé a rakouské národnosti byli většinou z pohraničí odsunuti.³⁷⁴ Dále se vrátili i bratři, kteří byli členy zahraniční armády, byl mezi nimi kpt. P. Bohumil Boček, kpt. P. Hugo Vaníček, ppor. P. Josef Vaněčka, major britského letectva P. Antonín Veselý a P. Antonín František Valigora aj.³⁷⁵

³⁷⁴ VODIČKOVÁ, S., *Papežovi špioni*, s. 123.

³⁷⁵ LUDVÍK, F., *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, s. 10.

9 Stav katolické církve po válce

Katolická církev, na rozdíl od minulých let, kdy se jí vyčítalo spojení a sympatie s Rakousko-Uherskou monarchií, Habsburky a nedostatek vlastenectví, se stala za druhé světové války morální oporou českého okupovaného národa. Někým, kdo vystupoval, ať už veřejně v kázáních či šířením různých zpráv a článků proti režimu, nebo byl tajně zapojen do protinacistického odboje domácího i zahraničního, pomáhal uprchlíkům atd. Kněží, kteří byli za války posláni do koncentračních táborů a přežili, se do vlasti vraceli jako národní hrdinové a církev si získala v zemi zcela nové postavení.³⁷⁶ Po válce česká katolická církev totiž stála na vítězné straně. Ostatně některým duchovním se dostalo i veřejného uznání a ocenění ve formě státních vyznamenání. Čeští duchovní nebyli zatýkáni při velkých hromadných akcích, jako například duchovenstvo polské, které zažilo největší pronásledování a má největší počet obětí.³⁷⁷ Naopak tomu bylo například na Slovensku, kde byl Slovenský štát přímo nazván klerofašistickým. I poválečný ministr školství Zdeněk Nejedlý dokonce veřejně pronesl k české církvi tato slova: „*V těžkých letech okupace obstálo katolické kněžstvo z hlediska národního opravdu skvěle.*“³⁷⁸

V neděli 13. května 1945, po osvobození, konaly se v pražských kostelích děkovné bohoslužby. Jen katedrála sv. Víta na Hradčanech byla ještě uzavřena. V Brně se slavila bohoslužba v katedrále sv. Petra a Pavla už 10. května. Mše měly děkovný ráz, stejně jako i májové pobožnosti probíhající tento měsíc. V červnu roku 1945 byl také vzdán hold Paladiu země české, které bylo vystavováno ve významných kostelích po celý týden. Tyto oslavy byly zakončeny pontifikální děkovnou mší na Staroměstském náměstí. Dne 2. června byl pak přeživšími duchovními z koncentračních táborů vydán manifest k českému národu.³⁷⁹ Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan vydal k příležitosti státního svátku 28. října 1945 pastýřský list, kde se zmínil i o tom, „*že nacistický útisk nesměřoval jen ke zničení našeho národa, ale i náboženství.*“³⁸⁰

³⁷⁶ VAŠKO, V., *Církevněpolitický vývoj Československa (1938-1989)*, s. 278.

³⁷⁷ HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, s. 23.

³⁷⁸ VAŠKO, V., *Dům na skále*, s. 16.

³⁷⁹ VAŠKO, V., *Neumlčená*, s. 21.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 20.

V průběhu Norimberského procesu s nacistickými válečnými zločinci (1945-1946) byla věnována pozornost právě i nacistické perzekuci církví a křesťanů. Důkazy o tomto pronásledování podal anglický prokurátor plk. Leonard Wheeler.³⁸¹ Věnuje se zde i perzekuci církve v Čechách a na Moravě. Oficiálně jím bylo dokázáno, že nacisté uvěznili 487 katolických českých kněží, řeholníků a řeholnic. Dle Wheelera bylo popraveno či zahynulo v koncentračních táborech nebo věznicích 70 z nich.³⁸² V knize P. Josefa Beneše ale nalézáme počet obětí na 76, jelikož P. Beneš započítal do seznamu obětí například i úmrtí duchovních v důsledku útrap z věznění apod.³⁸³

František Ludvík zase ve své publikaci z roku 1946 tvrdí, že perzekuováno bylo 371 kněží a řeholníků, v koncentračních táborech bylo vězněno 260, z nichž 58 nepřežilo, zatčeno či internováno bylo 111, z nichž zemřelo sedm, osm bylo popraveno a dva byli prohlášeni za nezvěstné. Více než třetina z tohoto počtu byla dle Ludvíkovy statistiky perzekuována v pražské diecézi (150)³⁸⁴, dále v olomoucké (86), brněnské (40), budějovické (40), litoměřické (37) a královehradecké (18).³⁸⁵ Z těchto odlišných údajů se dá usuzovat, že statistika všech perzekuovaných duchovních na území Protektorátu zřejmě nemůže být zcela přesná, ale postačí jako orientační číslo.

Bylo třeba ještě správu katolické církve v Československu po válce znovu vrátit do předválečného uspořádání a například tak skončit období sedisvakance nebo získat zpět pod správu fary a kláštery z navráceného pohraničního území. Na biskupské posty, které zůstaly za okupace záměrně neobsazeny, jmenoval papež Pius XII. nové vykonavatele. Pražský biskupský stolec obsadil Josef Beran, konsekrován byl 8. prosince 1946. V Brně tuto funkci obdržel Karel Skoupý, který byl konsekrován dne 30. června 1946. Dále v Českých Budějovicích se biskupem stal Josef Hlouch, konsekrován 15. srpna 1947 a pro Litoměřice byl vybrán Štěpán Trochta, jenž byl konsekrován 16. listopadu 1947. Na olomouckém arcibiskupském stolci zůstal stejně jako za okupace až do roku 1947 biskup Leopold Prečan. Znovu navázány byly

³⁸¹ VAŠKO, V., *Dům na skále I.*, s. 11.

³⁸² VAŠKO, V., *Církevněpolitický vývoj Československa (1938-1989)*, s. 277.

³⁸³ viz BENEŠ, J. *Kaine, kde je tvůj bratr.*

³⁸⁴ Tento údaj se shoduje se seznamem perzekuovaných duchovních z Archivu bezpečnostních složek. Viz ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-657-5.

³⁸⁵ LUDVÍK, F., *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*, s. 11.

i diplomatické vztahy přímo s Vatikánem, když se do Prahy v červnu směl vrátit poslední předválečný papežský nuncius arcibiskup Saverio Ritter, který také spolupracoval s českým zahraničním odbojem, avšak už pouze v hodnosti internuncia. Obnoven byl i katolický tisk, stejně jako katolické spolky a církevní školy. Dále také začalo po válce opět fungovat františkánské Studium catholicum nebo dominikánské prázdninové akademické týdny a Vyšší náboženské kurzy.³⁸⁶ Katolická církev si v době okupace svým postojem upevnila své místo v českém národě a perzekuovaní kněží získali punc národních válečných hrdinů. Toto období však mělo trvat pouze několik let, než se dostavila mnohem delší a rozsáhlejší perzekuce v podobě komunistického režimu.

Dalo by se konstatovat, že perzekuce českého katolického duchovenstva se nijak výrazně nelišila od pronásledování českého národa jako celku. A i když nacisté často nechovali k duchovenstvu velkou úctu, spíše než kvůli své víře byli duchovní perzekuováni jako Češi. Protože „*konečné zúčtování s církví*“ nechával Hitler až na budoucí dobu po vítězné válce, nebyl v Protektorátu tak výrazně omezen například náboženský život, církevní projevy apod., jako tomu mělo být později za komunistického režimu, kdy byla perzekuce církve výrazně důslednější.³⁸⁷

³⁸⁶ VAŠKO, V., *Dům na skále*, s. 17.

³⁸⁷ HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*, s. 579.

Závěr

V závěru této bakalářské práce zbývá položit si základní otázku, jejíž odpověď by měla z mé práce vyplývat, a to, zda byla římskokatolická církev včetně jejích řeholních řádů v Protektorátu perzekuována a jestli opravdu byla, pak jakým způsobem. Osobně se domnívám, že odpověď zní ano, římskokatolická církev, a to nejen v Protektorátu Čechy a Morava, byla pronásledována nacistickým režimem a tato perzekuce trvala de facto po celou dobu druhé světové války a částečně i před ní. I když je důležité také vysvětlit a shrnout, jak tato perzekuce probíhala, jakou mírou a s jakými důsledky, což by měla právě má bakalářská práce popisovat.

Na začátku práce jsem podala náhled do celkového kontextu, jehož cílem nebylo zabíhat do podrobností perzekuce duchovních v Německu, ani detailně analyzovat postoj Svatého stolce k nacismu v průběhu celé války, který je dosud opředen mnoha spekulacemi a nejasnostmi. Mým cílem v této kapitole bylo nastínit atmosféru postoje nacismu k církvi po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Zachytit první náznaky perzekuce římskokatolické církve, která začala už ve 30. letech právě v Německu a jejíž průběh se nevyhnutelně dotkl i instituce papežství. A právě i Svatý stolec se také vyjadřoval k událostem v Protektorátu.

Po této úvodní kapitole jsem se dále zaměřila již na církevní život přímo v Protektorátu Čechy a Morava. Domnívám se totiž, že bylo vhodné stejně tak uvést čtenáře do atmosféry náboženského života po vyhlášení Protektorátu, kdy se římskokatolická církev ujala nové role v českém národě. Tato doba umožnila vymanění katolické církve z dřívějšího komplexu viny za přílišné spojení s habsburskou monarchií, který ji provázel po roce 1918. Hrozba nacistického režimu římskokatolickou církev s českým národem semkla. Církev sehrála důležitou úlohu po začátku okupace, ať se již jednalo o organizování církevních poutí nebo vlasteneckých a povzbuzujících kázání. Jak je v mé práci dále také uvedeno, mnozí duchovní římskokatolické církve byli kromě těchto veřejných akcí zapojeni i do akcí ilegálních. Ať se již jednalo o napojení na odbojové skupiny, ukrývání nebo pomáhání hledaným osobám, rozšiřování zakázaných letáků a tiskovin nebo poslech zahraničního rozhlasu.

S novým režimem a novými hranicemi státu přišla také změna ve struktuře církve u nás. Zmenšil se počet farností a územní rozsah diecézí, národnostně

se rozdělily i mnohé kláštery a mimo to také v průběhu okupace zemřeli tři biskupové. Proto jsem se také v části textu věnovala řešení otázky obsazení dvou biskupských stolců a jednoho arcibiskupského. Dle mého názoru bylo důležité tuto kapitolu v práci použít, jelikož i v této otázce se projevila perzekuce ze strany nacistického režimu při nátlaku jmenování kandidátů. A právě v této věci zasáhl i Svatý stolec svým konečným rozhodnutím o sedisvakanci, čímž nejen dle mého názoru, učinil správné rozhodnutí, za což byl po válce oceněn i prezidentem Edvardem Benešem.

Za jednu z dosud nepříliš známých a probádaných informací, kterou má práce přinesla, bych označila kapitolu, jež pojednává o represivních proticírkevních složkách v Protektorátu. Tato studie přináší nové poznatky, které dle mého názoru nejsou zcela známé, jelikož jsem nenarazila na podrobné informace v žádné odborné publikaci z použité literatury, které by se podrobněji věnovaly fungování církevního referátu a jeho členy, s výjimkou studie Josefa Chvatíka, který se ale také touto otázkou zabývá velmi obecně, a publikace Františka Vaška a Zdeňka Štěpánka, která je však velmi podobná studii Chvatíkově a je zaměřena především na brněnskou úřadovnu gestapa. Osobně se domnívám, že toto zajímavé a zatím nijak hlouběji zpracované téma by také mohlo být vhodným námětem pro další podrobnější bádání.

Dále se v práci věnuji již průběhu samotné nacistické perzekuce římskokatolické církve a jejích duchovních představitelů. Perzekuce se netýkala jen pronásledování duchovních, ale i omezením náboženského života, především pak zrušením některých náboženských svátků, zakázáním mnoha katolických periodik a zrušením mnoha katolických spolků a organizací, což se dotklo i laických členů církve.

Obecně, jak jsem již nastínila v poslední kapitole práce, byli kněží v Protektorátu více než jako příslušníci církevní instituce perzekuováni jako příslušníci českého národa. Dalo by se říci, že římskokatolická církev nebyla nijak hromadně systematicky likvidována, jako například židovské obyvatelstvo, avšak její likvidace v plánech nacistů také měla své místo po vítězné válce, která však pro nacistické Německo skončila porážkou. Mnoho duchovních ale bylo nacistickými orgány sledováno již od začátku perzekuce, jelikož byli kněží vnímáni jako osobnosti veřejného života, které mají na smýšlení lidí velký vliv. Proto také mnoho kněží bylo vězněno právě pro svá vlastenecká kázání, která byla německými úřady shledána jako Říši nebezpečná či přímo protiříšská a režim urážející. Mnoho duchovních bylo také vězněno pro v textu

výše uvedenou protiríšsskou činnost, jakou byla například účast v ilegálních organizacích či poslech cizího rozhlasu, což se rovnalo velezradě.

Přes 70 z duchovních bylo navíc v průběhu okupace drženo v demeritním domě v Zásmukách u Kolína, o čemž také pojednává jedna z kapitol v této práci. Osobně se taktéž domnívám, že existence tohoto demeritního domu, či spíše internačního tábora, také není příliš známa a tuto kapitolu proto tedy pokládám za velmi důležitou součást své práce.

Vezmeme-li dále v potaz Wheelerovu statistiku, tak téměř 500 římskokatolických duchovních v Protektorátu bylo během okupace různými způsoby perzekuováno a téměř 80 z nich zahynulo vlivem této perzekuce. Musím však zdůraznit, že statistiky dle mého názoru nejsou zcela kompletní, ale pouze orientační, čímž se zabývám v poslední kapitole práce. Pro dokázání perzekuce římskokatolické církve ale svědčí například i fakt, že duchovní 23 národností měli v koncentračním táboře Dachau přímo kněžské bloky a své konkrétní označení. Dále například také to, že příslušníci SS nesměli nechat pokřtít své děti a bylo jim nařízeno vystoupit z církve.

Aureola národních hrdinů, se kterou se mnozí duchovní vraceli z věznic a koncentračních táborů do osvobozené vlasti, kde byli v mnoha případech oceněni ještě státními vyznamenáními, ale nevydržela římskokatolické církvi v Československu dlouho. Jelikož v několika málo letech měla přijít, nejen pro římskokatolickou církev, delší a v mnoha ohledech horší perzekuce komunistická, a po roce 1948 se také téma nacistické perzekuce duchovních spíše zamlčovalo.

Výše uvedené informace jsou obsaženy v první části práce, která může být považována za jakýsi přehledný popis průběhu perzekuce římskokatolické církve v Protektorátu, což pak v její druhé části doplňuji právě i čtyřmi případovými studii perzekuce jednotlivých řeholních řádů z konkrétních klášterů, jelikož jsem považovala za důležité případy pronásledování dokázat i na skutečných případech, které se v Protektorátu odehrály. Vybrala jsem si kláštery čtyř řádů, které dle většiny přečtených publikací k tomuto tématu byly označeny jako nejvíce perzekuované v Protektorátu a jejichž osud v této době byl zpracován buď velmi krátce jako zmínka v jiném kontextu či kapitola ve studentských závěrečných pracích, nebo jej zatím takovýmto způsobem nikdo odborně nezpracoval.

Jak jsem si i já při svém bádání ověřila, premonstráti, benediktini, milosrdní bratři a jezuité, zvláště pak konkrétní konventy, kterými se ve studiích zabývám, perzekuováni skutečně byli a domnívám se také, že má práce tento fakt potvrzuje.

Dále jsem považovala za důležité či zajímavé vypracovat a uvést v této práci ještě čtyři menší pojednání o dalších vybraných řeholnicích či řádech. Osudy těchto řeholníků a řádů také považuji dle svého názoru za důležitou součást práce, a to mimo jiné právě pro aktuálnost otázek, které některé z nich otevírají, jako například otázka kolaborace s nacismem řádu německých rytířů, o které se zmiňuji níže, nebo otázka nacistické perzekuce ženských řeholí, která dle mého názoru není příliš známa.

Domnívám se také, že má práce splnila vytyčený cíl, kterým bylo mimo přehledné nastínění atmosféry a vztahu římskokatolické církve a nacistických represivních složek v Protektorátu, role církve v okupovaném národě, popis průběhu perzekuce této instituce se statistikami obětí a pronásledovaných a dále pak především podrobné podání konkrétních případů samotné nacistické perzekuce na příkladech čtyř nejvíce perzekuovaných řeholí a několika dalších.

Dle mého názoru je práce přínosná také právě tím, že je zaměřená pouze na perzekuci římskokatolické církve v době nacismu, čímž se nedostává do stínu výraznější perzekuce komunistické, jako je tomu dle mého názoru v mnohých odborných studiích, kdy je právě perzekuce v době Protektorátu zmíněna spíše okrajově. I když se domnívám, že by bylo do budoucna jistě zajímavé a vhodné dále probádat tento problém hlouběji z více různých hledisek, kterých jsem se také v práci dotkla jen okrajově či nepřímo, jako například i otázky kolaborace římskokatolické církve s nacistickým režimem. Samozřejmě existovali mezi katolickým duchovenstvem kolaboranti s nacistickým režimem a aktivní konfidenti gestapa, například v práci zmínění Franz Werner Bobe, Friedrich Kasper či prelát Josef Grüner, v jejichž případech se jednalo o duchovní německé národnosti, ale dle mého názoru se v otázce kolaborace církve jednalo spíše jen o jedince. Také, jak je v práci zmíněno, byly i případy, kdy za jistou finanční odměnu či z pomsty nebo ze strachu udali i například bývalí či stávající členové řádu. Ve výsledku se ale domnívám, že římskokatolická církev s nacistickým režimem v žádném případě dobrovolně ve většině nekolaborovala, jistě ne jako celek. Některá přiznání a udání duchovních nemůžeme vnímat jako problém kolaborace, jelikož nacistická moc měla své, často

nehumánní, způsoby, jak informaci od zadrženého získat. Domnívám se také, že za kolaboraci by se neměl považovat ani případ velmistra řádu německých rytířů, jehož činy se mi spíše jeví jako zoufalé kroky k záchraně činnosti a majetku řádu nejrůznějšími způsoby. I když, jak jsem již zmínila, toto, dle mého názoru stále aktuální a kontroverzní téma, by jistě bylo vhodným námětem k dalšímu bližšímu bádání, stejně jako téma nacistické perzekuce církve, jehož možnosti nejsou ještě zdaleka vyčerpány.

Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

Moravský zemský archiv Brno:

Fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 38h, dodatek č. 80.

Fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 557, Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis.

Fond E 58, Premonstráti Nová Říše, kart. 566, Soudní spor řádu s varhaníkem Ludvíkem Nixem.

Konvent milosrdných bratří u sv. Leopolda v Brně:

Pamětní kniha konventu milosrdných bratří v Brně.

Archiv bezpečnostních složek:

A. Studijní ústav ministerstva vnitra (MV):

Fond 2M (Odbor politického zpravodajství MV), sign.2M-12341.

Fond S (Sbírka různých písemností), sign. S-466-20.

Fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-10-478.

Fond 52 (Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD), sign. 52-37-16.

Fond 301 (Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV), sign. 301-97-2.

Fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 305-185-5, sign. 305- 657-6, sign. 305-693-3.

Fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-38-1, sign. 325-81-1, sign. 325-83-1, sign. 325-164-2.

Národní Archiv:

Fond ŘA, kart. č. 95, složka č. 61. Škody na majetku způsobené válkou. Konfiskace majetku.

Literatura

ADAM, Petr. *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 254 s. ISBN 80-7277-283-X.

BENEŠ, Josef. *Kaine, kde je tvůj bratr. Medailonky českých katolických kněží – obětí fašismu*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971, 269 s.

BENEŠOVSKÁ, Klára - KUBÍNOVÁ, Kateřina (Ed.), *Emauzy. Benediktýnský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. Praha: Academia, 2003, 404 s. ISBN 978-80-200-1533-4.

BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1989*. 1. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1999, 175 s. ISBN 8071924059.

BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. Díl, II. svazek: Žebravé řády*. Praha: Libri, 2007, 423 s. ISBN 978-80-7277-140-0.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc*. 1. vyd. Praha: Laguna, 1997. 3 sv. ISBN 80-85952-19-X.

DUŠEK, Milan. *Nová Říše*. Nová Říše: Novoříšský kulturní spolek, 2007. 286 s. ISBN 978-80-239-8946-5.

FAIX, William Stanislav - MAREŠ, Karel. *Kostel a klášter sv. Tomáše: augustiniáni na Malé Straně v Praze*. Praha: Onyx, 2003. 63 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85228-97-1.

FUTERA, František. *Augustin Schubert (1902-1942)*. Praha 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství.- Diplomacie Svatého stolce – České země a papežství*. Praha 2013, 784 s.

HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 308 s. ISBN 80-7325-029-2. S. 151–152.

HAZDRA, Zdeněk, *Antonín hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic (1889-1942). Šlechtic, kněz a vlastenec*. In: Pavel Marek a Jiří Hanuš(eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*; CDK, Brno 2006; ISBN 80-7325-097-7

HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. Přerov: Společenské podniky 1946. 590 s.

HORŇÁKOVÁ, Lucie. *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit.*, Brno 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta.

HOZNAUEROVÁ, L. *Kněžský demeritní dům v Zásnukách. II. část*. In: *Zásnucký zpravodaj*. Občasník města Zásnuky, 1/08, březen 2008, s. 6-7.

CHVATÍK, Josef. Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva. In: FIALA, Petr, ed. a HANUŠ, Jiří, ed. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 217 s. *Historia ecclesiastica*; sv. 11. ISBN 80-85959-98-4.

JAKŠICOVÁ, Dana. *Školské sestry v českých zemích a druhá světová válka*, Olomouc: 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta.

KAJPR, Adolf – JANDOUREK, Jan. *Svědectví doby*. 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993, 98 s. ISBN 80-85795-00-0.

KOLOUCH, František, *Josef Beran v letech 1939-1945*. Praha: 2008. Diplomová práce. Karlova univerzita. Katolická teologická fakulta.

KOLOUCH, František. *Odboj a utrpení. Římskokatolická církev v dějinách Československa. Období Protektorátu*. Dostupné online z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/katolicka-cirkev-v-obdobi-protektoratu-odboj-a-utrpeni/> [cit. 2015-02-04].

KOSÍK, Marian Rudolf - MÍLEK, Václav. *Osm Století*. Brno: Kartuziánské nakl., 2009. 95 s. ISBN 978-80-86953-55-7.

KOTOUS, Jan - PEHR, Michal (Ed.). *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba: příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgre. ThDr. h.c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly: Vyšehrad, 29. října 2008*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 159 s., [16] s. barev. obr. příl. Knižnice vyšehradské kapituly; sv. 4. ISBN 978-80-7195-431-6.

JAN, Libor - SKŘIVÁNEK, František. *Němečtí rytíři v českých zemích*. Praha: Synergion, 1997. 127 s. ISBN 80-902448-2-3.

LUDVÍK, František. *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek: Dokumenty - projevy - směrnice*. V Praze: Arcidiecéšní pastorační ústředí, 1946. 81-[II] s.

NOVOSAD, Jaroslav. *Štěpán Trochta: Svědek „T“*. Praha: Portál, 2001, 238 s. ISBN 80-7178-591-1

NOVOTNÝ, Kamil. *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha: 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita. Katolická teologická fakulta.

NOVOTNÝ, Vojtěch. *Odvaha být církví: Josef Zvěřina v letech 1913-1967*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. 590 s. ISBN 978-80-246-2432-7.

NESNÍDAL, Václav Antonín. *Dr. Aug. Schubert, dachauský vězeň č. 27127*. 1. vyd. Praha: Středočeská orelská župa Pospíšilova, 1948. 74 s.

OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. 2. vyd. Praha: Torst, 1992, 322 s. ISBN 80-85639-04-1.

PAKANDL, Josef. *Nacistická okupace českého pohraničí a Českých zemí a její důsledky pro církevní správu*, Praha 2012. Diplomová práce. Karlova univerzita. Právnická fakulta.

PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. 798 s., Olomouc 2011, Centra Aletti, ISBN 978-80-7412-067-1.

SIMANDLOVÁ, Klára. *Emauzské opatství. Historie a průvodce klášteřem*. Praha: Oswald 2008, 25 s. ISBN 978-80-87242-01-8.

SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945*. Praha: Naše vojsko, 1986, s. 446.

STŘÍBRNÝ, Jan. *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In: JAN, Libor, ed. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 119 s. *Historia ecclesiastica*; č. 5. ISBN 80-85959-74-7.

STRÍBRNÝ, Jan. *Duchovní v koncentračních táborech*. In: MOULIS, Miloslav (Ed.), *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích: materiály z vědecké konference: Praha, září 1996*. Praha: ČSBS, 1996. 93 s.

TOMÁŠEK, Dušan. *Konfidenti*, Praha: Orbis, 1991, 237 s. ISBN 80-235-0019-8.

TROCHTA, Štěpán. *Štěpán kardinál Trochta: Životopisná črta a výběr z proslovů a pastýřských listů*. Řím: Čeští salesiáni, 1984, 436 s.

TYL, H. J. *Psancem*. Boskovice: Arca JIMfa, 1995. 224 s. ISBN 80-85766-62-0.

VAŠEK, František- ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939-1945)*, Brno: Ryšavý, 2003, s. 180, ISBN 80-86137-76-7.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále I. Církev zkoušená. 1945- začátek 1950*. Praha: Karmelitánské nakladatelství 2004, s. 255, ISBN 80-7192-891-7.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*. Praha: Zvon 1990, s. 269. ISBN 80-7113-000-1.

VAŠKO, Václav, *Církevněpolitický vývoj Československa (1938-1989)*. s. 277-293. In: *Pražské arcibiskupství 1344-1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi* / Vlk, Miloslav, Hledíková, Zdeňka, Konečný, Václav, Polc, Jaroslav V. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-091-5.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Papežovi špioni. Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova v soukollí moderních dějiny na příkladu P. Antonína Zgarbika SJ*. In: *Securitas Imperii*, 03/2011. Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), Praha 2011, s. 110-142.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji. Formy odboje na příkladech duchovních laiků*. In: *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací*. ÚSTR, Praha 2010. ISBN 978-80-87211-38-0.

Internet

<http://www.ado.cz/obsah/leopold-precan> [cit. 2015-03-26].

<http://www.cirkevnihistorie.estranky.cz/clanky/dieceze-v-ceske-republice/dieceze-litomerice.htm> [cit. 2015-02-10].

<http://www.deutscher-orden.at/site/lang/cz/article/219.html> [cit. 2015-03-20]

<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame> [cit. 2015-03-27].

http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=273 [cit. 2015-03-26].

http://www.forbelsky.com/Fotogalerie/Archiv2005/fotogalerie/trochta_fotoarchiv [cit. 2015-03-12].

http://www.jesuit.cz/old/?id=historie_2-cesko [cit. 2015-02-24].

<http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/borek-dohalsky/1258/> [cit. 2015-03-20].

<http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/stanovsky/1313/> [cit. 2015-03-20].

<http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/gebert/1268/> [cit. 2015-03-20].

<http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/svec/1319/> [cit. 2015-03-20].

<http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/vykoukal/1326/> [cit. 2015-03-20].

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/katolicka-cirkev-v-obdobi-protektoratu-odboj-a-utrpeni/> [cit. 2015-02-04].

<http://www.ustrcr.cz/cs/antonin-borek-dohalsky-z-dohalic> [cit. 2015-03-23].

<http://www.ustrcr.cz/cs/josef-cukr> [cit. 2015-03-02].

<http://www.ustrcr.cz/cs/vaclav-celestin-sulc> [cit. 2015-02-24].

Seznam zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

MZA – Moravský zemský archiv

NA – Národní archiv

RSHA – Reichssicherheitshauptamt (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)

R.U. – Rückkehr unerwünscht (Návrat nežádoucí)

SD – Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)

MV – Ministerstvo vnitra

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

Seznam příloh

1. Kriminální tajemník gestapa Kurt Friedrich Oberhauser
Zdroj: ABS, fond 305-657-5, vyšetřovací spis Kurta F. Oberhausera.
2. Kriminální asistent gestapa Franz Ohmann
Zdroj: ABS, fond 325 (Stíhání nacistických válečných zločinců), sign. 325-83-1.
Vyšetřovací spis Franze Ohmanna.
3. Konfident gestapa Franz Werner Bobe
Zdroj: ABS, fond 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign 305-693-3. Vyšetřovací spis Franze Wenera Bobeho.
4. Fotografie zaměstnanců církevního oddělení pražského gestapa, snímek I
Z levého horního rohu: Rudolf Breuer, Lothar Seibel, Felix Heide, Jaroslav Kouba, Ladislav Štěpánek, Karel H. Kowalczyk, Josef Žatecký, Jaroslav Kouba, Heinrich Kleinke, Friedrich G. Hössel, Josef Matschin, Hedvika K. Fiedler a Alfred A. Thomas
Zdroj: ABS, fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-10-478. Seznam zaměstnanců církevního oddělení pražského gestapa.
5. Fotografie zaměstnanců církevního oddělení pražského gestapa, snímek II
Z levého horního rohu: Friedrich Kiesewetter, Ludwig Westermayer, Alfred Thomas, Josef Matschin a Hedvika K. Fiedler, Richard Wirth, Fritz Neumann, Jan Dostál, Hary Geisler, Rudolf Schneider, Friedrich von Badelt, Adolf Fuchs a Jan Bäcker
Zdroj: ABS, fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-10-478. Seznam zaměstnanců církevního oddělení pražského gestapa.
6. Svatovítský kanovník Antonín Bořek-Dohalský
Zdroj: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/borek-dohalsky/1258/> [cit. 2015-03-20].
7. Svatovítský kanovník Otto Lev Stanovský
Zdroj: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/stanovsky/1313/> [cit. 2015-03-20].
8. Svatovítský kanovník Otakar Švec

- Zdroj: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/svec/1319/>
[cit. 2015-03-20].
9. Svatovítský kanovník Antonín Gebert
Zdroj: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/gebert/1268/>
[cit. 2015-03-20].
10. Salesián Štěpán Trochta
Zdroj:
http://www.forbelsky.com/Fotogalerie/Archiv2005/fotogalerie/trochta_fotoarchiv
[cit. 2015-03-12].
11. Augustinián Augustin Schubert
Zdroj: FUTERA, F., Augustin Schubert 1902-1942, s. 81. (Originál uložen v NA, fond ŘA, složka č. 56).
12. Velmistr řádu německých rytířů Robert Schälzky
Zdroj: <http://www.deutscher-orden.at/site/lang/cz/article/219.html> [cit. 2015-03-20].
13. Generální představená kongregace školských sester de Notre Dame Fabiola Dítková
Zdroj: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame> [cit. 2015-03-27].
14. Fotografie vězeňské karty P. Jakuba Rajdy z koncentračního tábora Osvětim, rok 1943.
Zdroj: VAŠEK, F. - ŠTĚPÁNEK, Z., *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939 - 1945*, s. 175.
15. Fotografie vězeňské karty P. Heřmana Josefa Tyla z koncentračního tábora Osvětim, rok 1943.
Zdroj: VAŠEK, F. - ŠTĚPÁNEK, Z., *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939-1945*, s. 175.
16. P. František Siard Nevrkla
Zdroj: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=273
[cit. 2015-03-26].

17. Emauzský opat Arnošt Vykoukal
Zdroj: <http://www.lanhans.cz/cz/archiv/online-archiv/category/09/vykoukal/1326/>
[cit. 2015-03-20].
18. Benediktin Miloslav Filip
Zdroj: HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, obrazová příloha č. 3.
19. Přebor milosrdných bratrů Na Františku Celestýn Šulc
Zdroj: <http://www.milosrdni.cz/o-nas/pamet-radu/> [cit. 2015-03-26].
20. Jezuita Adolf Kajpr
Zdroj: VAŠKO, V., *Dům na skále I*, obrazová příloha.
21. P. Plojhar a jezuita František Němec v překladatelské kanceláři na plantážích v Dachau. Foto: Kašák, léto 1944.
Zdroj: HOFFMANN, B., *A kdo vás zabije...*, obrazová příloha č. 21.
22. Fotografie katolických duchovních v koncentračním táboře Dachau 30. 4. 1945
Foto Karel Kašák, zprava nahoře: P. Kajpr, P. Homola, P. Frajt, P. Spurný, P. Zlámal, P. Švec a P. Stratil, dále P. Šanda, P. Stašek s páskou přes oko, nad ním bohoslovec Čech, vedle pak P. Pikora, pod ním P. Černý, v bílé kazajce P. Kovařík a vedle P. Plojhar, dole sedící zprava: P. Hoffman, italský kněz, P. Němec, a další z českých bohoslovců.
Zdroj: KOLOUCH, F., *Odboj a utrpení.*, s. 9. (Originál uložen v Archivu Vyšehradské kapituly, 10. 11. 1946, Rozsévač).
23. Fotografie vězňů v koncentračním táboře Dachau po osvobození (Šipka ukazuje na P. Štěpána Trochtu).
Zdroj:
http://www.forbelsky.com/Fotogalerie/Archiv2005/_fotogalerie/trochta_fotoarchiv
[cit. 2015-03-12].

Příloha č. 1

96

Abkürzungen des NSDAP: I p =

1. Vor- und Zuname: (akademischer Grad)	Dr. jur. Franz Josef Olman
2. Geburtstag und -ort:	19.3.1917 in Schluckenau
3. Deutschblütige Abstammung: (woburd nachgewiesen?)	Ahnepaß
4. Glaubensbekenntnis:	röm.kath.
5. Beruf des Vaters:	Buchhalter
6. Vermögensverhältnisse des Beamten:	
7. Frühere Zugehörigkeit (mit genauer Zeitangabe)	
a) zu politischen Parteien:	Sudetendeutsche Partei v. 30.3.38 bis 31.10.38.
b) zu politischen Verbänden:	Bund der Deutschen i. d. Tschechoslowakei, seit 1935 Deutscher Turnverband, seit d. Kindheit, Freiwilliger Schutzdienst (FS), seit Aufstellung.
c) zu Freimaurerlogen: (mit Angabe des Grades)	nein
d) zu politischen oder konfessionellen Beamten- vereinen:	nein
8. Zugehörigkeit (mit genauer Zeitangabe)	
a) zur NSDAP: (Mitgliedsnummer, Amt?)	Parteigenosse, Nr. 6694551,
b) zu einer Gliederung: (Dienstgrad und Führerstelle?)	SA
c) zu einem angeschlossenen Verband: (Amt?)	nein
d) zum NS-Fliegerkorps, NS- Reichsfiegerbund, Reichs- kolonialbund, Reichsluft- schutzbund, WDL, Mit- Herrenbund der Deutschen Studenten und sonstigen Verbänden, soweit die Zu- gehörigkeit zu den Personal- akten anzuzeigen ist: (Alter?)	

*F. Franz J. Olman,
1939.*

Bordruck Nr. 188. Personalbogen

Příloha č. 2

Krajské velitelství StB
v P r a z e,

2
B / B
1131 6
1139

Jméno :
Josef
B o b e, nar.?, konfident Gestapa.

B-6-129
B-1832

Spisovno :
Nemamipuluj, vyznač pouze fascikl a u l o ž ke zdej-
ším spisům, jde o nalezené fotografie členů pražského Gestapa,
které byly svého času nalepeny na táblu býv.ref.1 a kteří zde
mají všichni vlastní spisy.

KV-StB-V/2-niev.

za: *Uncle Tom's Cabin*

Příloha č. 3

Příloha č. 4

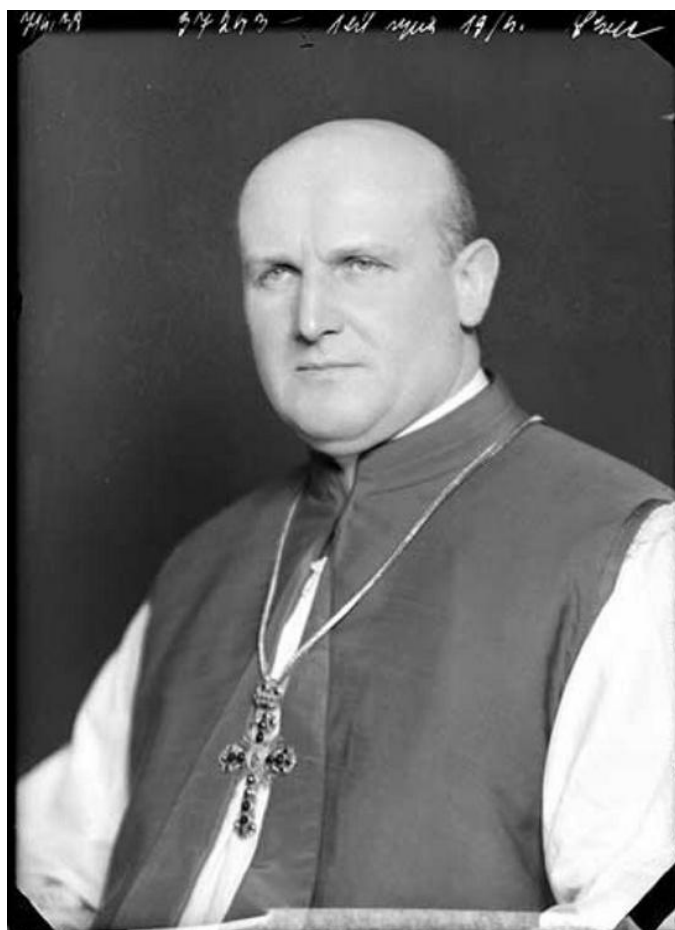
Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Příloha č. 11

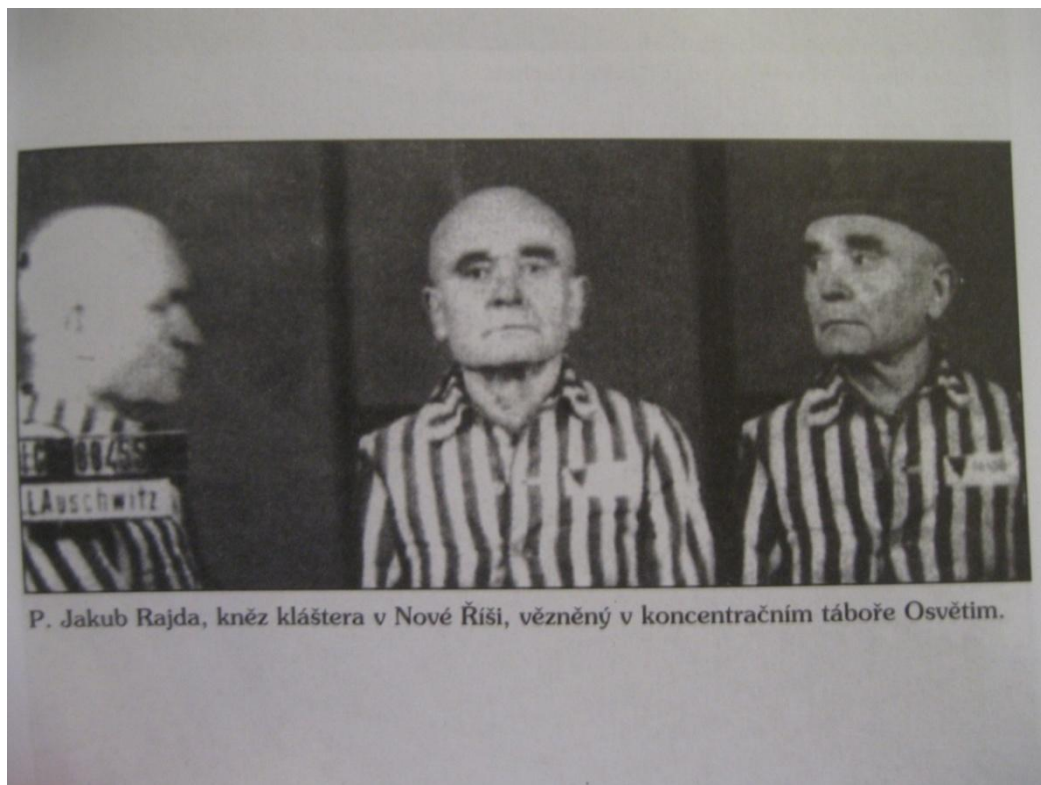
Příloha č. 12

Příloha č. 13

Příloha č. 14

Příloha č. 15

Příloha č. 16

Příloha č. 17

Příloha č. 18

Příloha č. 19

Příloha č. 20

Příloha č. 21

Příloha č. 22

Příloha č. 23